

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

ŽIVILĖ MARKŪNAITĖ
(FINANSŲ RINKOS PROGRAMA VERSLO NUOSAVYBĖS EKONOMIKOS
SPECIALIZACIJA)

**MOKESČIŲ NAŠTA LIETUVOJE IR EUROPOS SĄJUNGOS
VALSTYBĖSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: prof. dr. I. Mačerinskienė

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
1. MOKESČIŲ SISTEMOS SAMPRATA	5
1.1 Mokesčių funkcijos	5
1.2 Mokesčių sistemos formavimo principai	7
2. MOKESČIŲ NAŠTOS VERTINIMAS	23
2.1. Mokesčių naštos vertinimo metodai	23
2.2. Mokesčių naštos vertinimo problemos	26
3. MOKESČIŲ NAŠTOS ANALIZĖ LIETUVOJE IR ES ŠALYSE	30
3.1. ES šalių ekonominė apžvalga	30
3.2. Lietuvos ir ES šalių valstybių pajamų struktūros analizė	34
3.3. Mokesčių naštos Lietuvoje ir ES šalyse analizė	39
3.3.1. Mokesčių naštos rodiklio Lietuvoje ir ES šalyse analizė	40
3.3.2. Lyginamoji ES šalių mokesčių tarifų ir mokestinių pajamų analizė	48
3.3.3. Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo skirtingų mokestinių pajamų ir tarifų analizė ir prognozė	58
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	70
LITERATŪRA	74
SANTRAUKA	78
PRIEDAI	80

ĮVADAS

Valstybės funkcijoms vykdyti būtina turėti atitinkamų finansinių išteklių, kurių svarbiausias šaltinis yra valstybės pajamos, surenkamos į biudžetą iš įvairių mokesčių. Mokesčių pagalba valstybė ne tik formuoja savo pajamas t.y. biudžetą, reikalingą valstybės funkcijoms vykdyti, bet tuo pačiu, netiesiogiai t.y. keičiant mokesčių tarifus, taikant įvairias sankcijas ar lengvatas reguliuojami valstybėje vykstantys ekonominiai, socialiniai procesai, skatinamos naudingos ūkinės pastangos, paremiami ūkio plėtros prioritetai, nes tai yra daug veiksmingesnis būdas nei tiesioginis kišimasis į ūkinę veiklą.

Pasaulyje nėra vieno atsakymo į klausimą, kokia turėtų būti valstybės mokesčių sistema ar mokestinė našta. Įvairių šalių mokesčių sistemos klostėsi nevienodomis politinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis. Mokesčiai buvo ir yra renkami pagal skirtingus apmokestinimo mechanizmus, mokesčių mokėjimo būdus ir jų nustatymo metodus. Taigi, tobulos, visoms valstybėms tinkamos, vienodos mokesčių sistemos ir tuo pačiu mokesčių naštos negali būti, todėl, kad mokesčių sistema - tai lyg sandoris tarp valstybės ir piliečio, kuriame nuolat vyksta optimalaus abiejų pusių intereso suderinimo paieška, priklausanti nuo valstybės ekonominės, socialinės padėties. Svarbiausia, kad mokesčiai būtų „geri“, netrukduojantys žmonių interesams, polinkiams bei sugebėjimams užsiimti verslu, mažinantys visuomenės narių pajamų nelygybę. Tuo tarpu „blogi“ mokesčiai apibūdinami, kaip žmonių gyvenimą apsunkinantys, sukeltantys daug nepatogumų bei reikalaujantys didelių išlaidų ir pastangų jiems surinkti. Taip pat svarbu, kad valstybė gautų adekvačias (ne per dideles, nei per mažas) ir stabilias pajamas valstybės poreikiams finansuoti. Be to, mokesčių sistema turėtų užtikrinti teisingą, proporcingą mokesčių naštos paskirstymą.

Taigi, mokesčių naštos klausimo aktualumas pasireiškia tiek per mokesčių mokėtojų, tiek per jų gavėjos t.y. valstybės prizmę. Magistro baigiamajame darbe mokesčių našta yra nagrinėjama makroekonominiam lygyje, o realiai įvertinti mokesčių naštos dydį, nagrinėjant vienos valstybės mokesčių sistemą, būtų sudėtinga. Lietuvai įstojus į ES ir nuolatos siekiant ES valstybių senbuvį ekonominio, socialinio lygio, prasminga Lietuvos mokesčių našta lyginti su ES valstybių. Žinoma, visos valstybės yra skirtingos savo politine, ekonomine, socialine padėtimi, todėl mokesčių naštos palyginime iškyla suderinamumo problema, tačiau įvertinus šalutinius veiksnius išvadas padaryti galima. Taip pat tikslesniam mokesčių naštos įvertinimui padeda jos skaidymas į atskirus apmokestinimo lygius (darbo, vartojimo, kapitalo apmokestinimas). Taigi **tyrimo problema** - kokioms sritims tenka didžiausia mokesčių našta Lietuvoje ir kaip ją mažinti?

Tyrimo hipotezė. Reali mokesčių našta pagal Lietuvos ekonominio išsivystymo lygį yra aukšta dėl per didelio tiesioginio apmokestinimo.

Tyrimo objektas – mokesčių našta.

Tyrimo tikslas – įvertinti mokesčių našta ES šalyse ir numatyti jos mažinimo galimybes Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Pateikti mokesčių sistemos sampratą.
2. Išanalizuoti mokesčių naštos vertinimo metodus ir jų panaudojimo problemas, taip suformuojant mokesčių naštos praktinį vertinimo modelį.
3. Palyginti ir išanalizuoti Lietuvos ir ES šalių mokesčių našta ir pateikti jos mažinimo galimybes Lietuvoje.

Tyrimo metu naudojami šie **informacijos rinkimo metodai**: statistinių, teisinių, oficialių bei neoficialių dokumentų tradicinė analizė ir Kontent analizė.

Mokslinio tyrimo metodai panaudoti šiame darbe:

1. Palyginamoji analizė, atlikta siekiant išsiaiškinti skirtingų šalių mokesčių sistemų struktūras.
2. Analitinis-kritinis metodas, kurio pagalba buvo pažvelgta į mokesčių naštos rodiklio įvertinimo trūkumus, kaip į esminius mokesčių sistemų palyginimo faktorius.
3. Koreliacinė regresinė analizė, atlikta nustatyti priklausomybę ir jos tipą tarp mokesčių naštos ir mokesčių pajamų bei mokesčių tarifų.
4. Slenkančio vidurkio ir eksponentinio išlyginimo metodų pagalba atlikta mokesčių naštos rodiklio prognozė.

Pirmoje tyrimo dalyje yra apžvelgti ir palyginti literatūros šaltiniai mokesčių tema, išskirti svarbiausi mokesčių sistemos aspektai ir teoriškai susiformavusios nuostatos. Antroje dalyje nagrinėjama mokesčių naštos kaip mokesčių sistemos įvertinimo klausimas, išskiriami mokesčių naštos interpretacijos būdai ir jų problemos. Trečioje dalyje mokesčių našta yra nagrinėjama praktiniais aspektais ES valstybių mastu. Čia sisteminami, klasifikuojami ir lyginami statistiniai duomenys, apibūdinantys ES valstybių mokesčių našta, koreliacinės-regresinės analizės būdu nustatinėjami ryšiai tarp mokesčių naštos ir mokesčių pajamų bei mokesčių tarifų, taip pat prognozuojama mokesčių našta. Tyrimo pabaigoje pateikiamos analizės išvados ir pasiūlymai, kaip būtų galima tobulinti mokesčių sistemą, mokesčių naštos mažinimo aspektais.

Praktinė reikšmė. Tiriamojo darbo analizė leidžia optimaliai įvertinti Lietuvos mokesčių naštos situaciją bendroje ES valstybių sistemoje ir numatyti reikiamus mokesčių sistemos pakeitimus remiantis ES valstybių senbuvių pavyzdžiu.

1. MOKESČIŲ SISTEMOS SAMPRATA

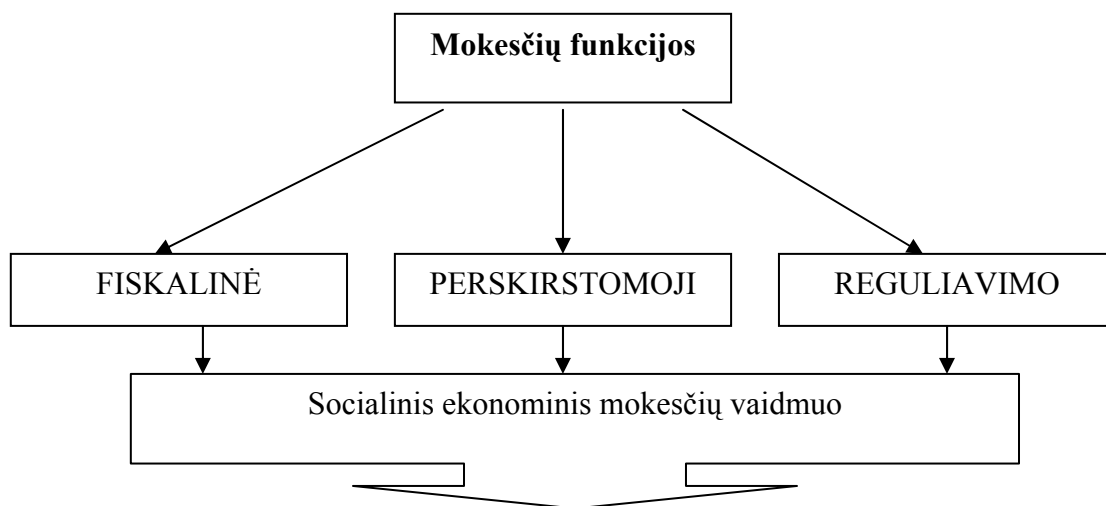
1.1 Mokesčių funkcijos

Mokesčių reikšmė kiekvienai valstybei yra labai svarbi ir turi didelę įtaką valstybės funkcijų vykdymui. O tinkamas valstybės funkcijų vykdymas reikalauja didelių finansinių išteklių. Pasak Buškevičiūtės (2006) svarbiausias, nuo seniausių laikų žinomas valstybės finansinių išteklių šaltinis yra mokesčiai. „Jeigu valstybės išlaidoms padengti mokesčių nepakanka, tai valstybė yra priversta skolintis ir kartu patirti papildomų išlaidų, t. y. mokėti palūkanas, arba didinti mokesčius“ (Buškevičiūtė, 2006, p.153). Taigi, mano manymu, mokesčiai yra būtini, norint užtikrinti kiekvienos valstybės tinkamą ekonominį ir socialinį gyvavimą.

Žinome, kad teoretikai ir praktikai anksčiau ir dabar įvairiai vertina valstybių mokesčių sistemas bei atskirus mokesčius ar jų elementus. Tačiau dauguma autorių pripažįsta, kad iki šiol žinomiausios mokesčių teorijos yra šios (Buškevičiūtė, 2006; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė 2003; Gineitienė 2005; Stačiokas ir Rimas, 2004):

1. Mokesčiai - apmoka už vyriausybės teikiamas paslaugas. Pirmieji šią teoriją propagavo A. Smitas ir D. Rikardas. Mokesčiai yra kaip atlyginimas už šalies vyriausybės politinę, ekonominę bei socialinę veiklą. Mokesčiai yra kaina už vyriausybės veiklą, vidinę ramybę ir saugumo garantiją.
2. Mokesčiai - ekonomikos stabilizavimo priemonė. Šios mokesčių teorijos pradininkas yra ekonomistas Dž. Keinsas. Pateisinama apmokestinimo netolygumas ir siekiama mokestinėmis priemonėmis didinti ekonomikos augimo tempus bei pertvarkyti visuomeninės gamybos struktūrą.
3. Mokesčiai - pajamų išlyginimo priemonė. Šalininkai yra Ž. Furasjė, S. Kuznecas, R. Tiboldas ir kiti ekonomistai. Jie įrodinėja, kad tiesioginiams mokesčiams (pajamų, palikimo, dovanojimo) taikant progresinius tarifus, visuomenėje galima panaikinti turtinę nelygybę. Tokiu būdu per mokesčius būtų perskirstomos nacionalinės pajamos iš turtingųjų neturtingiesiems. Be to siūloma kaip mažiau apmokestinti verslininkus, siekiant plėtoti gamybos plėtojimą.

Trumpai apžvelgus mokesčių teorijas, galima teigti, kad būtent jos ir padėjo susiformuoti pagrindinėms mokesčių funkcijoms, per kurias pasireiškia socialinis ekonominis mokesčių vaidmuo. Svarbiausios funkcijos yra trys (žr. 1 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: Kaplow, 2006; Buškevičiūtė, 2006; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Aleknevičienė, 2005

1 pav. Mokesčių funkcijos

Norėčiau pastebėti, kad Pajuodienė (1993) ir Rimas (2004) priešingai nei dauguma kitų išskiria tik dvi mokesčių funkcijas: fiskalinę ir reguliavimo. Taip yra todėl, kad fiskalinė ir perskirstomoji funkcijos yra labai glaudžiai susijusios ir nustatyti tikslią ribą tarp jų kartais būna sunku. Tačiau, kaip jau minėjau anksčiau, nors dauguma mokslininkų pastebi glaudų ryšį tarp šių funkcijų, jas laiko atskiromis. Pagal Buškevičiūtę (2006) mokesčių **fiskalinė** funkcija pasireiškia tuo, kad nacionalinio biudžeto pajamos iš esmės formuojamos remiantis šalies mokesčių sistema, o mokesčių **perskirstomoji** funkcija pasireiškia tuo, kad gautos į nacionalinį biudžetą mokesčių mokėtojų lėšos perskirstomos tarp šalies gyventojų, ūkio subjektų bei veiklos sričių.

Dėl **reguliavimo** (kartais dar vadinamos ekonomine, ribojamąja arba skatinamąja) funkcijos nekyla prieštaravimų ir visi sutinka, jog tai yra svarbi savarankiška funkcija. Reguliavimo funkcija pasireiškia tada, kai „valstybė, per mokesčių sistemą (įvesdama naujus mokesčius, keisdama tarifus ar apmokestinimo taisykles, suteikdama mokesčių lengvatas ir t.t.) sąlygoja resursų pasiskirstymą ekonomikoje, skatina ar stabdo tam tikrą ekonominę veiklą bei įtakoja makroekonominis procesus“ (Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003, p. 33). Atitinkamų mokesčių įstatymų ar kitų poįstatyminių aktų priėmimas, leidžia valstybei skatinti spartesnę ekonomikos plėtojimą ar sąstingį, smukimą ar kilimą, padeda kovoti su infliacija, nedarbu ir pan. Rimo (2000) teigimu, suteikdama verslininkams mokesčių lengvatų, valstybė laiduoja kapitalo judėjimą į silpnai išvystytas, bet perspektyvias sritis, skatina įmonių ir jų produkcijos konkurencingumą vidaus bei pasaulinėje rinkoje. Mažindama mokesčių už pelną, reinvestuojama į gamybą, valstybė skatina jos plėtotę. Išlaisvindama nuo taupymui skirtų lėšų apmokestinimo, ji

skatina mažinti vartojimo išlaidas. Didindama kai kurių mokesčių tarifus, ji apriboja spekuliaciją turtu ir vertybiniais popieriais.

Buškevičiūtė (2006, p. 154) teigia, kad „valstybinis reguliavimas, pasitelkus mokesčių, praktikuojamas seniai, ir daugelyje šalių manoma, kad tai patikima priemonė, nors esama ir manančių (nedaug), kad valstybė iš viso neturėtų kištis į ekonominį krašto gyvenimą“.

Taigi, įvertinusi mokesčių funkcijas galiu teigti, kad išsivysčiusių šalių ekonomikos sistemoje mokesčiai pasireiškia dviem aspektais. Visų pirma, iš mokesčių valstybė formuoja savo pajamas t.y. biudžetą, reikalingą valstybės funkcijoms vykdyti, o tuo pačiu, netiesiogiai t.y. keičiant mokesčių tarifus, taikant įvairias sankcijas ar lengvatas skatina ekonomiką, nes tai yra daug veiksmingesnis būdas nei tiesioginis kišimasis į ūkinę veiklą.

1.2 Mokesčių sistemos formavimo principai

Mokesčių mokslo teoretikai skirtingai apibrėžia mokesčių sistemą. Vieni teigia, kad mokesčių sistema – tai visuma mokesčių, kuriuos nustato Seimas (aukščiausia valdžia), o ima atitinkamos žinybos arba mokesčiai yra sumokami pagal deklaracijas, taip pat mokesčių nustatymo metodai ir principai. Kitų ekonomistų nuomone mokesčių sistema – tai vienas su kitu susijusių mokesčių visuma. Ji formuojama atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus uždavinius ir kartu laikantis tam tikrų apmokestinimo principų (Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003).

Dar kitų manymu valstybės mokesčių sistemą reikėtų laikyti visumą įstatymais reglamentuojamų tarp savęs glaudžiai susietų mokesčių bei rinkliavų rūšių, privalomų mokėti valstybei ar teritoriniam vienetui (Lietuvoje – savivaldybėms) (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003).

Nors šiek tiek ir skiriasi mokesčių sistemos termino formulavimas, tačiau visi apibrėžimai akcentuoja, jog mokesčių sistema apima visus mokesčius, kuriuos valstybė ima, o ūkio subjektai ir gyventojai moka į šalies bendravalstybinius fondus. Tai reiškia, kad mokesčių mokėtojai – ūkio subjektai (įvairių rūšių įmonės) ir gyventojai – mokesčius moka į kelis bendravalstybinius fondus: į šalies nacionalinį biudžetą ir į specialiuosius tikslinės paskirties fondus. Matome, kad mokesčių sistema, tai lyg sandoris tarp valstybės ir piliečio, kuriame nuolat vyksta optimali abiejų pusių intereso suderinimo paieška. Siekiama atrasti tokias mokesčių sistemos sąlygas, kurios užtikrintų valstybės funkcijų vykdymą ne tik dabartiniame ekonominio ciklo etape, bet ir ateityje.

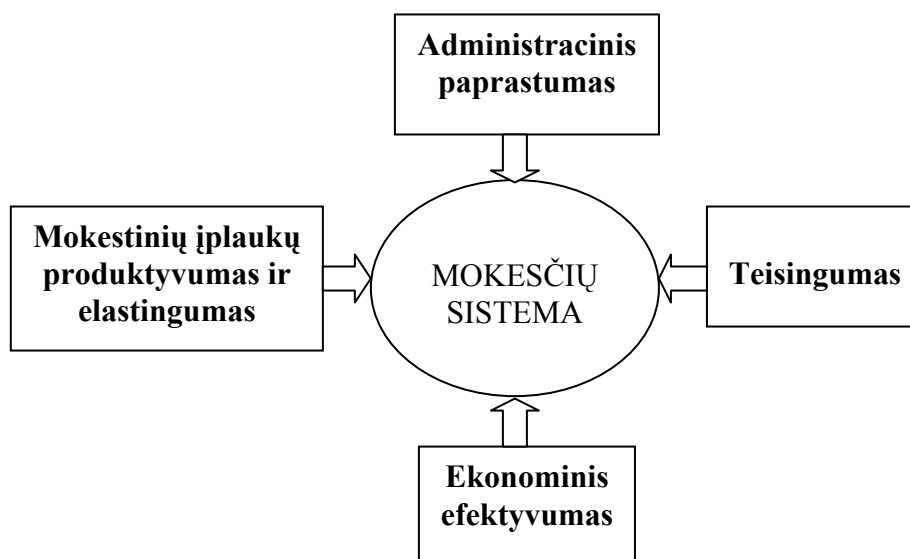
Atskirų mokesčių sistemų formavimo principai yra skirtingi ir daugeliu atvejų priklauso nuo valdžioje esančių partijų mokesčių politikos. Mokesčių sistemos skiriasi savo struktūra, mokesčių ėmimo būdais, tarpais, apmokestinimo bazėmis, mokesčių lengvatomis ir kitais

elementais, atskirų valdžios lygių fiskalinėmis teisėmis. Pagal Savickienę (2005) galima išskirti šiuos bendrus bruožus, būdingus įvairių šalių mokesčių sistemoms:

1. Valstybės mokesčių pajamų didinimo būdų paieška;
2. Dažniausiai mokesčių sistemos kuriamos, remiantis tokiais ekonomikos teorijos principais, kaip lygybė, teisingumas ir apmokestinimo efektyvumas.

Be mokesčių sistemose taikomų ekonomikos teorijos principų mokesčių teoretikai ir praktikai yra suformavę „geros“ ar „tobulos“ mokesčių sistemos principus. Pirmasis tokius principus aprašė Smith (1976). Jis išskyrė teisingumo, tikslumo, naudingumo, pigumo principus. G. Schmolders ir K. Schnelle (1978) pagrindiniu apmokestinimo principu taip pat laikė teisingumo principą (Šinkūnienė, 2005).

Dvidešimto amžiaus ekonomistai, sociologai ir filosofai išskiria keturis pagrindinius apmokestinimo principus (žr. 2 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: Pajuodienė, 1993; Noord ir Heady, 2001; Stiglitz, 2000; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Buškevičiūtė, 2006

2 pav. Pagrindiniai mokesčių sistemos apmokestinimo principai

Teisingumo principas parodo, kad mokesčiai turi būti nustatomi, remiantis bendromis objektyviomis taisyklėmis, kurios daugumos pripažįstamos kaip teisingos ir protingos. Pasak Pajuodienės (1993) teisingumo principas reikalauja, kad mokesčius mokėtų tie, kurie naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis, nes jie gauna naudos, tad privalo už tai atsilyginti, o valstybei gauti lėšų toliau šias paslaugas finansuoti. Apmokestinant mokesčių objektus, kartu reikia atsižvelgti į mokėtojo gebėjimą mokėti. Gebėjimas mokėti daugelio specialistų laikomas apmokestinimo teisingumo etalonu. Jis dar skirstomas į horizontalųjį ir vertikalųjį teisingumą (Pajuodienė, 1993; Noord ir Heady, 2001; Buškevičiūtė, 2006).

„*Horizontalus* teisingumas reikalauja, kad individai, turintys lygias ekonomines galimybes (matuojamas pajamomis, turtu ar vartojimu) mokėti mokesčius, būtų vienodai apmokestinami“ (Buškevičiūtė, 2006, p. 168).

„*Vertikalus* teisingumas pasireiškia tada, kai skirtingas galimybes turintys individai apmokestinami skirtingai, t.y. taip, kaip atrodo teisinga visuomenei. Čia augant mokesčio mokėtojo pajamoms, vis didesnė jų dalis būtų skiriama mokesčiams“ (Buškevičiūtė, 2006, p. 168).

Noord ir Heady (2001) nuomone praktikoje vertikalų teisingumą įvertinti yra daug lengviau nei horizontalų.

Ekonominio efektyvumo principas reikalauja, kad mokesčiai netrukdytų siekti ekonominių tikslų (ūkio stabilumo, jo augimo, visiško užimtumo), skatintų šiuos tikslus pasiekti, neiškreiptų išteklių pasiskirstymo, nepakenktų individų darbingumui, o priešingai – jį skatintų. Reikėtų siekti nustatyti tokius mokesčius, kurie mažiausiai iškreiptų krašto išteklių paskirstymą. Be to, apmokestinimas neturėtų mažinti minimalaus vartojimo, neigiamai veikti ekonomines motyvacijas.

Buškevičiūtės (2006) manymu apmokestinimo įtaka ekonominiams stimulams pasireiškia dvejopai:

1. Pajamų efektu – mokesčio mokėtojo pajamų dydžio sumažėjimas dėl sumokėtų mokesčių, skatinantis taupyti bei rezultatyviai dirbti, kad galima būtų prarastas pajamas atkurti.
2. Pakeitimo efektu – santykinis pajamų lygio sumažėjimas, kai prarandamas stimulus investuoti bei diegti naujoves, taupyti bei tęsti veiklą.

Kalbant apie efektyvumą reikėtų paminėti Pareto efektyvumo dėsnį¹. Pagal Stiglitz (2000) Pareto efektyvumo mokesčių struktūra yra tokia, kai neegzistuoja kita alternatyvi mokesčių struktūra, kuri galėtų pagerinti kieno nors padėtį nepabloginant kieno nors kito padėties. Taigi, jeigu egzistuoja tokia alternatyvi mokesčių sistema, tada esama mokesčių sistema nėra visai efektyvi. Pagal Pareto efektyvumo mokesčių struktūrą optimali mokesčių sistema yra tokia mokesčių struktūra, kuri maksimizuoja socialinį naudingumą. Žinoma, skirtingos socialinio naudingumo funkcijos sukurs skirtingas optimalias mokesčių struktūras.

Noord ir Heady (2001) teigia, kad didesnis efektyvumas gali būti pasiektas šiais būdais:

1. Plečiant mokesčių bazę, atsisakant lengvatų ir specialaus valdymo;
2. Vienodinant tarifų struktūras.

¹Pareto efektyvumas nusako, kad pasiektas toks išteklių paskirstymo efektyvumas, kai nebeįmanoma pakeisti išteklių paskirstymo taip, kad būtų galima pagerinti kieno nors padėtį nepabloginant kieno nors kito padėties.

Administracinio paprastumo principas reikalauja, kad mokesčių ėmimas būtų lengvai įgyvendinamas, nesudarytų rūpesčių mokėtojams, mokesčių ėmimo kaštai turėtų būti minimalūs ir sudaryti kuo mažesnę mokesčio dalį. Niekada neturėtų veikti tokie mokesčių įstatymai, kai mokesčių pajamos yra mažos, o jų ėmimo kaštai dideli. Pasak Buškevičiūtės (2006) administracinis paprastumas turėtų pasireikšti šiais principiniais aspektais: paprastumas bei apibrėžtumas, pigumas ir patogumas mokėtojams. Kai mokesčio instrumentarijus taisyklės yra painios ir netiksliai apibrėžtos, dažniausiai tokie mokesčiai ne visi surenkami, sukelia mokesčių mokėtojų ir mokesčių ėmimo konfliktus.

Mokestinių įplaukų **produktyvumas** reiškia pakankamą pajamų apimtį, reikalingą valstybės išlaidoms padengti. Valstybei naudinga turėti elastingų įplaukų mokesčių sistemą, kuriai esant neįvedami nauji mokesčiai, nedidiniai tarifai, o mokestinės įplaukos didėja sparčiau nei racionalinės pajamos. **Elastingumas**, arba dar kitaip vadinamas mokestinių įplaukų automatinis reagavimas į ekonomikos sąlygas, naudingas ekonomikos augimo požiūriu. Mokestinių įplaukų automatinis didėjimas leidžia išvengti mokesčių didinimo, į kurį mokesčių mokėtojai paprastai reaguoja neigiamai (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003).

Levišauskaitė ir Rūškys (2003, p. 81) teigia, kad „mokesčių sistema dar turėtų būti ir **subalansuota**, įvertinant ne tik mokesčių poveikio vietas, bet ir jų galutinio „nusėdimo“ vietas“.

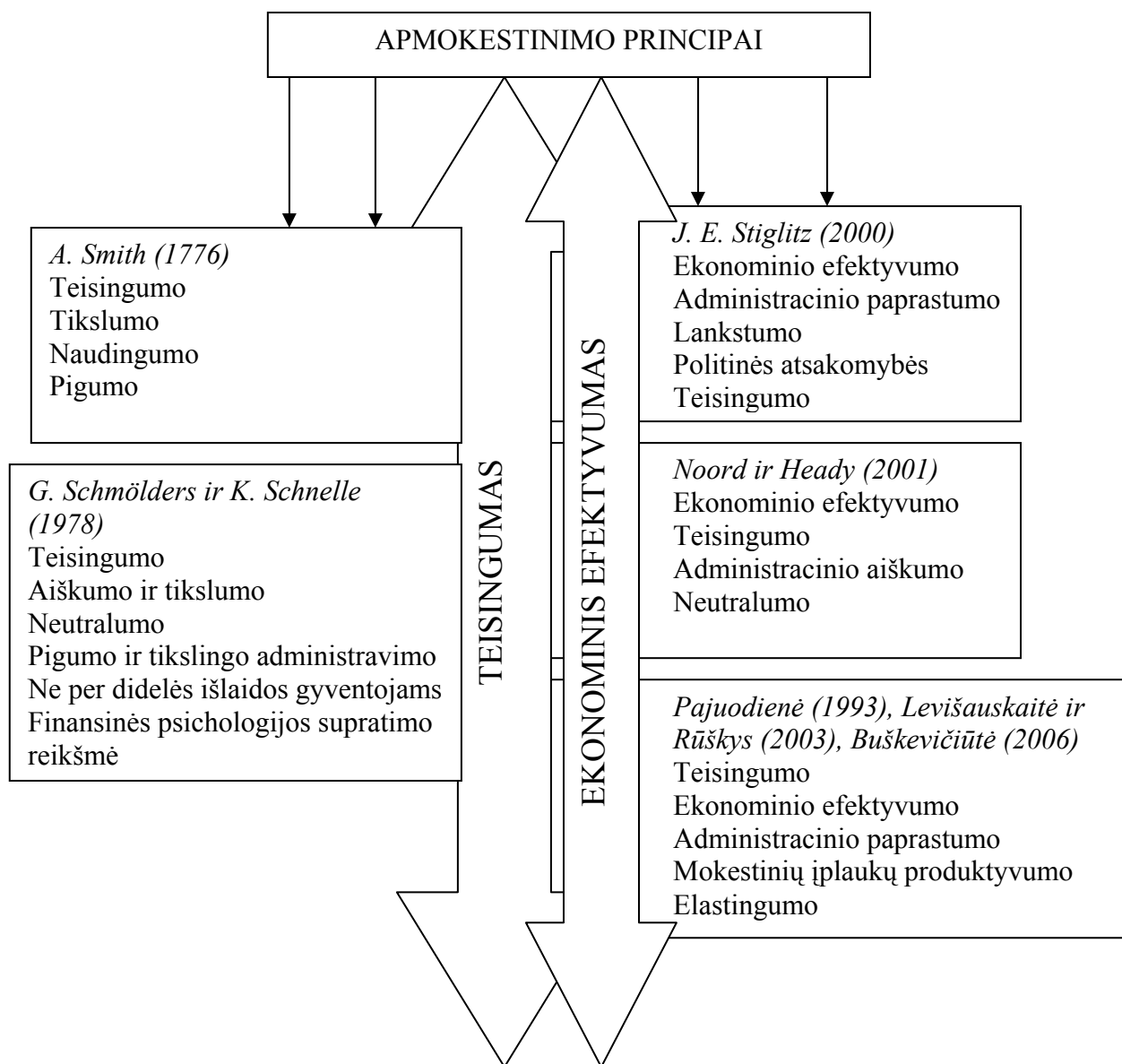
Užsienio autorių darbuose mokesčių apmokestinimo principai yra panašūs. Be jau paminėtų keturių apmokestinimo principų Stiglitz (2000) išskiria dar ir **politinės atsakomybės** principą, kuris reiškia, kad mokesčių sistema turėtų būti skaidri. Noord ir Heady (2001), nagrinėdami šių dienų mokesčių sistemas, sutinka, kad bet kuri mokesčių sistema turėtų būti paremta efektyvumo, teisingumo ir administravimo aiškumo principais.

Dar daugiau apmokestinimo principus siūlo šiandieniniai Lietuvos mokslininkai bei finansų analitikai. Jų nuomone „geros“ mokesčių sistemos pagrindą šalia jau paminėtų principų sudaro ir ekonominio augimo, neutralumo, viešumo, integravimo ir kt. principai (Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003; Gineitienė, 2005):

1. Valstybė gauna adekvačias ir stabilias laiko atžvilgiu pajamas;
2. Teisingumas;
3. Lygybė;
4. Ekonominis efektyvumas;
5. Ekonominis augimas;
6. Neutralumas;
7. Paprastumas (aiškumas);
8. Viešumas;
9. Administravimo veiksmingumas;

10. Koordinavimas/integravimas.

Nesunku pastebėti, kad skirtingų ekonomistų išskirti apmokestinimo principai šiek tiek skiriasi, tačiau iki šių dienų yra išlikusi nuomonė, kad pagrindiniai apmokestinimo principai yra teisingumas ir ekonominis efektyvumas (žr. 3 pav.). Šių dienų ekonomistai taip pat dar akcentuoja administracinio paprastumo principą. Žinoma, praktiškai suderinti visus paminėtus apmokestinimo principus yra sunku, todėl kiekvienos valstybės mokesčių sistema turi būti kompromisinė.

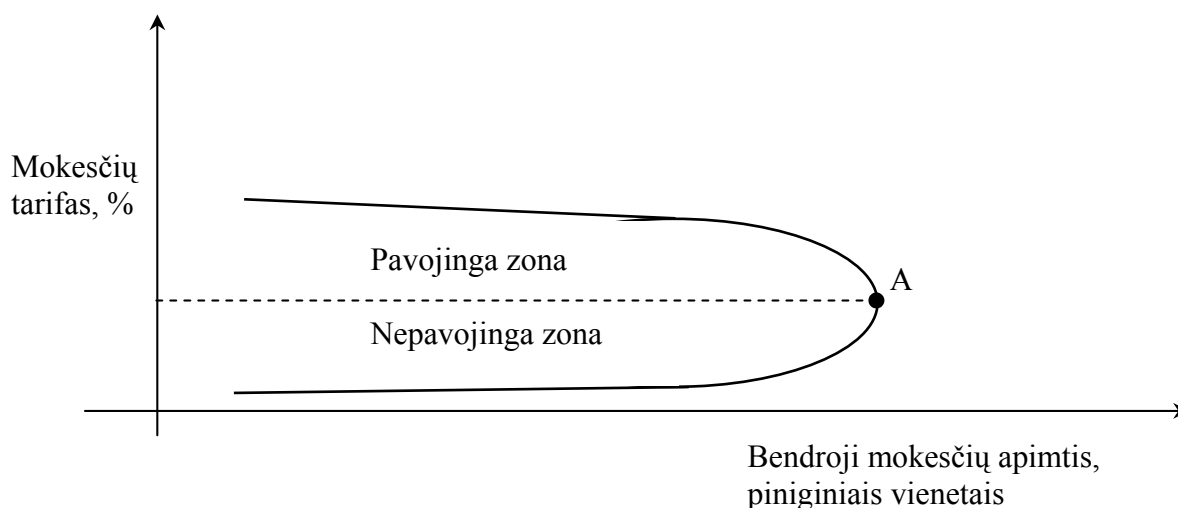

Šaltinis: parengta pagal: Šinkūnienė, 2005; Stiglitz, 2000; Noord and Heady, 2001; Pajuodienė, 1993; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Buškevičiūtė, 2006

3 pav. Apmokestinimo principų raida

Formuojant valstybės mokesčių sistemą, svarbus ir kartu probleminis – **apmokestinimo ribos** klausimas. Taip yra todėl, kad per dideli mokesčiai slopina verslininkų iniciatyvą,

mokesčiai dažnai slepiami, plėtojasi „šešėlinės ekonomikos“ veikla. Todėl yra manoma, kad egzistuoja tokia teorinė apmokestinimo riba, kurios peržengti nepatartina. Tačiau vienareikšmio apmokestinimo ribos įvertinimo būti negali, ir tai dažniausiai priklauso nuo valstybės vidinių bei išorinių sąlygų. Šį apmokestinimo ribos klausimą padeda paaiškinti A. Laffero (Arthur Laffer) kreivė (žr. 4 pav.) (Hsing, 1996; Buškevičiūtė, 2006; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003). A. Laffero (Arthur Laffer) kreivė rodo, kad yra ribinis mokesčių tarifas (taškas A), kurį padidinus, labai sparčiai mažėja ir gaunamos mokesčių pajamos (pavojinga zona). Svarbiausia priežastis – vengiama mokėti mokesčius. Teoriškai orientaciniai manoma, kad ribinis mokesčių tarifas yra apie 30-35 proc. Tikslus bei optimalus mokesčių tarifas matematiškai neskaičiuojamas (nėra formulės), o kiekvienu konkrečiu atveju gali būti nustatomas intuityviai, pagrindžiant loginiais argumentais.

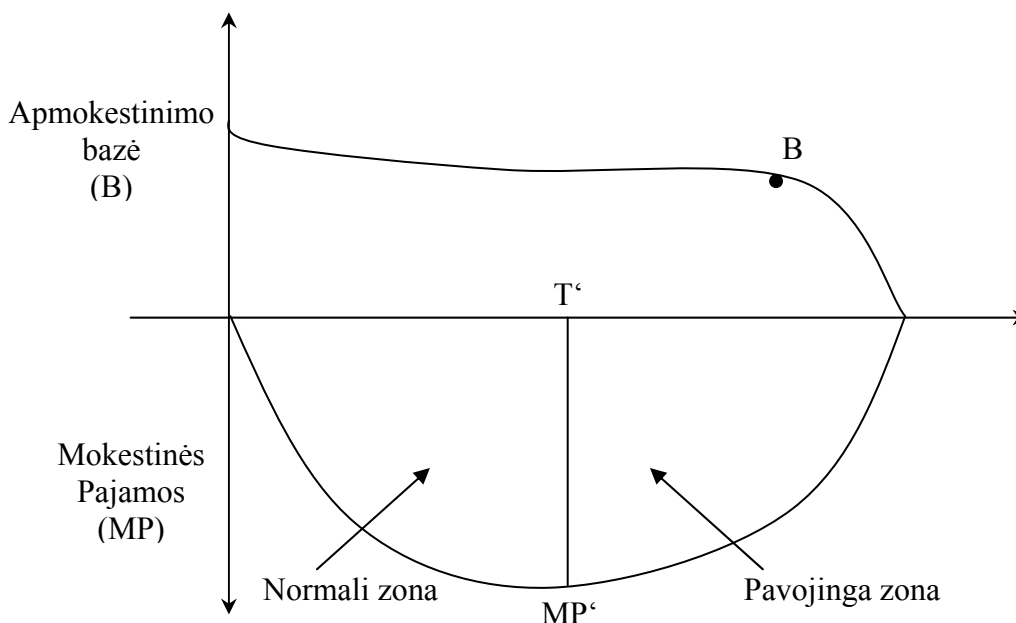

Šaltinis: Hsing, 1996; Buškevičiūtė, 2006; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003

4 pav. Mokesčių tarifų ir mokestinių įplaukų priklausomybė (A. Laffero kreivės)

Egzistuoja ir hipotetinis mokesčių normos, apmokestinimo bazės ir mokestinių pajamų ryšys (žr. 5 pav.) (Buškevičiūtė, 2006; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003). Iš 5 paveikslo aiškėja, kad mokesčių normos didinamos iki tam tikros ribos (taško T' mokesčines pajamas (biudžeto įplaukas) didina lėtėjančiu tempu, o apmokestinimo bazė (produktas, šalies mastu BNP) mažėja, tačiau ne taip sparčiai kaip didėja mokesčių norma. Už taško T' mokesčių normos didinimas pradeda mažinti mokesčines pajamas, kadangi ūkio subjektai tampa mažiau aktyvūs, vengia mokėti mokesčius. Už taško T' mokesčių bazė mažėja žymiai spartesniais tempais nei auga mokesčių norma. Taškas T' mokesčių skalę dalija į normalią ir pavojingą. Taške T' yra optimali mokesčių norma, kuriai esant mokestinės pajamos pasiekia maksimumą (taškas MP'). Iš mokesčių gaunamos biudžeto pajamos priklauso ir nuo mokesčių normos, ir nuo apmokestinimo

bazės. Didinant mokesčių normą iki taško T' biudžeto pajamų sumažėjimas dėl apmokestinimo bazės mažėjimo kompensuojamas mokestinių pajamų prieaugiu dėl mokesčių normos didėjimo, tačiau už T' taško kompensuojamas ne visiškai, ir biudžeto pajamos pradeda mažėti. Matome, kad svarbu neperžengti ribos ir nepatekti į pavojingą zoną. Užsienio ekonomistai Eichler, Elschner ir Overesch (2005) atlikę ekonominio augimo tyrimą taip pat pastebėjo, kad mažesni mokesčiai leidžia pasiekti aukštesnį ekonominio produktyvumo augimo lygį nei aukšti tarifai.

Šaltinis: Pajuodienė, 1993

5 pav. Mokesčių normos apmokestinimo bazės ir mokestinių pajamų ryšys (pagal A. Laffera)

Formuojant bet kurios valstybės mokesčių sistemą, susiduriama su mokestinių įplaukų poreikio didinimo ir to didinimo galimybių prieštaravimu. Išsivysčiusiose valstybėse nuolat ieškoma būdų, viena, - kaip sumažinti valstybės išlaidas, o antra vertus, - kaip padidinti mokesčių sistemos ekonominę efektyvumą, jos teisingumą. Pagal Savickienę (2005) valstybėse galima išskirti tokias pagrindines apmokestinimo problemas:

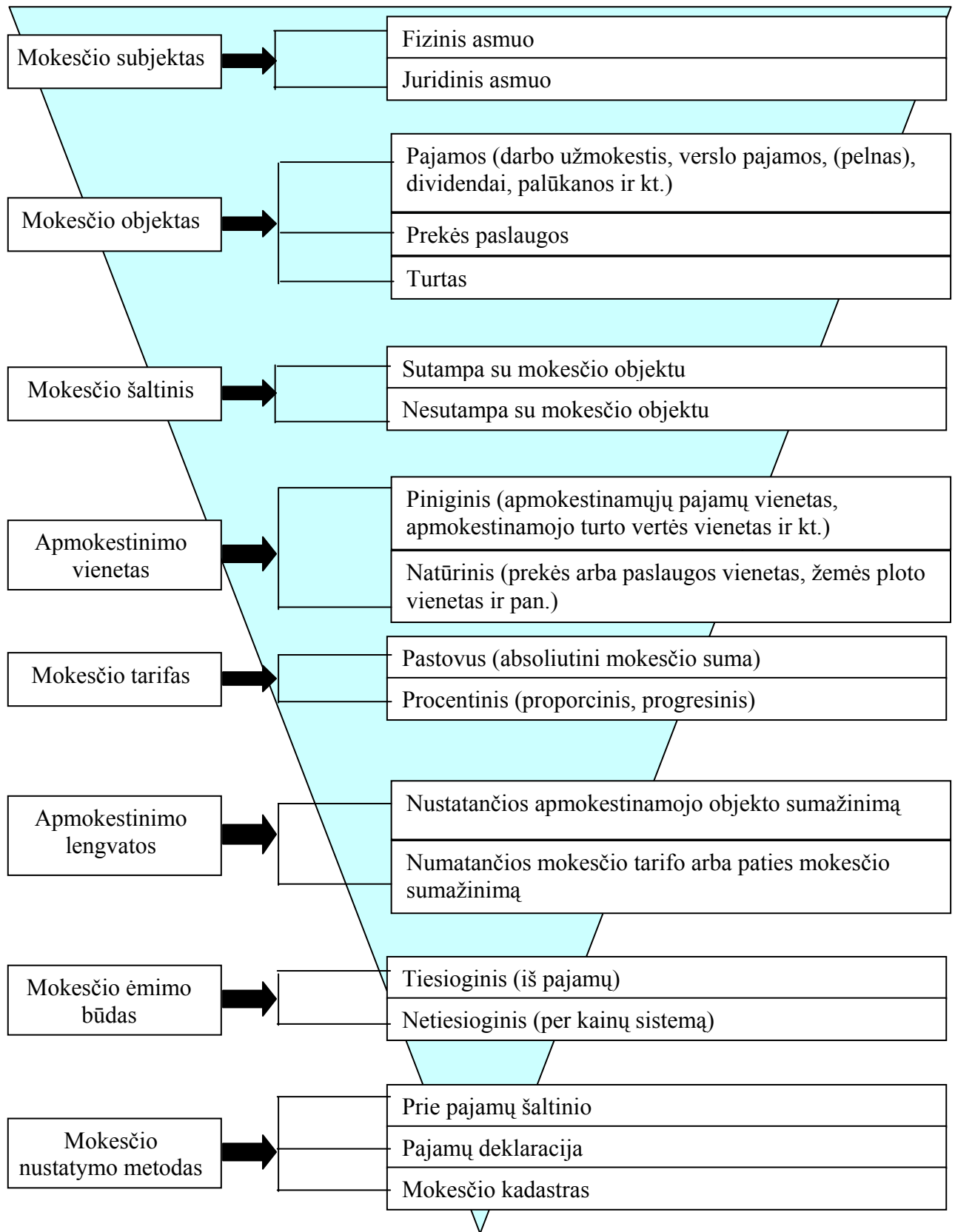
1. Sudėtingas mokesčių sistemas sunku suprasti mokesčių mokėtojams, o šalies organams keblu jas efektyviai valdyti; pasekmė – vengiama mokėti mokesčius;
2. Dėl aukštų mokesčių tarifų sunku priimti racionalius ekonominius sprendimus, ir mokesčių mokėtojai pereina į šešėlinę ekonomiką;
3. Kompanijų investicijų neapmokestinimas skatina daryti investicinius sprendimus, remiantis ne ekonominiais, bet mokestiniais motyvais: tai turi neigiamą įtaką ribotų finansinių išteklių paskirstymui bei investicijų kokybei;

4. Dažnai vienodo lygio asmeninės pajamos apmokestinamos nevienodai (tai susiję su apmokestinimo laikotarpiu); šiuo atveju pažeidžiamas teisingumo principas.

Mokesčiai gerokai skiriasi tuo, kokią naštą jie užkrauna visuomenės nariams, kaip jie renkami ir kokia jų dalis iš tikrųjų susitelkia valstybės biudžete. Pagal Stačioką (2003) mokesčius yra įprasta skirstyti į vadinamuosius „gerus“ ir „blogus“. „Gerais“ mokesčiais paprastai laikomi tie, kurie, pavyzdžiui, netrikdo žmonių interesų, polinkių ir sugebėjimų užsiimti bet kokias verslais, nors ir privalo mažinti visuomenės narių pajamų nelygybę. Pažymėtina, jog minėti interesai, polinkiai ir sugebėjimai nevaržomai gali reikštis tik ekonominėje sistemoje, kur privati nuosavybė, kaip žmogaus prigimtine teise disponuoti jam priklausančiais daiktais, tarp jų dvasinėmis ir intelektualinėmis vertybėmis bei potencialais, būna konstituciškai ar kitais teisiniais aktais tvirtai garantuota, o valstybės valdžia (Seimas, ministerijos, savivaldybės) yra suinteresuota prekinės verslininkystės plėtojimu. Palankios ar nepalankios racionalios tos valstybinės valdžios pastangos, akivaizdžiai parodo galiojantys mokesčių įstatymai. Optimalių rezultatų pasiekama tada, kai taikomi lankstūs ir ekonomiškai pagrįsti, t.y. „geri“ mokesčiai. Vadinamųjų „blogų“ mokesčių mokėjimas labai apsunkina žmonių gyvenimą, sukelia daug nepatogumų arba jiems surinkti reikia didelių išlaidų ir pastangų, ir į valstybės biudžetą tada patenka maža mokesčių dalis.

Kaip žinome mokesčiai tai privalomojo pobūdžio mokėjimai valstybei. Pasak Pajuodienės (1993), Buškevičiūtės (2006), Levišauskaitės ir Rūškio (2003) visi mokesčiai įgyvendinami pagal tam tikrą apmokestinimo instrumentariją (žr. 6 pav.), kuris apima mokesčių elementus, mokesčio ėmimo būdą bei nustatymo metodą. Atskiri mokesčio elementai sudaro galimybę kiekvieną mokestį analizuoti ir įvertinti bendroje mokesčių sistemoje, remiantis tais pačiais pjūviais, o tai labai svarbu formuojant efektyvią mokesčių sistemą, tolygiai paskirstant mokesčių naštą fiziniams ir juridiniams asmenims, nustatant realius mokesčių šaltinius ir pan.

„Mokesčio **subjektas** (mokėtojas) yra fizinis ar juridinis asmuo, privalantis mokėti įstatymų nustatytus mokesčius ar rinkliavas“ (Buškevičiūtės, 2006, p.164). Priklausomai nuo mokesčio paskirties kiekvienas mokestis turi atskirus konkrečius to mokesčio mokėtojus. Mokesčio subjektas ne visada sutampa su tikroju mokesčio mokėtoju. Mokesčio mokėtojas juridiskai neatsakingas už mokesčio mokėjimą, bet dėl įstatymiškai numatytos mokesčio perkėlimo tvarkos yra tikrasis mokesčio mokėtojas. Tokia mokesčio perkėlimo sistema taikoma vartojimo mokesčiams (pvz., pridėtinės vertės mokesčiui – PVM, akcizui). Valstybinės mokesčių organizacijos šiuos subjektus įtraukia į privalomųjų mokesčių mokėtojų sąrašus. Asmens pareiga mokėti tam tikrą mokestį nutraukiama, kai mokestis sumokamas arba kai jis įstatymų atšaukiamas.

Šaltinis: Pajuodienė, 1993

6 pav. Apmokestinimo instrumentarijus

Mokesčio **objektais** laikomos įstatymais apmokestinamos prekės, paslaugos, pajamos, turtas (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003). Tai fizinių ir juridinių asmenų pajamos, turtas bei parduodamo turto kitiems asmenims vertė, tam tikros veiklos rūšys, prekių bei paslaugų pridėtinė vertė, teisė naudotis gamtos ištekliais, vertybinių popierių finansiniu bei kreditinių operacijų rezultatai ir kiti objektai. Priklausomai nuo mokesčio pobūdžio, mokestis turi vieną ar kelis apmokestinimo objektus (pvz., žyminis mokestis turi daug apmokestinimo objektų). Mokesčių objektų visuma laikoma mokesčių baze ir viena iš pajamų į valstybės biudžetą didinimo priemonių per mokesčius – mokesčių bazės plėtimas.

Mokesčio **šaltinis** – tai subjektų pajamos (pelnas, darbo užmokestis, renta, palūkanos, dividendai), iš kurių mokami mokesčiai. Kartais mokesčio objektas ir šaltinis gali sutapti, pavyzdžiui, pelnas, asmeninės pajamos.

Apmokestinimo **vienetas** – tai ta mokesčio objekto dalis, kuriai nustatomas mokesčio tarifas. Apmokestinimo vienetu dažniausiai laikomas mokesčio objekto matavimo vienetas. Pvz., pajamų mokesčio vienetas yra šalies piniginis vienetas, žemės mokesčio – aras ar hektaras, ir pan.

Mokesčio **tarifas** yra mokesčio dydis už vieną apmokestinamojo objekto vienetą (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003). Mokesčių tarifai gali būti nustatyti absoliučiais dydžiais ir procentais (žr. 1 lentelė).

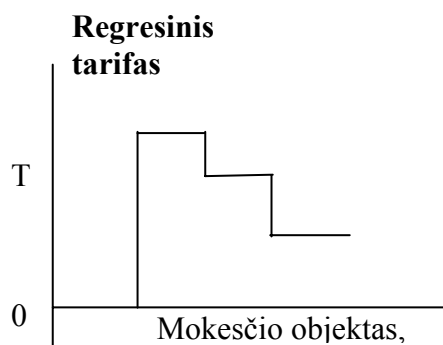
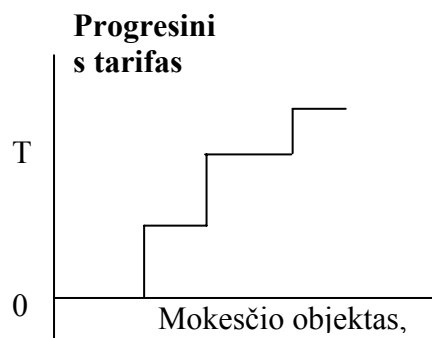
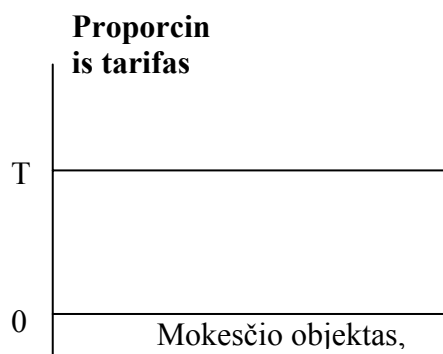
1 lentelė. Procentinių mokesčių tarifų tipai

Mokesčio tarifo tipas	Mokestinės sumos apskaičiavimo pobūdis
<i>Proporcinis</i>	pagal <i>vienodą procentą</i> nuo bendros apmokestinamojo objekto apimties
<i>Progresinis</i>	pagal <i>didėjantį procentą</i> augant objekto apimčiai
<i>Regresinis</i>	pagal <i>mažėjantį tarifą</i> augant mokesčio objekto apimčiai
<i>Degresinis</i>	pagal tvirtai nustatytą <i>maksimalų tarifą</i> , kuris mažėjant objektui palaipsniui <i>mažinamas</i>

Šaltinis: parengta pagal: Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Gineitienė, 2004; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003

Buškevičiūtė (2006), Levišauskaitė ir Rūškys (2003) teigia, kad procentiniai mokesčių tarifai praktikoje taikomi kaip proporciniai ir progresiniai, o kartais ir regresiniai (7 pav.). Tuo tarpu Gineitienė (2004), Naraškevičiūtė ir Lakštutienė (2003) dar išskiria ir degresinius mokesčių tarifus.

Reiktų paminėti, kad progresinis tarifas gali būti sudarytas pagal paprastą ir sudėtingą (laipsniuotą) progresiją (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003). Pagal paprastą progresiją padidėję tarifai taikomi visam mokesčio objektui, o pagal sudėtingą progresiją objektas skirstomas į dalis, ir kiekvienai tolesnei objekto daliai skiriamas vis didėjantis tarifo dydis. Sudėtingos progresijos tarifas sušvelnina mokesčio progresiją bei jo našta.

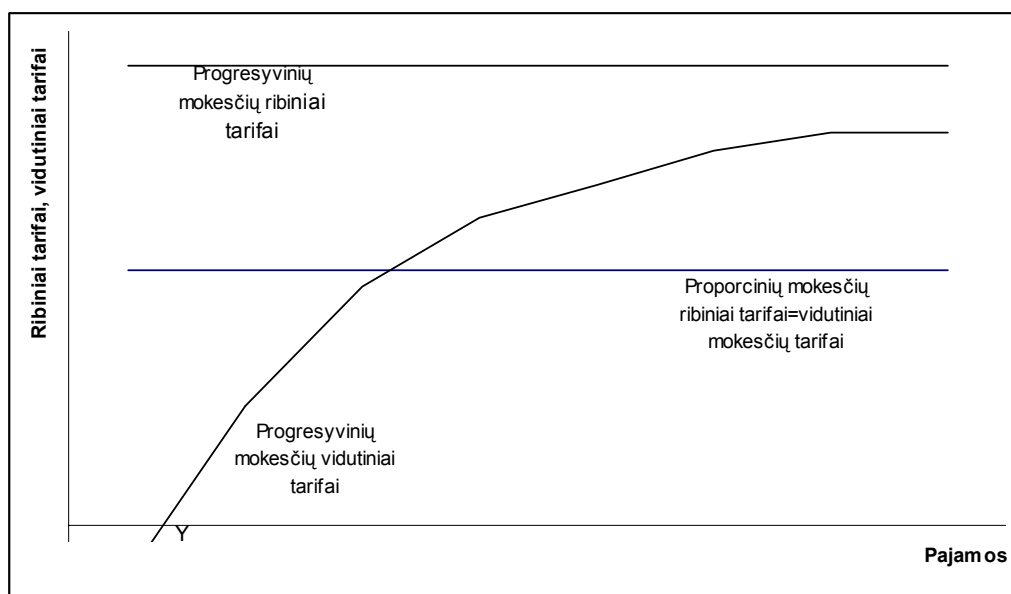

Šaltinis: Levišauskaitė ir Rūškys, 2003

7 pav. Mokesčių tarifų rūšys

Praktikoje gyventojų pajamų apmokestinimui dažniausiai taikomi proporciniai ir progresiniai mokesčių tarifai (žr. 8 pav.). Ribinis mokesčio tarifas t.y. papildomas mokestis kurį individai moka arba gauna už kiekvieną papildomą pajamų litą, yra nuolatinis tiek proporciniai tiek progresinei mokesčių sistemoms. Taigi, abi yra vadinamos vienodo mokesčių tarifo sistemos. Tačiau progresyvinėje mokesčių sistemoje vidutinis mokesčių tarifas t.y. visų mokestinių įmokų ir individų pajamų santykis, auga didėjant pajamoms. Būtent dėl to, ši mokesčių sistema ir yra vadinama progresyvine. Paveiksle matyti, kad progresyviniai mokesčiai suteikia galimybę individams, kurių pajamos yra žemesnės negu nustatyta riba, gauti išmokas ir kartais ši dalis, esanti žemiau Y yra vadinama kaip neigiamas pajamų mokestis. Naštos nuostoliai auga kartu su ribiniais mokesčių tarifais: nuostolių dydis yra susijęs su substitucijos efektu, o substitucijos efektas yra susijęs su ribinių kaštų tarifu. Kuo progresyvinės mokesčių sistemos ribiniai mokesčių tarifai yra didesni, tuo didesni naštos nuostoliai.

Be to, kuo labiau progresyvūs mokesčiai tuo mažesnė darbo jėgos pasiūla ir nacionalinis produktas. Visi žemų pajamų individai tokiu atveju yra aprūpinti, taigi ir substitucijos ir pajamų efektas veda link mažėjančios darbo jėgos pasiūlos. Pasiturintiems individams pajamų ir substitucijos efekto poveikis yra priešingas (Stiglitz, 2000).

Šaltinis: Stiglitz, 2000

8 pav. Proporcinių ir progresinių mokesčių vidutinių ir ribinių tarifų palyginimas

Lietuvoje progresiniai tarifai nėra taikomi, nors jie yra paplitę daugelyje išsivysčiusių pasaulio šalių (Prancūzija, Švedija, JAV). Pasak Vainienės (2002) šio tarifo populiarumas yra paremtas mitais tokias, kaip:

1. Progresyviniai mokesčiai tikrovėje įgyvendina turtingųjų apmokestinimo neturtingųjų naudai idėją;
2. „Pajėgumo mokėti“ principas, kuris remiasi idėja, jog kiekvieną papildomą litą žmogus vertina pažiaunei prieš tai buvusį;
3. Progresyvinė sistema yra tinkamiausia apmokestinti pajamas.

„Apmokestinimo **lengvatos** – tai laikinas ar nuolatinis nukrypimas nuo mokesčio norminės struktūros“ (Gineitienė, 2004, p. 239). Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme mokesčio lengvata apibrėžiama kaip mokesčių mokėtojui ar jų grupei mokesčio įstatymo nustatytos išskirtinės apmokestinimo sąlygos, kurios yra palankesnės, palyginti su įprastinėmis sąlygomis. Atskirų valstybių mokesčių lengvatų sistemos yra skirtingos, nes kiekviena valstybė vykdo savą mokesčių politiką. Tačiau pasak Buškevičiūtės (2006), Levišauskaitės ir Rūškio (2003) galima pastebėti išsivysčiusių užsienio šalių mokesčių lengvatų sistemose šiuos dėsningumus:

1. lengvatos taikomos tik pagrindiniams mokesčiams, siekiant palengvinti mokesčių našta socialiai remtiniams gyventojams;
2. lengvatos nustatomos prioritetinėms ūkio šakoms (lemiančioms šalies ūkio efektyvų ekonominį plėtojimą ar kt.) arba norint padidinti svarbių ūkio šakų pelningumą.

Priklausomai nuo situacijos mokesčių lengvatos gali būti taikomos įvairiais būdais. Buškevičiūtė (2006), Levišauskaitė ir Rūškys (2003), Naraškevičiūtė ir Lakštutienė (2003) bei Lukaševičius (1999) sutinka, kad yra paplitę tam tikri mokesčių lengvatų taikymo būdai (žr. 9 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003; Lukaševičius, 1999

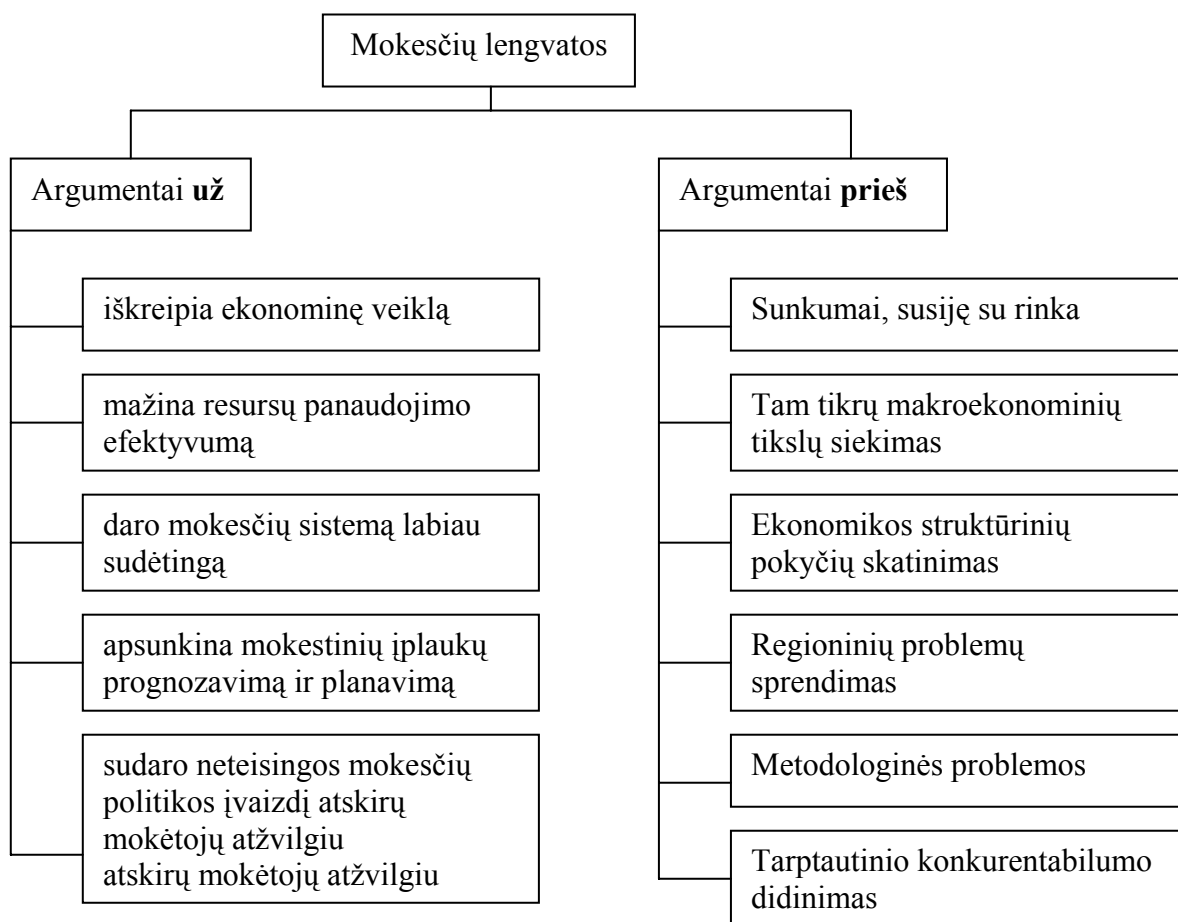
9 pav. Mokesčių lengvatų taikymo būdai

Apskritai ekonomistai neturi vieningos nuomonės dėl mokesčių lengvatų išskirtiniams ūkio subjektams, todėl egzistuoja argumentai už ir prieš tokias lengvatas (žr. 10 pav.).

Klasikinis ekonominis argumentas prieš tokias mokesčių lengvatas (išskirtines ekonominės veiklos sąlygas tam tikriems verslininkams, jų įmonėms) yra tai, kad jos iškreipia ekonominę veiklą ir todėl mokesčių sistemos tampa nelaikomos neutraliomis. Lengvatų taikymas atskiroms ekonominės veiklos rūšims skatinti, daugiau ar mažiau gali iškreipti investicines schemas, turėti įtakos kapitalo pasiskirstymui pagal veiklos sritis. Lengvatų poveikis mokesčių sistemų sudėtingumui gali pasireikšti tuo, kad tampa reikalingos specialios taisyklės mokesčių lengvatomis taikyti, kartais susiduriama ir su skirtingais ekonominės veiklos rezultatų skaičiavimo metodais, reikalingi skirtingi rodikliai ir kriterijai.

Dar viena argumentų prieš mokesčių lengvatas atskiriems rinkos ekonomikos dalyviams grupė yra susijusi su neteisingos mokesčių politikos įvaizdžio atsiradimu. Skirtingų lengvatų taikymas atskiroms mokesčių mokėtojų grupėms gali skatinti nelegalią veiklą, pajamų slėpimą

bei kitokius negatyvius reiškinius, motyvuojant nevienodomis ekonominės veiklos sąlygomis, kada kitos įmonės moka mažesnius mokesčius arba apskritai jų nemoka dėl joms palankių mokesčių įstatymų.

Šaltinis: parengta pagal: Lukaševičius, 1999

10 pav. Mokesčių lengvatų argumentai už ir prieš

Kita vertus, mokesčių lengvatos gali išplėsti mokesčių bazę ir duoti geresnį galutinį rezultatą – didesnes mokestines biudžeto įplaukas.

Mokesčio **nustatymo metodai** priklauso tiek nuo mokesčių ypatumų, tiek ir nuo mokesčių administravimo galimybių konkrečiose šalyse. Paprastai mokesčių suma gali būti nustatoma trimis metodais (Buškevičiūtė, 2006; Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003):

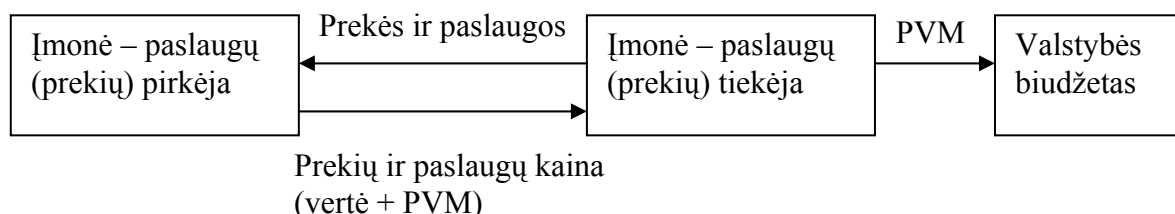
1. Prie pajamų šaltinio, t.y. pajamų susidarymo ar gavimo vietoje (pajamų mokestis nuo darbo užmokesčio ir pan.). Šiuo metodu dažniausiai apmokestinamos daugiau ar mažiau fiksuotos pajamos.

2. Pagal pajamų deklaraciją (mokesčio mokėtojo oficialų pareiškimą apie gautas per ataskaitinį laikotarpį pajamas). Tokiu metodu apmokestinami vieno asmens daugelis pajamų šaltinių ir daugiau ar mažiau nefiksuotos pajamos.
3. Pagal kadastrą. Kadastras yra pagal tam tikrus požymius suklasifikuotas tipinių apmokestinimo objektų sąrašas, kuriame nurodomas vidutinis jų pajamingumas, ir paprastai naudojamas nustatant žemės ir verslo mokesčius.

Mokesčio **ėmimo būdas** yra tiesioginis (iš pajamų) ir netiesioginis (per kainų sistemą) (Levišauskaitė ir Rūškys, 2003; Buškevičiūtė, 2006; Rimas, 2000; Gineitienė, 2004; Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003). Dėl to mokesčiai irgi skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius, nors praktiškai nėra griežtos ribos tarp šių mokesčių rūšių, ir riba priklauso nuo mokesčio perkėlimo galimybės. Tačiau teorijoje ir praktikoje susiklostė požiūris, kad pagal tiesioginius mokesčius apmokestinamos pajamos (pelnas), turtas, o pagal netiesioginius – vartojimas (išlaidos).

„*Tiesioginiai mokesčiai* – tokie, kurie nustatomi tiesiogiai mokesčių subjektams ir jie yra šių mokesčių mokėtojai“ (Levišauskaitė ir Rūškys, 2003, p.88). Nustatant tiesioginius mokesčius bandoma atsižvelgti į mokesčių subjektų pajamingumą ir kitus veiksnius (pvz., šeimyninė padėtis, invalidumas ir kt.).

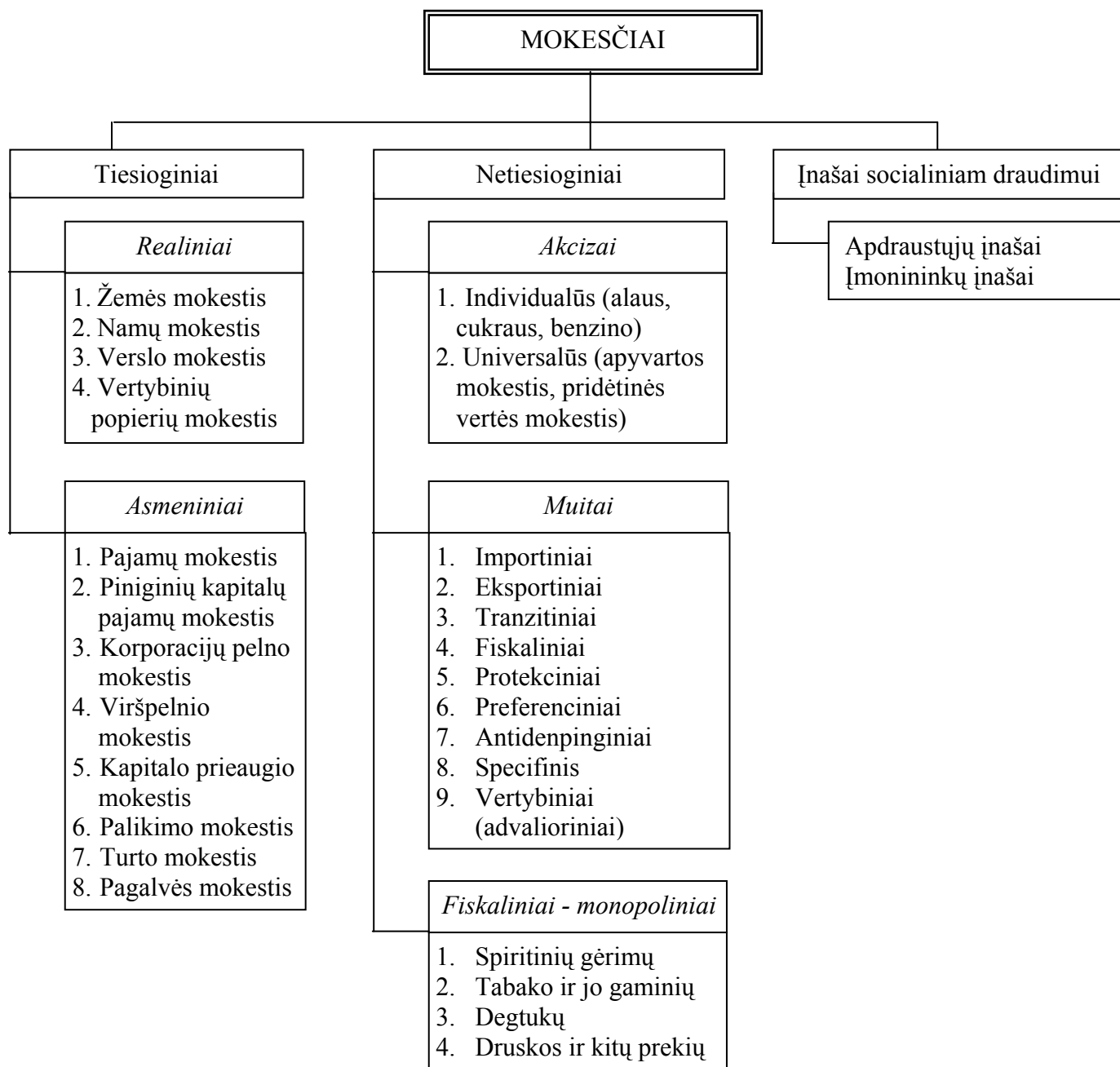
„*Netiesioginiai mokesčiai* – tokie, kurie nustatomi prekėms, paslaugoms, ir juos apmoka tie, kurie perka prekes ir naudojami paslaugomis“ (Levišauskaitė ir Rūškys, 2003, p.88). Netiesioginiai mokesčiai yra įtraukiami į prekių ar paslaugų kainą. Parduodamas prekę ar paslaugą, savininkas gauna iš mokėtojo ir mokesčio sumą, kurią vėliau perduoda valstybei (11 pav.). Šį mokesť vienodai moka turtingi ir vargingi žmonės, kai įsigyja prekę ar paslaugą.

Šaltinis: Levišauskaitė ir Rūškys, 2003

11 pav. Netiesioginio mokesčio formavimo ir mokėjimo schema (pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu)

Visus mokamus mokesčius galima išskirti į tiesioginius, netiesioginius ir socialinius įnašus (žr. 12 pav.)

Šaltinis: Naraškevičiūtė ir Lakštutienė, 2003

12 pav. Mokesčių skirstymas

Taigi, „gera“ mokesčių sistema, turėtų būti teisinga visų atžvilgiu, paprastai administruojama ir turėtų padėti siekti ekonominių tikslų. Dauguma pagalvotų, kad didesni tarifai padėtų surinkti daugiau mokestinių pajamų, tačiau taip nėra, nes egzistuoja mokesčių tarifų riba, kurią peržengus sparčiai mažėja ir gaunamos mokestinės pajamos. Paprastai visi mokesčiai iš kurių surenkamos pajamos yra skirstomi į tris pagrindines grupes: tiesioginiai, netiesioginiai mokesčiai ir socialiniai įnašai. Mokesčių įtaka gyventojams, verslui ir net pačiai valstybei yra vertinama mokesčių naštos pagrindu. Visuomenėje yra susiklostęs toks požiūris, kad maža mokesčių našta yra vertinama teigiamai, o didelė – neigiamai.

2. MOKESČIŲ NAŠTOS VERTINIMAS

2.1. Mokesčių naštos vertinimo metodai

Labai dažnai yra kalbama apie mokesčių našta, tačiau skirtingi mokslininkai ir ekonomistai ją vertina skirtingai. Taip yra todėl, kad nėra patvirtintos vieningos mokesčių naštos rodiklio skaičiavimo metodikos ne tik Lietuvoje, bet ir Europos sąjungos šalyse. Dažnai teiginys „mokesčių našta“ yra interpretuojamas ir vertinamas skirtingai.

Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertė Vainienė (2003) mokesčių naštos rodiklį siūlo skaičiuoti šiais būdais:

1. Rinkos dalyvių (ekspertų) nuomone pagrįstu vertinimo metodu.
2. Remiantis oficialios statistikos pateikiamais duomenimis.
3. Skaičiuojant laisvės nuo mokesčių dieną.
4. Skaičiuojant mokestinių pajamų ir BVP santykį.

Navikas (1999) mano, kad pirmiausiai reikia išsiaiškinti, kas neša mokesčių našta, o tada ją jau vertinti. Jis siūlo atskirai skaičiuoti mokesčių našta gyventojams ir verslo subjektams.

Žvinklys ir Vabalas (2006) taip pat mano, kad būtina atskirti gyventojų su darbo santykiais susijusias pajamas (atlyginimą, uždarbį) ne tik nuo gyventojų gaunamų kitokių pajamų pavidalų (turto pajamų, verslo pajamų), bet ir suvokti, kad į biudžetą iš fizinių asmenų gaunami minėti pajamų mokesčiai nesudaro nė penktadalio Lietuvoje surenkamų mokesčių. Didžiausią dalį sudaro vartojimo mokesčiai (prekių ir paslaugų) – pridėtinės vertės mokestis, akcizai ir dar kiti mokesčiai. Atsižvelgiant į visus čia minėtus mokesčius, taip pat, į pelno, socialinį, nekilnojamo turto mokesčius ir dar į kitus mokesčius apskaičiuojama mokesčių našta valstybėje – surenkamų mokesčių ir bendrojo vidaus produkto santykis.

Žvinklys ir Vabalas (2006) teigia, kad nereikėtų painioti trijų skirtingų mokesčių naštos pavidalų ir mokesčių našta vertinti trim lygiais:

1. Darbo mokesčių našta;
2. Verslo mokesčių našta;
3. Valstybės mokesčių našta.

Pasak Reed ir Rogers (2006) mokesčių naštos rodiklis, apibrėžtas kaip mokestinių valstybės pajamų ir BVP santykis, plačiai naudojamas moksliniuose darbuose kuriuose tiriama mokesčių poveikis ekonomikos augimui. Kartais mokesčių našta vertinama kaip tiesioginis procentinis dydis (mokesčių tarifas) atitinkantis ekonomikos lygį. Kitai atvejais mokesčių našta interpretuojama kaip nustatytų mokesčių tarifų (valstybės mokesčių politikos) atitikmuo.

Reed ir Rogers (2006) pastebėjo, kad mokesčių naštos pasikeitimai yra pastebimai susiję su valstybės mokesčių politikos pasikeitimais. Jie mokesčių naštos pasikeitimo priežastis išskyrė į

tris dalis: 1. valstybės mokesčių politikos pasikeitimai, 2. pajamų pasikeitimas, kuris neįvertina valstybės mokesčių politikos, 3. kiti faktoriai kurie neįvertina valstybės mokesčių politikos. Atlikta analizė atskleidė antro komponento didžiulę svarbą t.y. valstybės pajamų pasikeitimai įtakoja mokesčių naštos pasikeitimą, net gi tada kai nėra jokių pakeitimų mokesčių politikoje.

Wolff (2005) savo darbe „Measuring Tax burden in Europe“ taip pat rašo, kad yra paplitusi ne viena mokesčių naštos interpretacija. Šiame savo darbe jis skiria keturis mokesčių naštos apskaičiavimo būdus:

1. Mokesčių tarifai;
2. Mokestinių pajamų ir BVP santykis;
3. Vartojimo, darbo ir kapitalo numanomi/realūs mokesčių tarifai pagal Mendoza, Razin ir Tesar (1994);
4. Efektyvūs „ex-ante“ mokesčių tarifai pagal Devereux ir Griffith (2003).

Pasak Wolff (2005) pagrindinis pirmų dviejų būdų privalumas yra tai, kad jie yra lengvai apskaičiuojami ir tam reikalinga informacija lengvai prieinama. Vis dėlto, mokesčių tarifai nesuteikia informacijos apie mokesčių lengvatas ir dėl to tik iš dalies atspindi sprendimų priėmimo nukrypimus. Nepaisant to, praktiniai tyrimai nustatė, kad jie įtakoja investavimo sprendimus. Mokestinių pajamų ir BVP santykį yra sunku interpretuoti, todėl, kad mokesčiai nėra BVP apmokestinimo suma ir dėl to, atspindint ekonominių sprendimų priėmimą, nėra loginio ryšio tarp mokesčių ir mokesčių bazės. Nežiūrint to šis santykis atspindi bendrą ekonomikos mokestinę našta.

Pagrindinė Mendoza, Razin ir Tesar požiūrio idėja yra nustatyti ryšį tarp prekių kainų prieš ir po apmokestinimo ir tokiu būdu leidžia įvertinti ekonominių sprendimų priėmimo nukrypimus. Šis būdas leidžia nustatyti ryšį tarp mokestinių įmokų ir bendrųjų išlaidų atėmus mokestines įmokas. Pavyzdžiui, tabako gaminių apmokestinimas turi būti vertinamas kaip mokestinės pajamos gautos iš tabako gaminių apmokestinimo lyginant su bendromis išlaidomis tabako gaminiams atėmus mokestines pajamas.

Devereux ir Griffith koncepcijos pagrindinė mintis yra ta, kad tarptautinių kompanijų išsidėstymas priklauso nuo vidutinių efektyvių mokesčių tarifų, kurie gali būti įvertinami kaip efektyvus ribinio mokesčio tarifo ir įstatymais nustatyto mokesčio tarifo svorinis vidurkis. Pagrindinis šio mato privalumas yra tai, kad jis tiksliai įvertina išsidėstymo sprendimų nukrypimus, įtakotus mokesčių, t.y. investavimo produkto dabartinės vertės lyginimas prieš ir po apmokestinimo. Tačiau šio rodiklio apskaičiavimas yra gana sudėtingas. Visų pirma yra reikalinga detali informacija apie mokesčių tarifus taikomus skirtingam turtui i finansavimo šaltiniams, taip pat apie mokesčių lengvatas įvairiose šalyse. Be to, reikia įvertinti ateityje

būsimus mokesčių sistemos pasikeitimus. Taigi šis būdas reikalauja daug informacijos ir dėl to yra sudėtinga apskaičiuoti šį rodiklį.

Taigi matyti, kad nuomonės dėl mokesčių naštos vertinimo ne visada sutampa (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Mokesčių naštos vertinimo įvairovė

Mokesčių naštos vertinimo būdas	Šaltiniai ir autoriai
Mokestinės pajamos/BVP	Vainienė R. (2003), Reed ir Rogers (2005), Wolff (2005), Žvinklys ir Vabalas (2006)
Laisvės nuo mokesčių diena	Vainienė R. (2003), Leverich J. (2007)
Mokesčių tarifas	Reed ir Rogers (2005) Wolff (2005)
Vartojimo, darbo ir kapitalo numanomi/realūs mokesčių tarifai	Wolff (2005)

Tačiau dauguma sutinka, kad mokesčių našta dažniausiai asocijuojasi su mokestinių pajamų ir BVP santykiu. Šis rodiklis dažniausiai ir yra vadinamas mokesčių našta. Pagal LR Statistikos departamentą į valstybės mokestines pajamas yra įskaičiuojama (Ekonominių sektorių mokestinės naštos analizė, www.lrv.lt):

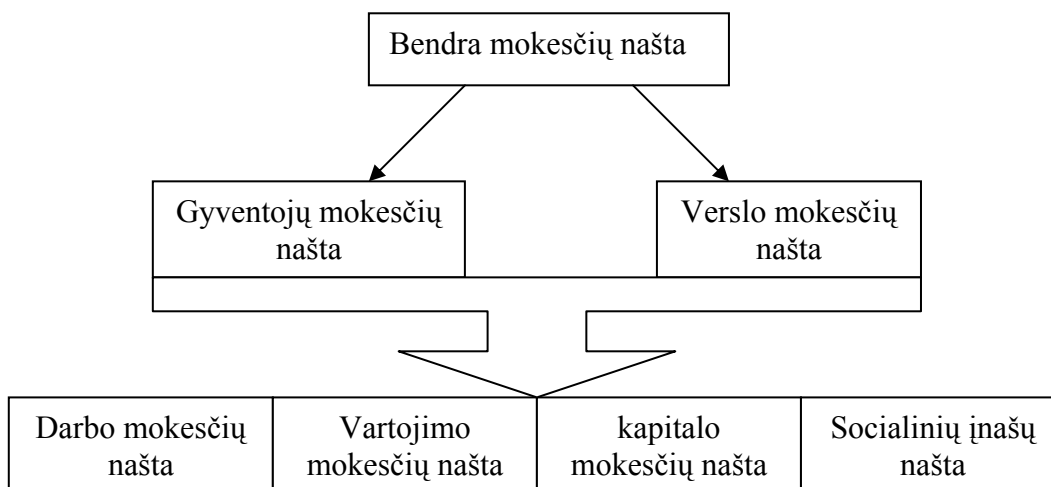
1. Mokestinės valstybės nacionalinio biudžeto pajamos (neįskaičiuojant nemokestinės pajamos ir Europos sąjungos paramą);
2. Valstybės fondų pajamos (sveikatos draudimo fondo ir garantinio fondo pajamos);
3. Socialinio draudimo fondo pajamos (be asignavimų iš Rezervinio stabilizavimo fondo).

Tačiau šio rodiklio neužtenka tiksliam mokesčių naštos įvertinimui. Todėl LLRI šalia mokestinių pajamų ir BVP santykio skaičiuoja laisvės nuo mokesčių dieną.

„Laisvės nuo mokesčių diena – tai simbolinė diena metuose, kai vidutinis mokesčių mokėtojas nustoja dirbti valdžiai ir pradeda dirbti savo paties ir savo šeimos gerovei“ (Laisvės nuo mokesčių diena šiomet gerokai nutolo, www.lrinka.lt). Tai yra santykinės mokesčių naštos rodiklis, parodantis, kokią žmogaus sukurtą gėrybių dalį paima valdžia ir perskirsto per nacionalinį biudžetą ir nebiudžetinius fondus.

LLRI mokesčių našta skaičiuoja kaip visų prognozuojamų valstybės mokestinių pajamų ir bendrojo nacionalinio produkto santykį, remdamasis pasaulyje pripažinta metodika. Ji naudojama apskaičiuojant laisvės nuo mokesčių dieną JAV, Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Lenkijoje ir kitose šalyse. Apskaičiuojant mokesčių našta pagal šią metodiką nėra įtraukiamos piniginės išlaidos ir laiko sąnaudos, susijusios su mokesčių administravimu, bei valstybės skolinimasis, kuris Lietuvoje kasmet didėja ir gali virsti mokesčių našta ateityje.

Aukščiau minėti du rodikliai įvertina bendrą mokesčių naštą tenkančią valstybės ekonomikai, tačiau jų nepakanka. Norint tiksliau įvertinti mokesčių naštą, tenkančią gyventojams ir kitiems ūkio subjektams reikėtų ją nagrinėti atskiruose lygiuose (žr. 13 pav.).

13 pav. Mokesčių naštos lygiai

Mokesčių tarifų lyginimas jau yra mokesčio naštos vertinimas atskirais lygiais. Žinoma jis neįvertina teikiamų lengvatų, tačiau lyginant pagal tą pačią apmokestinimo bazę, galima daryti tam tikras išvadas.

Dar vienas mokesčių naštos vertinimo būdas skirtingu lygiu yra vartojimo, darbo ir kapitalo numanomų/realių mokesčių tarifų, kuriuos skaičiuoja EUROSTAT, palyginimas.

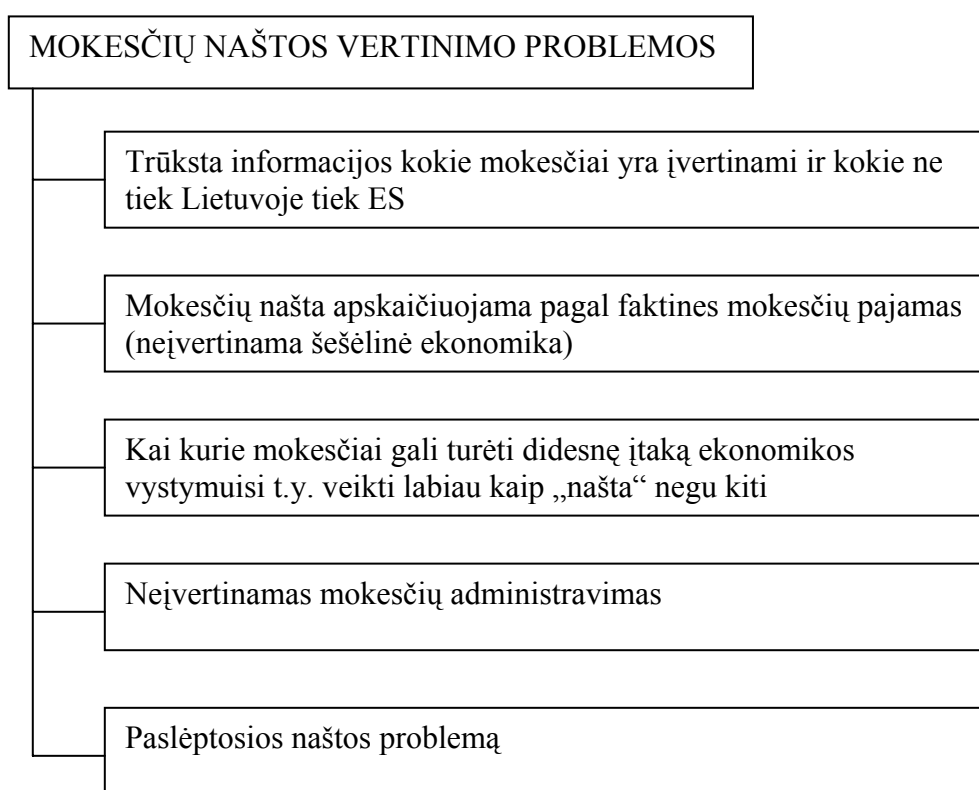
Mokslinės literatūros apžvalga, leidžia daryti išvadą, kad mokesčių našta dažniausiai vertinama kaip mokestinių pajamų ir BVP santykis (toliau – mokesčių naštos rodiklis). Nors visi mokesčių naštos vertinimo būdai turi savų minusų ir plusų, detaliau panagrinėsiu pagrindinio mokesčių naštos vertinimo būdo t.y. mokestinių pajamų ir BVP santykio skaičiavimo ir vertinimo problemas.

2.2. Mokesčių naštos vertinimo problemos

Natūralu, kad mokesčių našta priklauso nuo šalies mokesčių sistemos, nuo to, kokios yra mokesčių normos, kas ir kaip yra apmokestinama, kokios yra išimtys ir kaip taikomos įvairios lengvatos. Dėl didelių mokesčių sistemos pokyčių keičiasi mokesčių našta. Nors ir mokesčių naštos rodiklis yra dažnai naudojamas, jo analizė ir įvertinimas sukelia įvairių problemų (žr. 14 pav.).

Pirmiausia, dažnai trūksta informacijos kokie mokesčiai yra įvertinami ir kokie ne, skaičiuojant mokesčių naštą. 2006 m. balandžio 26 dieną Lietuvos verslo darbdavių konfederacijoje įvyko posėdis kurio metu Statistikos departamento prie LR Vyriausybės,

Ekonomikos komiteto, Verslo plėtros, Socialinių reikalų ir darbo komiteto bei kitų institucijų darbuotojai aptarė problemas, susijusias su skirtingų mokesčių naštos ūkio subjektams skaičiavimu. Pasitarime buvo pažymėta, kad šiuo metu, apskaičiuojant mokesčių naštą, įvertinami tik LR įstatymais patvirtinti mokesčiai, o visi kiti verslininkams tenkantys mokėjimai, tokie kaip įvairios rinkliavos, mokesčiai už įvairius leidimus, pažymas, licenzijas, nekilnojamo turto mokestis yra neįvertinami, nėra bendro sąrašo, kuriame būtų aiškiai surašyta, kiek verslininkams tenka mokėti mokesčių. Verslininkams tenka mokėti papildomai atsiskaitant už įvairias valstybės įmonių, savivaldos institucijų teikiamas viešas paslaugas. Kita pažymėta problema - tai informacijos stoka apie padėtį kitose ES valstybėse, kaip jos paskaičiuoja mokesčių naštos rodiklius (Ekonominių sektorių mokestinės naštos analizė, www.lrv.lt).

14 pav. Mokesčių naštos vertinimo problemos

Pasak Maris (2005) mokesčių našta apskaičiuojama pagal **faktines mokesčių pajamas**. Jeigu mokesčių sistema yra neveiksminga, o šešėlin ekonomika - didelė, iš mokesčių gaunamos mažesnės pajamos (nors BVP apskaičiavimai apima ir šešėlinę ekonomiką). Tai reiškia, kad šalys, kurioms sunkiai sekasi surinkti mokesčius, turės ir mažesnę mokesčių naštą. Mokesčių naštai iš dalies daro poveikį **ekonomikos pokyčiai**, nes kai kurios mokesčių pajamos surenkamos tik kitais metais. Jeigu dvejus metus iš eilės ekonomika auga labai skirtingai, tai taip pat gali paveikti apskaičiuojamą mokesčių naštą. Daug didesnę poveikį gali turėti juridinių asmenų pelno mokestis (Maris, 2005).

Noord ir Heady (2001) sutinka, kad mokesčių naštai įvertinanti dažniausiai naudojamas kriterijus yra mokesčių pajamų ir BVP santykis, tačiau jis ne visada gali būti tikslus mokesčių naštos įvertinimo rodiklis dėl įvairių priežasčių:

1. Kai kurie mokesčiai gali turėti didesnę įtaką ekonomikos vystymuisi t.y. veikti labiau kaip „našta“ negu kiti ir dėl to yra naudinga nagrinėti surenkamų mokesčių pasiskirstymo įtaka visai mokesčių bazei. Skirtingos mokesčių formos taip pat gali paveikti rezultatą ryškiu skirtumu tam tikrose grupėse susiduriančiose su mažai veiksmingais mokesčių tarifais, tokiu būdu smarkiai įtakojant jų ekonominį pasirinkimą.
2. Mokesčių našta turėtų būti vertinama platesniame kontekste, įtraukiant naštą atsirandančią dėl apribojimų įpareigojančių privatų sektorių vietoj vyriausybės teikti socialinę apsaugą, visuomenines prekes ir paslaugas.

Vainienė (2003) mano, kad mokesčių naštos rodiklis yra labai toli nutolęs nuo individo ir nieko nepasakantis apie jo mokesčių naštą. Nes lyginama visų sumokėta mokesčių suma su visų sukurta gėrybių suma – bendruoju vidaus produktu. Būtent tai parodo, kad tai yra bendras rodiklis.

Svarbu žinoti, kad šis skaičius gali būti gana apgaulingas. Jis gali mažėti, kai tuo pačiu metu yra keliami ir tarifai, ir bazė, t.y. kai yra didinami mokesčiai (matematiškai kalbant, tai nutinka, kai vardiklis auga greičiau nei skaitiklis). Mažas mokesčių naštos rodiklis, esant plačiai bazei ir aukštiesiems tarifams, taip pat gali byloti apie mažėjantį žmonių ekonominį aktyvumą arba apie prastą mokesčių administravimą, „pralaidžias“ sienas, arba apie išsikerojusią korupciją (Vainienė, 2003).

Vainienė (2003) ir Lauri (2005) sutinka, kad vertinant mokesčių naštą nėra įvertinamas **mokesčių administravimas**. Gali būti, jog net ir mažai mokesčių sumai administruoti yra sukurta tokia paini administravimo sistema, gausi taisyklių arba vertinamųjų nuostatų, biurokratizuota (pvz., specialios apskaitos sąskaitos faktūros) ir nepastovi, kad vien tik tai gali atbaidyti investuotojus ir išsekinti mokesčių mokėtojus.

Vainienė (2003) šalia mokesčių administravimo neįvertinimo išskiria **paslėptosios naštos problemą**. Paslėptoji mokesčių našta pasireiškia kaip įtaka, kurią mokesčių taisyklės daro žmonių sprendimams, kai dėl reguliuojamojo mokesčių poveikio priimamas ne pats efektyviausias sprendimas. Paslėptosios mokesčių naštos skaičiais neįmanoma įvertinti, bet ji egzistuoja ir yra reikšminga. Mokesčių naštos rodikliai neįvertina „vadinamųjų „mokesčių ne mokesčių“ – virškinio, kurį dėl valdžios nustatytų reikalavimų, draudimų ar ribojimų vartotojas sumoka gamintojui apeidamas biudžetą. Tokia įmantri nebiudžetinė, bet subsidija, Lietuvoje yra

itin akivaizdi cukraus pramonėje, kai dėl muitų už cukrų permokame mažiausiai trečdalį kainos“ (Vainienė, 2003).

Taigi atsižvelgdama į mokesčių naštos vertinimo problemas manyčiau, kad mokesčių naštos rodiklį, skaičiuoti reikia, bet nereikia daryti pernelyg toli siekiančių išvadų, kad ir apie mokesčių sunkumą (ne pats rodiklis blogas, bet neteisinga jo interpretacija). Šį rodiklį puikiai galima panaudoti kaip „masto veiksnį“ t.y. mokesčių sistemos įtaka ekonomikos efektyvumo mastui (Noord ir Heady, 2001). Šis rodiklis parodo mokesčių našta tenkančią visai šalies ekonomikai, o norint įvertinti atskiriems ūkio subjektams tenkančią mokesčių našta reikėtų palyginti atskirų lygių: darbo jėgos pajamų, vartojimo, kapitalo ir kt. apmokestinimą, atsižvelgiant į administravimo, valdymo sprendimus, kompanijų dydį, ekonomikos struktūrą.

Mokesčių naštos ES šalyse vertinimo procesas

1. *ES šalių ekonominė apžvalga.* Svarbiausių ekonominių rodiklių palyginimas ir analizė leis įvertinti ne tik atskirų šalių, bet ir Lietuvos ekonominę padėtį ES šalių kontekste. Ekonominės apžvalgos rezultatai lyginami su mokesčių našta padės realiau įvertinti Lietuvos mokesčių naštos dydį. Ekonominė apžvalga yra svarbi pirmoji mokesčių naštos analizės dalis, nes mokesčiai yra reikšminga valstybės ekonomikos sudedamoji dalis, o ypač svarbus ir stipriai susijęs su mokesčių našta yra BVP rodiklis.

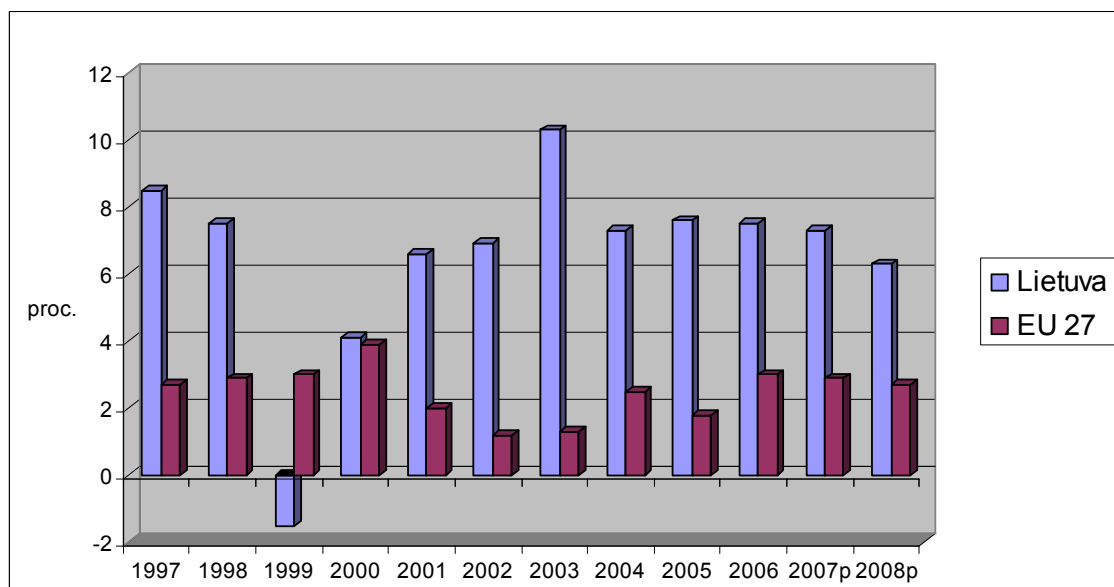
2. *Lietuvos ir ES valstybių pajamų struktūros analizė.* Pajamų struktūros analize yra antroji labai svarbi mokesčių naštos analizės dalis. Valstybių pajamų sudėties analizė leis pamatyti, kad pagrindinis valstybių pajamų šaltinis yra mokesčiai. Detalus Lietuvos valstybės mokesčių pajamų vertinimas padės nustatyti svarbiausius mokesčius, kurių pagalba yra surenkama daugiausia valstybės pajamų.

3. *Mokesčių naštos Lietuvoje ir ES šalyse analizė.* Tai leis įvertinti dabartinę mokesčių naštos situaciją ir numatyti jos mažinimo galimybes. Pirmiausia įvertinsiu bendros mokesčių naštos rodiklio t.y. mokesčių pajamų ir BVP santykio dydį, jo kitimą ilguoju laikotarpiu ir Lietuvos valstybės situaciją šio rodiklio atžvilgiu. Toliau detalesniam atskirų lygių mokesčių naštos įvertinimui palyginsiu mokesčių tarifų dydžius ir atskirų mokesčių pajamų ir BVP santykius. Ši analizė leis įvertinti atskirai darbo jėgai, vartojimui, kapitalui ir kt. sritims tenkančią mokesčių našta. Paskutinėje dalyje koreliacinės-regresinės analizės pagalba nustatysiu veiksnius (mokesčių pajamas, mokesčių tarifus) labiausiai įtakojančius mokesčių naštos rodiklį ir tuos veiksnius keičiant pažiūrėsiu mokesčių naštos rodiklio kitimo tendencijas. Taip pat slenkančio vidurkio ir eksponentinio išlyginimo metodais bus atlikta Lietuvos mokesčių naštos rodiklio prognozė vienam laikotarpiui. Pabaigoje atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, bus numatytos Lietuvos mokesčių naštos mažinimo galimybės.

3. MOKESČIŲ NAŠTOS ANALIZĖ LIETUVOJE IR ES ŠALYSE

3.1. ES šalių ekonominė apžvalga

Europos šalių ekonomika 2006 m. vystėsi geriau, nei buvo prognozuota, nepaisant aukštų naftos kainų, didesnių bazinių palūkanų normų ir JAV ekonomikos sulėtėjimo. 2006 m. euro zonoje ekonomika išaugo 2,7 proc., ES – 3 proc. Tai buvo didžiausias augimas, užregistruotas abiejose šiose srityse nuo 2000 m. (žr. 15 pav.). 2006 m. ekonomikos augimą skatino grynasis eksportas ir vidaus paklausa.

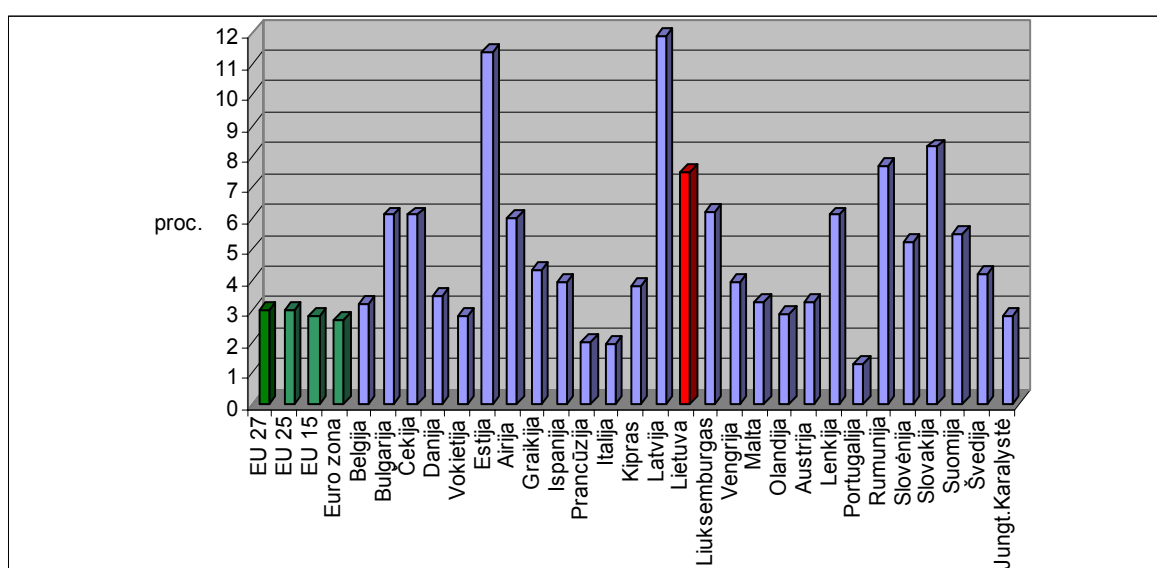
Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

15 pav. BVP pokyčiai ES ir Lietuvoje palyginti su ankstesniais metais

Lietuvos BVP augimas pastaraisiais metais yra itin spartus. Ne išimtis ir 2006 m., kai Lietuvos BVP augimas siekė 7,5 proc., o šio augimo pagrindinis veiksnys buvo sparčiai auganti vidaus paklausa. Dėl itin smarkaus vidaus vartojimo Latvijos ir Estijos ekonomikos augimas buvo pats didžiausias tarp ES šalių 2006 m. (žr. 16 pav.). Tuo tarpu vidutinis ES šalių BVP rodiklio augimas yra žymiai mažesnis nei Lietuvos ar kitų Baltijos šalių (žr. 1 priedas). 2007 metų pirmoji pusė taip pat neatsiliko nuo spartaus ekonominio augimo ir Lietuvoje BVP augimas birželio mėn. siekė 7,7 proc., o ES – 2,8 proc. (žr. 2 priedas). 2007 metų pirmo pusmečio duomenimis Latvija ir vėl pirmavo pagal ekonomikos augimą tarp ES šalių.

2006 metų EUROSTAT prognozės duomenimis Lietuvos ekonomikos augimas 2007 m. turėtų siekti 7,3 proc., Latvijos ir Estijos – apie 9 proc., ES – 2,9 proc., o 2008-iesiems ekonomikos augimas Baltijos šalims prognozuojamas atitinkamai 6,3 proc. (Lietuvoje), 7,9 proc.

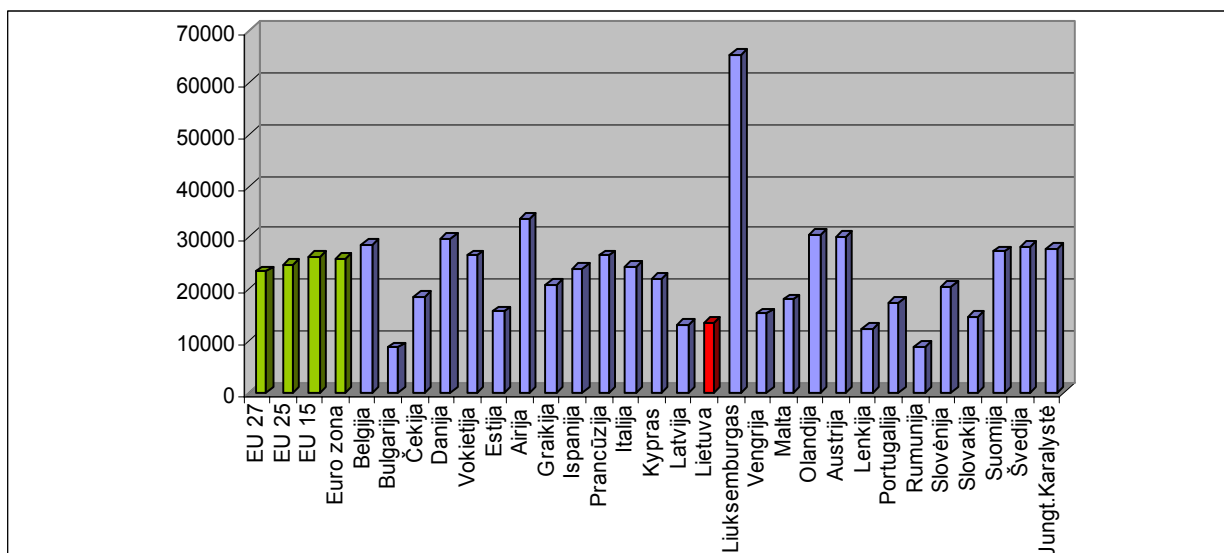
bei 8,2 proc. (Latvijoje ir Estijoje) ir 2,7 proc. (ES). Tačiau pagal naujausias (2007 m. spalio mėn. 25 d.) Lietuvos banko makroekonominės prognozes 2007 m. numatomas BVP augimo paspartėjimas iki 8,5 proc., kuri, be fundamentaliųjų veiksnių, iš dalies lems ir ketvirtąjį ketvirtį numatomas naftos perdirbimo veiklos pajėgumo atkūrimas ir dėl to atsigausiantis eksporto augimas. Tikėtina, kad nuoseklus realiojo ekonomikos augimo artėjimas prie potencialaus lygio prasidės 2008 m. antroje pusėje, todėl 2008 m. numatomas 7,4 proc. BVP augimas. Ūkio augimo tendencijos pasikeitimas daugiausia siejamas su mažėjančiu kreditavimo mastu ir darbo jėgos išteklių apribojimais. ES struktūrinių fondų lėšos išliks svarbus ekonomikos augimą skatinantis veiksnys tiek 2007, tiek 2008 metais.

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

16 pav. ES šalių BVP augimas 2006 m. palyginti su ankstesniais metais

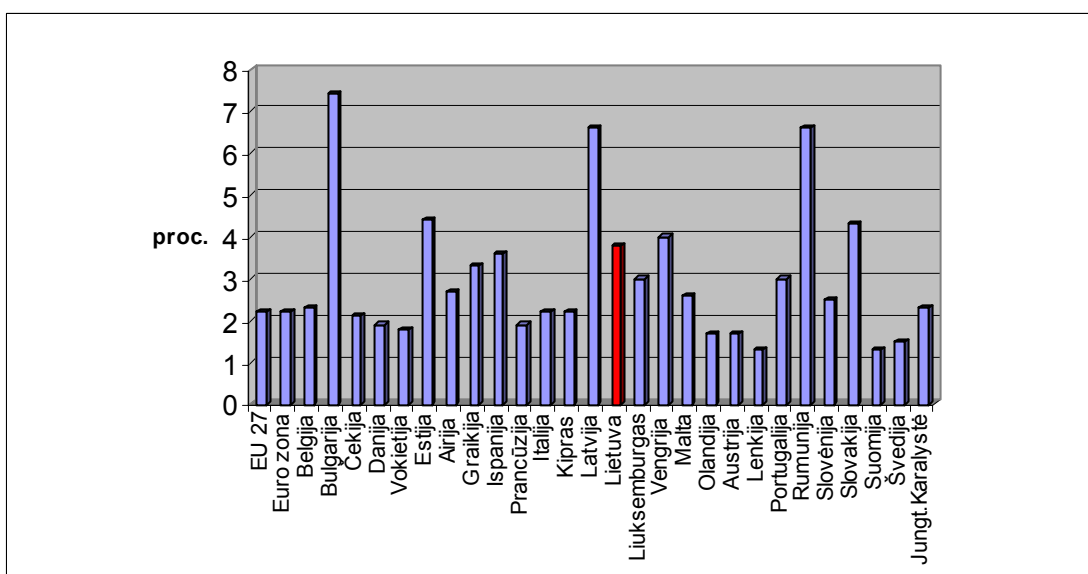
Matyti, kad pastaraisiais metais juntamas didelis naujųjų ES šalių ekonomikos augimas, o ES šalyse senbuvėse, dėl turimos subalansuotos ekonomikos, šis augimas nėra didelis, tačiau pastovus. Nors pastaraisiais metais vyksta spartus Baltijos šalių ekonomikos augimas, tačiau tiek jos tiek kitos naujosios ES narės dar stipriai atsilieka nuo ES senbuvė šalių lyginant pagal BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklį (žr. 17 pav.). Lietuva 2006 m. pagal šį rodiklį lenkė tik Rumuniją, Bulgariją ir šiek tiek Lenkiją ir Latviją (žr. 3 priedas). Taigi nors Lietuva ir pasižymi dideliu ekonomikos augimu, tačiau BVP tenkantis vienam gyventojui yra beveik 2 kartus mažesnis nei ES šalių vidurkis. Gera tendencija tik ta, kad BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklis Lietuvoje nuolat auga.

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

17 pav. BVP tenkantis vienam gyventojui ES šalyse, perkamosios galios standartais² 2006 m.

Dėl kylančių naftos kainų 2006 m. vartotojų kainų infliacija tiek euro zonoje, tiek ir visoje ES padidėjo (žr. 4 priedas). ES infliacijos padidėjimas siekė 2,2 proc., tuo tarpu Lietuvoje infliacija siekė 3,8 proc. ir buvo tik 6 šalys kurių infliacija buvo didesnė nei Lietuvos (žr. 18 pav.) Lietuvos banko duomenimis 2006 m. ypač reikšmingą poveikį infliacijai darė padidėjusios maisto produktų kainos (maisto produktų brangimui įtakos turėjo nepalankios oro sąlygos ir tebevykstanti kainų konvergencija), be to, ryškėjo paklausos veiksnių poveikis.

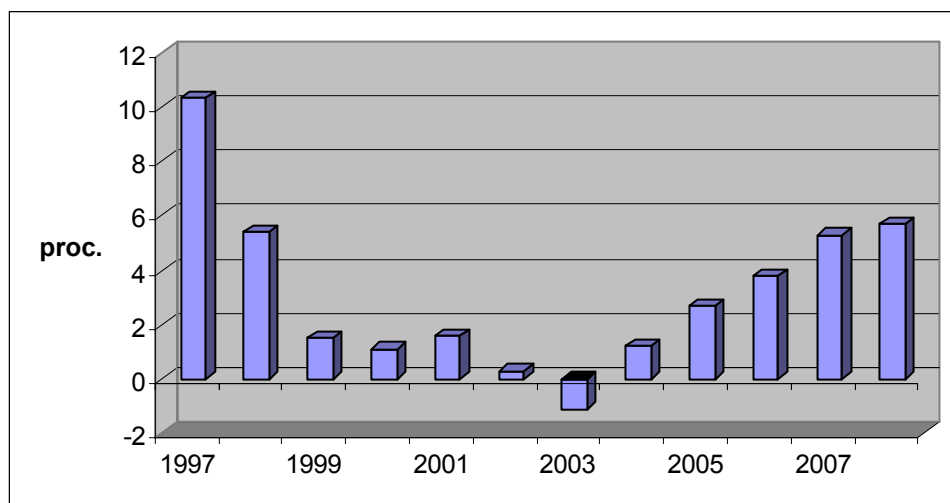

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

18 pav. Infliacija ES šalyse 2006 m.

²BVP išreikštas perkamosios galios standartais panaikina kainų lygių skirtumą tarp valstybių ir rodklio apskaičiavimas vienam gyventojui šiuo pagrindu leidžia palyginti ekonomikos skirtumus absoliučiais dydžiais.

Taigi Lietuvoje infliacija yra didesnė nei bendras ES šalių infliacijos vidurkis ir kol kas mūsų šalyje ji nuolat auga (žr. 19 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT; Lietuvos banko makroekonominės prognozės 2007-2008 m., www.lb.lt

19 pav. Infliacijos kitimas Lietuvoje

2007 metų pirmo pusmečio duomenys tik dar labiau patvirtino sparčiai augančios Lietuvos infliacijos prognozes. 2007 m. birželio mėn. Lietuvoje infliacija jau siekė 5,1 proc., o tai yra labai daug lyginant su ES šalimis. Be to 2007 m pirmo pusmečio infliacija viršijo balandžio mėn. Lietuvos banko prognozę 2007 m. (4,7 proc.), kurią 2007 m spalio mėn. 25 d. Lietuvos bankas padidino iki 5,3 proc. Lietuva patenka į šalių penketuką pagal didžiausią infliaciją ES.

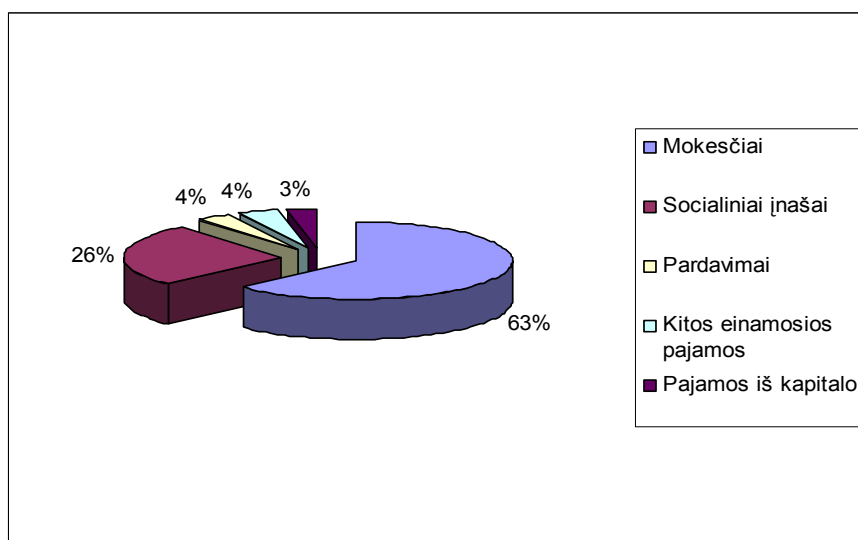
Nors Lietuvos bankas balandžio mėn. prognozavo 2008 metais infliacijos mažėjimą Lietuvoje lyginant su 2007 m., tačiau išibėgėjus maisto kainų augimui pagal naujausias jų spalio mėn. prognozes jau numatoma, kad 2008 m. vidutinė metinė infliacija nemažės, o didės iki 5,7 proc.

Duomenų palyginimas ilguoju laikotarpiu ir prognozės leidžia manyti, kad ateityje ekonomika toliau augs, nors ne taip sparčiai, kaip 2006 m., 2007 m. Augimą labiausiai skatins eksportas ir nuolat didėjančios investicijos. Toliau sėkmingai augs įmonės, jos sparčiai didins investicijas bei darbo jėgos išlaidas ir bus svarbus ekonomikos augimą skatinantis veiksnys. Laikui bėgant, kartu su realiomis disponuojamosiomis pajamomis turėtų toliau didėti ir vartojimas, nes užimtumo lygis nuolat kyla. Dėl įtampos darbo rinkoje ir nedarbo, kuris pasiekė žemiausią lygį nuo 1981 m., gali šiek tiek padidėti darbo užmokestis. Sparčiai didėjantys kreditų mastai privačiame sektoriuje rodo, kad skolinimasis toliau auga. Tačiau dėl didėjančių būsto paskolų palūkanų normų visoje euro zonoje ir jau nebe taip sparčiai augančių gyvenamųjų namų kainų kai kuriuose regionuose atsirado gyventojų skolinimosi augimo lėtėjimo požymių (Pasaulio ekonomikos apžvalga, www.hansa.lt).

ES šalių ekonominė apžvalga leidžia daryti išvadą, kad Lietuva pasižymi vienu iš sparčiausių BVP augimu, kuris yra apie 2,5 karto spartesnis nei ES šalių vidurkis. Tačiau taip yra todėl, kad ES šalys senbuvės jau turi subalansuotą, nusistovėjusią ekonomiką ir spartus Lietuvos BVP augimas yra tik sparčiai besivystančios šalies rodiklis. Lyginant Lietuvos ir ES šalių BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklį, aiškiai matyti, kad Lietuva dar ryškiai atsilieka nuo daugelio ES šalių, nes pagal šį rodiklį ji yra tik 5 vietoje nuo galo. Pagal infliacijos rodiklį Lietuva taip pat nėra geroje pozicijoje ES šalių kontekste, būtent šis rodiklis neleido 2007 m. Lietuvoje įvesti euro ir dabar nuolat didėjanti infliacija šį įvykį vis labiau atitolina. Pastaraisiais metais Lietuva pasižymi augančią infliacija, pagal kurią šiuo metu ji patenka į ES šalių penketuką turintį didžiausią infliaciją. Artimiausių metų prognozės leidžia manyti, kad Lietuvoje ekonominis augimas turėtų pradėti mažėti 2008 metais, tačiau infliacijos mažėjimas neprognozuojamas. Taigi, Lietuva savo ekonominės padėties atžvilgiu, dar nėra pasiekusi išsivysčiusių ES šalių lygio, todėl jos mokesčių našta turėtų būti mažesnė nei ES šalių senbuvų.

3.2. Lietuvos ir ES šalių valstybių pajamų struktūros analizė

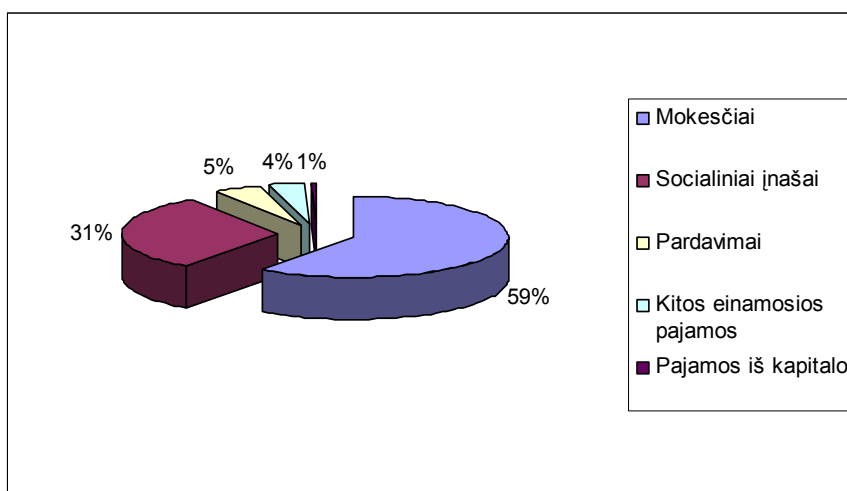
Tiek Lietuvos tiek ES valstybių svarbiausiu pajamų šaltiniu visada išlieka mokesstinės pajamos. Lyginant Lietuvos ir ES valstybių pajamų rodiklius, matyti, kad 2006 m. Lietuvos nacionalinis biudžetas daugiausia pajamų gavo iš mokesčių, kurių pajamos sudarė 63 proc., o socialiniai įnašai – 26 proc. viso biudžeto pajamų (žr. 20 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

20 pav. Lietuvos valstybės pajamų struktūra 2006 m.

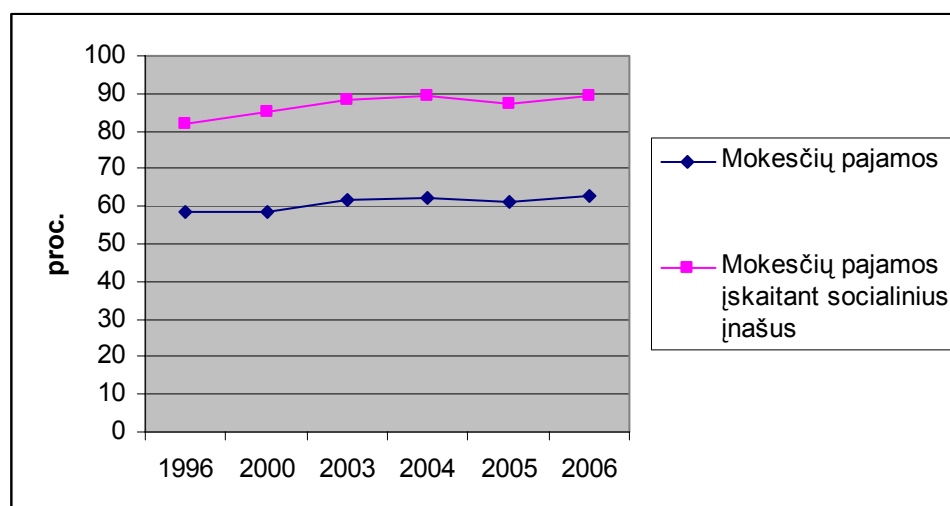
ES valstybių pajamų struktūra yra panaši į Lietuvos. Čia taip pat didžiąją dalį pajamų sudaro mokesstinės pajamos. 2006 m. visų ES valstybių pajamose, mokesčių pajamos sudarė 59 proc., o socialiniai įnašai – 31 proc. (žr. 21 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

21 pav. ES valstybių pajamų struktūra 2006 m.

Lyginant Lietuvos nacionalinio biudžeto mokesčines pajamas ilguoju laikotarpiu matyti, kad jos nuolat šiek tiek didėja, tačiau tik nežymiai (22 pav.). Vidutiniškai Lietuvoje mokesčių pajamos sudaro apie 60 proc. valstybės pajamų, o mokesčių pajamos įskaitant socialinius įnašus - net 90 proc. visų valstybės pajamų.

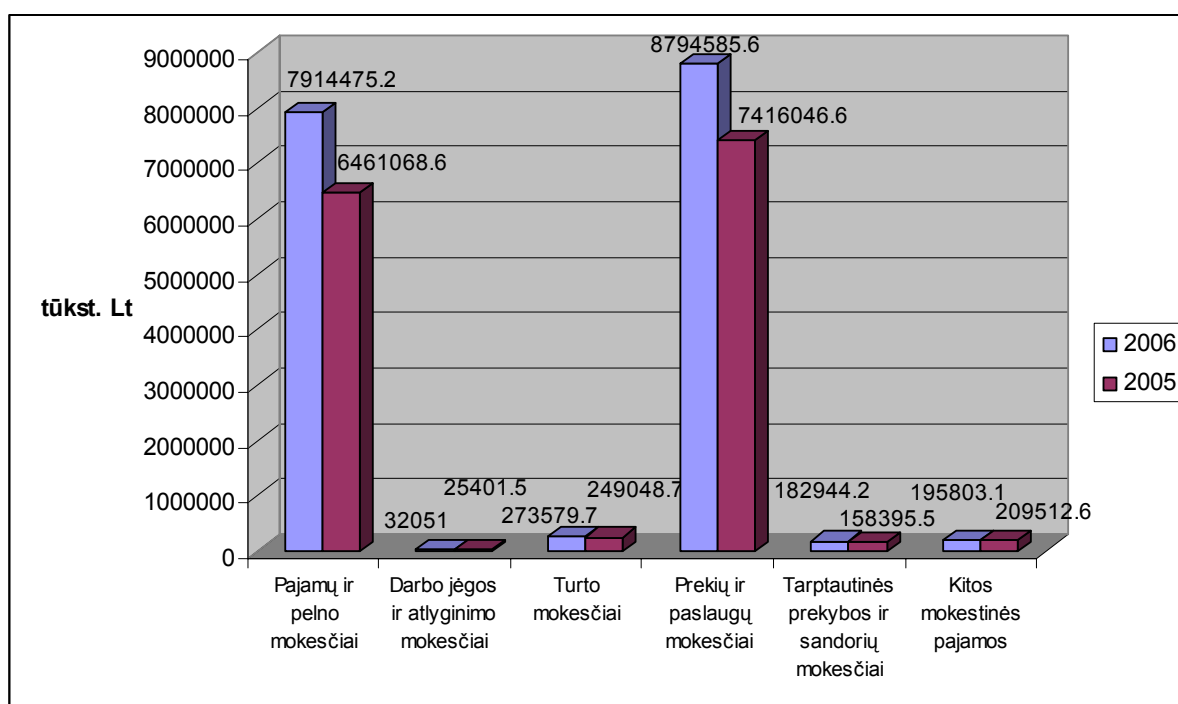
Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT; Mokesstinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, www.lrv.lt

22 pav. Mokesčių pajamų dalies Lietuvos valstybės pajamose kaita

Taigi, nacionalinių biudžetų pajamų struktūra leidžia daryti išvadą, kad mokesčių svarba yra didžiulė, kadangi jų pagalba yra surenkama didžioji valstybės pajamų dalis.

Lietuvos valstybės surenkamų mokesčių pajamų struktūra. Lietuvos Respublikos nacionalinį biudžetą sudaro valstybės biudžetas ir savivaldybių biudžetai. Valstybės biudžetas – Seimo patvirtintas valstybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas tam tikriems metams. Savivaldybės biudžetas – savivaldybės tarybos patvirtintas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas tam tikriems metams. Kiekviena savivaldybė turi savarankišką biudžetą.

LR finansų ministerijos duomenimis nacionalinio biudžeto pajamas sudaro mokesstinės ir nemokestinės pajamos. Tai valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sukaupiamos piniginės lėšos, tokios kaip pajamos iš mokesčių (PVM, pelno, gyventojų pajamų mokesčiai, akcizų ir kt.), turto, biudžetinių įstaigų pajamos ir kt. Pagal LR mokesčių administravimo įstatymą Lietuvoje 2006 m. buvo administruojami 26 mokesčiai (žr. 5 priedą). Iš šių mokesčių 2006 m. Lietuvos nacionalinis biudžetas surinko 17393439 tūkst. Lt pajamų, atitinkamai 2005 m. -14519474 tūkst. Lt. (žr. 6 priedas). Didžioji dalis nacionalinio biudžeto pajamų yra surenkama iš pajamų ir pelno mokesčių bei prekių ir paslaugų mokesčių (žr. 23 pav.).

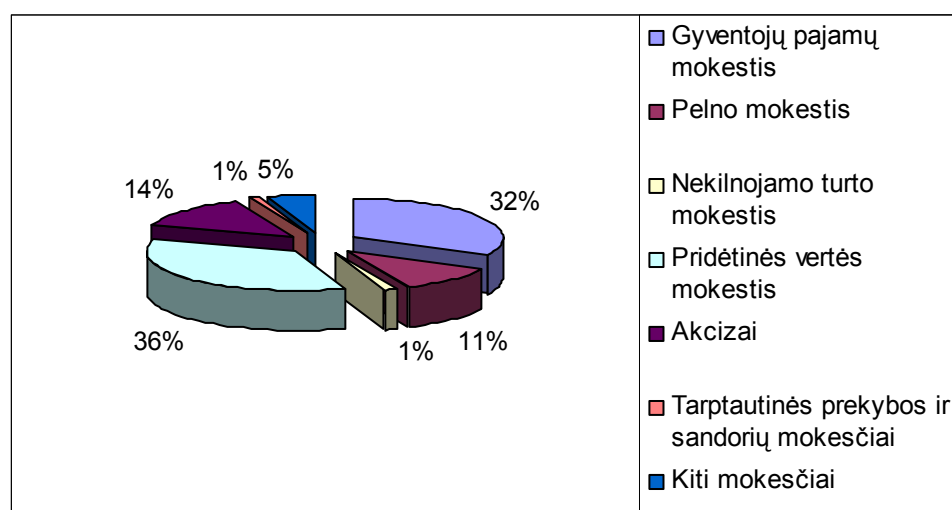
Šaltinis: parengta pagal: Informacija apie sumokėtus mokesčius Lietuvoje 2006 metų ketvirtą ketvirtį ir 2006 metus, www.stat.gov

23 pav. Lietuvos nacionalinio biudžeto pajamų pasiskirstymas 2005-2006 m.

Pajamų ir pelno mokesčiai apima gyventojų pajamų mokestį, pelno mokestį ir socialinių mokestį, kuris buvo įvestas tik 2006 m. Prekių ir paslaugų mokesčius sudaro pridėtinės vertės mokestis, atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą, atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą, prekių apyvartos mokestis, akcizai, cukraus mokestis, loterijų ir azartinių lošimų mokestis,

transporto priemonių mokesčiai, mokestis už aplinkos teršimą, Rinkliavos. visų šių išvardintų mokesčių 2006 m buvo surinkta daugiau nei 2005 m. išskyrus cukraus mokesčio, loterijų ir azartinių lošimų mokesčio ir mokesčio už aplinkos teršimą. 2006 m buvo atsisakyta atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą ir prekių apyvartos mokesčio.

Svarbiausiu mokesčiu ir nacionalinio biudžeto pajamų šaltiniu yra pridėtinės vertės mokestis, kurio pajamos 2006 m sudarė 36 % visų surenkamų pajamų iš mokesčių (žr. 24 pav.). Antrasis pagal svarbą yra gyventojų pajamų mokestis, kurio pajamos sudarė 32 % visų surenkamų pajamų iš mokesčių.

Šaltinis: parengta pagal: Informacija apie sumokėtus mokesčius Lietuvoje 2006 metų ketvirtą ketvirtį ir 2006 metus, www.stat.gov.lt

24 pav. Lietuvos nacionalinio biudžeto pajamų, gautų iš sumokėtų mokesčių, struktūra 2006 m.

Pajamos iš akcizų taip pat sudaro gana didelę surenkamų mokesčių dalį ir yra trečioje vietoje pagal surenkamų pajamų dydį visų mokestinių pajamų struktūroje. 2006 m. pajamos iš akcizų leido gauti 14 % visų surenkamų mokesčių sumos.

Kadangi bendra mokestinė našta yra skaičiuojama naudojant ne tik nacionalinio biudžeto pajamų gautų iš sumokėtų mokesčių dydžius, bet ir naudojant valstybinio socialinio draudimo fondo sumokėtų mokesčių dydžius, todėl toliau nacionalinio biudžeto mokestinės pajamos bus nagrinėjamos kaip nacionalinio biudžeto pajamų, gautų iš sumokėtų mokesčių ir valstybinio socialinio draudimo fondo sumokėtų mokesčių suma.

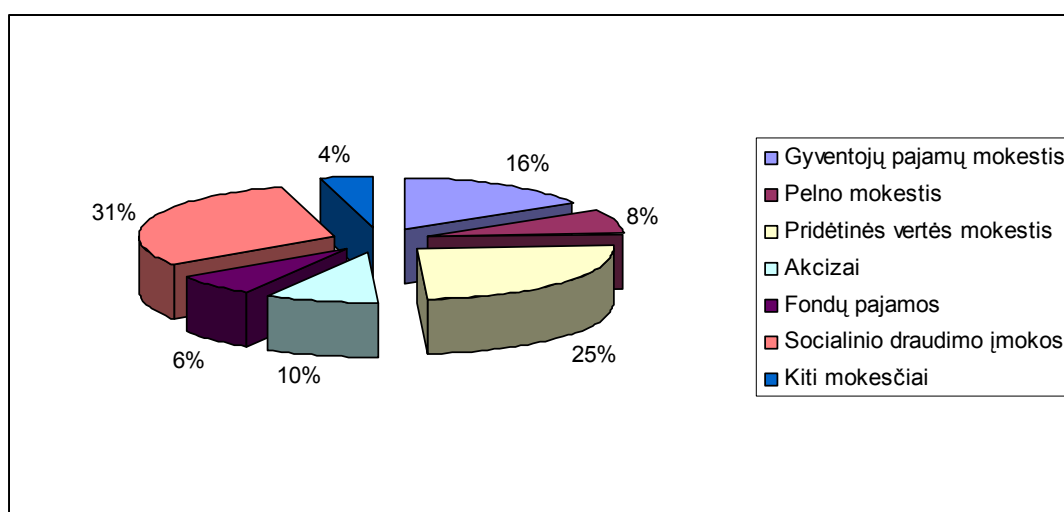
Lietuvos valstybės mokestinės pajamos 2006 m. didėjo iki 24709058 tūkst. Lt. (žr. 3 lentelė). Mokestinių pajamų didėjimas yra natūralus nes nuolat auga ir Lietuvos ekonomika. Didžiausią dalį t.y. apie 30 proc. Lietuvos valstybės pajamų sudaro socialinio draudimo įmokos (žr. 25 pav.).

3 lentelė. Sumokėtų mokesčių ir kitų įmokų dalis Lietuvos valstybės mokestinėse pajamose
2005-2006 m.

	2005 tūkst. Lt	2006 tūkst. Lt	Dalis 2005 m. mokestinėse pajamose, proc.	Dalis 2006 m. mokestinėse pajamose, proc.
Gyventojų pajamų mokestis	3566302	4059245	17,40	16.43
Pelno mokestis	1507704	1924521	7,36	7.79
Socialinis mokestis	0	365489	0	1.48
Turto mokesčiai	251491	278425	1,23	1.13
Pridėtinės vertės mokestis	4841689	6152214	23,63	24.90
Atskaitymai į kelių priežiūrai	296569	0	1,45	0
Akcizai	2040088	2374429	9,96	9.61
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	24580	21635	0,12	0.09
Transporto priemonių mokesčiai	48595	78461	0,24	0.32
Mokestis už aplinkos teršimą	59178	58192	0,29	0.24
Tarptautinės prekybos mokesčiai	158396	182944	0,77	0.74
Rinkliavos	82364	90565	0,40	0.37
Kiti mokesčiai	22276	19258	0,11	0.08
Fondų pajamos	1413019	1597846	6,90	6.47
Socialinio draudimo įmokos	6179680	7505834	30,16	30.38
Iš viso	20491931	24709058	100	100

Šaltinis: parengta pagal: Mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, www.lrv.lt

Toliau taip pat didelė valstybės mokestinių pajamų dalis yra gaunama iš netiesioginių mokesčių. 2006 m. iš pridėtinės vertės mokesčio buvo surinkta apie 25 proc., o kartu su akcizais, iš netiesioginių mokesčių – apie 35 proc. visų valstybės mokestinių pajamų.

Šaltinis: parengta pagal: Mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, www.lrv.lt

25 pav. Sumokėtų mokesčių ir kitų įmokų dalis valstybės mokestinėse pajamose 2006 m.
Lietuvoje

Trečioje vietoje pagal surenkamų mokestinių pajamų dydį yra gyventojų pajamų mokestis – 16,43 proc. visų valstybės gautų mokestinių pajamų.

Taigi, mokestinės pajamos yra pagrindinis tiek Lietuvos tiek visų ES valstybių pajamų šaltinis. Jos sudaro apie 60 proc., o įskaitant socialinius įnašus net apie 90 proc. kiekvienos valstybės pajamų. Lietuvoje didžiausia mokestinių pajamų dalis gaunama iš netiesioginių mokesčių t.y. PVM mokesčio ir akcizų, taip pat iš socialinių įnašų ir gyventojų pajamų mokesčio. Kadangi pajamos iš šių mokesčių yra didžiausios, jie ir yra svarbiausi analizuojant mokesčių našta.

3.3. Mokesčių naštos Lietuvoje ir ES šalyse analizė

Mokesčių politika ES. Europos Sąjungos (ES) Sutartis nustato keturias laisves: laisvą prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimą bei asmenų ir įmonių įsikūrimo/įsisteigimo laisvę. Siekiama, kad ES narių vykdoma mokesčių politika nevaržytų išvardintų laisvių.

Dėl šios priežasties ES jau kelis dešimtmečius vyksta netiesioginių mokesčių harmonizavimo procesas. Netiesioginis apmokestinimas yra susijęs su gamybai ir vartojimui taikomais mokesčiais, t.y. PVM, registracijos mokesčiu, akcizo mokesčiu, aplinkosaugos mokesčiais ir t.t. Netiesioginis apmokestinimas turi būti labiau suderintas, kadangi jis yra susijęs su laisvu prekių ir paslaugų judėjimu. Todėl ES yra suvienodinusi PVM ir akcizo mokestį, taikomą naftos produktams, gėrimams ir cigaretėms, kad bet koks vienašališkas šių mokesčių pakeitimas neiškraipytų įmonių konkurencijos. Nustatytų minimalių mokesčių tarifų įvedimas irgi neleidžia iškreipti verslo. PVM ir akcizo mokesčio tarifams yra taikomos mažiausios ir didžiausios ribos. Tokia sistema yra šiek tiek lankstesnė ir leidžia atsižvelgti į konkrečių šalių aplinkybes: valstybės narės gali numatyti tam tikrus nukrypimus (Tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai, www.ec.europa.eu).

Tuo tarpu tiesioginių mokesčių srityje harmonizuoti tik kai kurie mokesčiai (santaupų ir paskolų palūkanų apmokestinimas) ir bendrai sutariama, kad kai kurie tiesioginių mokesčių aspektai apskritai neturėtų būti harmonizuojami ar koordinuojami ir pagal subsidiarumo principą palikti spręsti valstybėms narėms (Darbo mokesčių lyginamoji analizė: tarifai, tendencijos, perspektyvos, www.lrinka.lt). Tiesioginis apmokestinimas apima visus fizinių asmenų pajamų mokesčius ir juridinių asmenų pelno mokesčius (pajamų mokestį, pelno mokestį, nekilnojamojo turto mokestį ir daugumą vietinių mokesčių). ES valstybės narės pačios nustato tiesioginių mokesčių ir taupymo pajamų bei kapitalo prieaugio mokesčių tarifus. Kadangi EB sutartyje konkretus tiesioginių mokesčių suderinimas nėra numatytas, šis klausimas lieka ganėtinai subtilus. Bet kuriuo atveju tiesioginis apmokestinimas negali pažeisti keturių svarbiausių EB

sutartyje numatytų laisvių. Nuo 1997 m. ES stengiasi sukurti bendrą požiūrį į Bendrijos mokesčių politiką. Ji nusprendė sutelkti visas pastangas į strategiją, leidžiančią išvengti žalingos mokesčių konkurencijos. „Mokesčių rinkinyje“ numatyti trys svarbiausi pokyčiai: įmonių apmokestinimo kodeksas, direktyva dėl santaupų apmokestinimo ir direktyva dėl bendrosios apmokestinimo sistemos, taikomos palūkanų ir autorinių atlyginimų mokėjimams tarp skirtingų valstybių narių asocijuotų bendrovių (Tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai, www.ec.europa.eu).

Šalių prie ES prisijungusių 2002 metais apmokestinimo modelis yra pagrįstai panašus į šalių senbuvių, tačiau kai kuriais svarbiais aspektais yra didžiulių skirtumų. Pirmiausia, yra skirtinga mokesčių įvairovė. Nors visų mokesčių ir socialinių įnašų apmokestinimo sritis yra artima Europos vidurkiui, tačiau mokesčių įvairovė tarp tiesioginių ir netiesioginių mokesčių yra pastebimai skirtinga. Antra, šalių prie ES prisijungusių 2002 metais gyventojų pajamų mokesčio progresyvumo laipsnis yra mažesnis nei daugumos ES šalių. Baltijos šalių valstybės taiko vienodą gyventojų pajamų mokesčio normą. Slovakija 2004 metais taip pat įsivedė tiesinę gyventojų pajamų mokesčių sistemą. Lenkijoje reali gyventojų pajamų mokesčio struktūra yra beveik linijinė. Taip pat reiktų paminėti, kad realus gyventojų pajamų mokesčio progresyvumas yra netgi mažesnis kai mokesčių bazė yra siauresnė negu išskiriant didžiąją dalį kapitalo pajamų.

Šalys prie ES prisijungusios 2002 metais taiko labai žemus (lyginant su tarptautiniais standartais) įstatymais nustatytus įmonių apmokestinimo tarifus su siaura apmokestinimo baze. Pastaraisiais metais mokesčių bazė buvo iš dalies išplėsta, bet tuo pačiu buvo ryškus mokesčių tarifų sumažinimas.

Vis dėl to, naujųjų ES šalių mokesčių našta tenkanti darbo pajamoms yra tokia pat aukšta kaip ir pereinamojo laikotarpio pradžioje. Daugelio naujųjų šalių narių darbo pajamų mokesčių našta yra artima visoms ES šalims, o kai kurių, netgi, aukštesnė už ES šalių vidurkį (Bernardi, 2005).

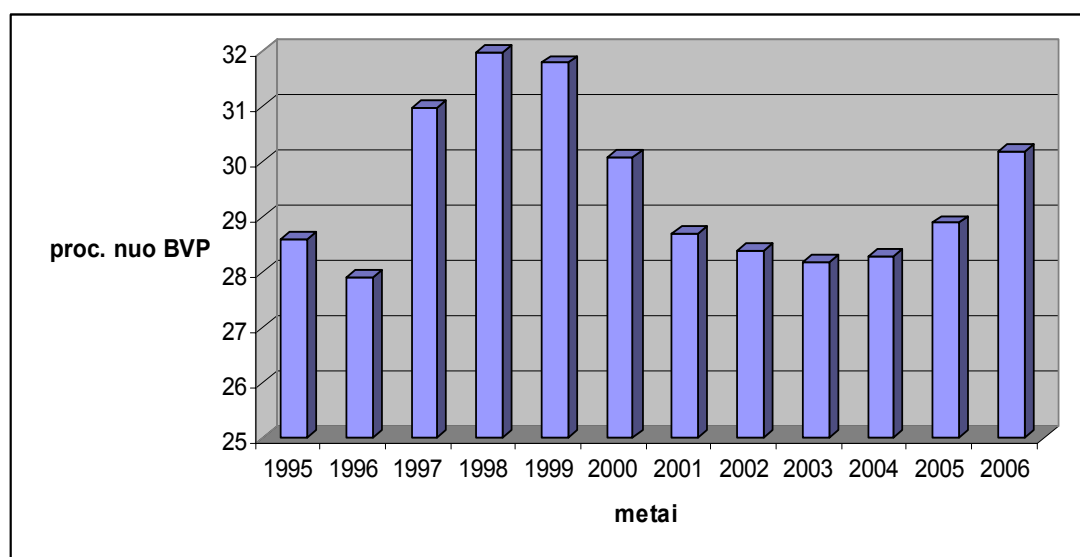
3.3.1. Mokesčių naštos rodiklio Lietuvoje ir ES šalyse analizė

Iki šiol Lietuvoje nėra patvirtintos vieningos mokesčių naštos skaičiavimo metodikos, todėl Statistikos departamentas ir Lietuvos laisvosios rinkos institutas skelbia skirtingus mokesčių naštos rodiklius. Kadangi oficialius duomenis apie mokesčių našlą EUROSTAT teikia Statistikos departamentas, todėl skaičiuojant mokesčių našlą, kaip ir skelbia EUROSTAT į sumokėtus mokesčius buvo įtraukta tik valstybės mokesstinės pajamos ir valstybinio socialinio draudimo fondo sumokėti mokesčiai. Į valstybės mokesčines pajamas yra įskaičiuojama: mokesstinės valstybės nacionalinio biudžeto pajamos (neįskaičiuojant nemokesčines pajamas ir Europos

sąjungos paramą), valstybės fondų pajamos (sveikatos draudimo fondo ir garantinio fondo pajamos) bei socialinio draudimo fondo pajamos (be asignavimų iš LR valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių).

Pagal naujausius paskelbtus EUROSTAT duomenis, 2005 metai yra paskutiniai metai, kurių detalius duomenis apie ES šalių mokesčius turi EUROSTAT (Taxation trends in the European Union, www.epp.eurostat.ec.europa.eu, psl. 5). Dėl šios priežasties, nagrinėdama ES šalių mokesčių našta 2005 m. duomenis laikysiu naujausiais.

Lyginant Lietuvos mokesčių naštos rodiklį ilguoju laikotarpiu, matyti, kad didžiausias jis buvo 1998 m. ir nuo to laiko iki 2003 m. jis nuolat mažėjo ir buvo pasiekęs 28,2 proc. nuo BVP dydį (žr. 26 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT; Mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, www.lrv.lt

26 pav. Lietuvos bendros mokesčių naštos dinamika 1995-2006 m.

Tačiau pastaraisiais metais Lietuvos mokesčių naštos rodiklis vėl didėja. 2006 m. Lietuvoje mokesčių našta sudarė 30,2 proc. ir buvo 1,3 proc. punkto didesnė nei prieš metus (žr. 4 lentelė).

4 lentelė. BVP, visos valstybės mokestinės pajamos ir mokesčių naštos rodiklio dinamika 2003-2006 m. (mln. litų)

Metai	BVP	NB pajamos	Fondų pajamos	SODROS pajamos	Valstybės mokestinės pajamos	Mokesčių našta
	1	2	3	4	2+3+4	5
2003 m.	56804,0	10074,3	1092,2	4858,0	16024,5	28,2 %
2004 m.	62586,7	11099,1	1228,5	5437,0	17764,6	28,3 %
2005 m.	71200,1	12899,2	1413,0	6179,7	20491,9	28,9 %
2006 m.	81991,4	15605,4	1597,8	7505,8	24709,0	30,2 %

Šaltinis: parengta pagal: Mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, www.lrv.lt

Santykiinį mokesčių naštos rodiklio padidėjimą 2006 m. įtakojo didesnės nei prieš metus nacionalinio biudžeto pajamos iš mokesčių, augantys Sodros ir Privalomojo sveikatos draudimo fondai, ir atitinkamai lėčiau nei mokesčiai didėjęs bendrasis nacionalinis produktas. 2006 m., palyginti su 2005 m., Lietuvos valstybės mokestinės pajamos išaugo 20,5 proc., o BVP (to meto kainomis) – 7,5 proc.

2005 metais mokesčių naštos rodiklis (įskaitant mokesčius ir socialinio draudimo įmokas) 27 ES šalyse siekė 39,6 proc. bendrojo vidaus produkto ir, palyginti su 2004 m., padidėjo 0,4 procentinio punkto. 2004 metais mokesčiai sudarė 39,2 proc. BVP. 27 ES šalių mokesčių našta yra beveik tokia pati kaip 1995 m. (39,7 proc. BVP), tačiau mažesnė, nei 1999 m. kai ji siekė 41 proc. BVP (žr. 7 priedas). Lietuvoje 2005 metais mokesčių našta buvo viena mažiausių ES ir siekė 28,9 proc. BVP (žr. 5 lentelė).

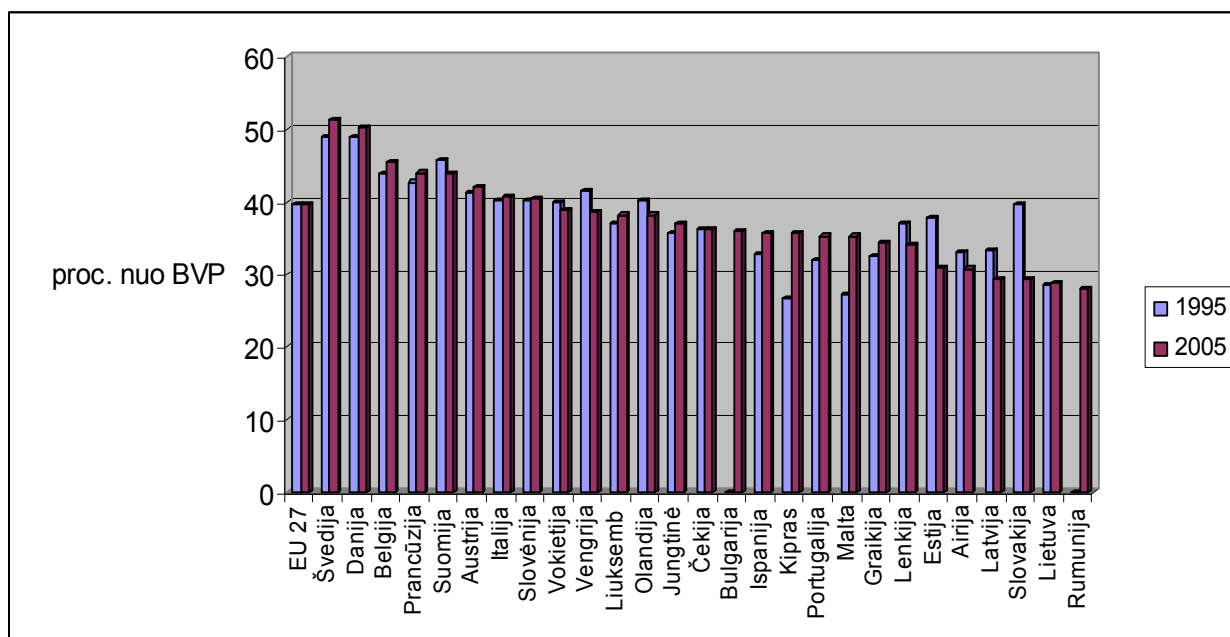
5 lentelė. Mokesčių naštos rodiklio dinamika ES šalyse (proc. nuo BVP)

	1995 m.	2004 m.	2005 m.	2004/2005 m. pokytis (+/-)
EU 27	39,7	39,2	39,6	0,4
Švedija	49,0	50,5	51,3	0,8
Danija	48,8	49,3	50,3	1,0
Belgija	43,8	45,0	45,5	0,5
Prancūzija	42,7	43,1	44,0	0,9
Suomija	45,7	43,4	43,9	0,5
Austrija	41,3	42,8	42,0	-0,8
Italija	40,1	40,7	40,6	-0,1
Slovėnija	40,2	39,6	40,5	0,9
Vokietija	39,8	38,8	38,8	0,0
Vengrija	41,6	38,6	38,5	-0,1
Liuksemburgas	37,1	37,9	38,2	0,3
Olandija	40,2	37,7	38,2	0,5
Jungtinė Karalystė	35,6	35,9	37,0	1,1
Čekija	36,2	36,8	36,3	-0,5
Bulgarija	-	35,3	35,9	0,6
Ispanija	32,7	34,5	35,6	1,1
Kipras	26,7	33,5	35,6	2,1
Portugalija	31,9	34,2	35,3	1,1
Malta	27,3	34,2	35,3	1,1
Graikija	32,6	34,3	34,4	0,1
Lenkija	37,1	32,6	34,2	1,6
Estija	37,9	31,4	30,9	-0,5
Arija	33,1	30,5	30,8	0,3
Latvija	33,2	28,5	29,4	0,9
Slovakija	39,6	29,7	29,3	-0,4
Lietuva	28,6	28,3	28,9	0,6
Rumunija	-	27,3	28,0	0,7

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

Palyginti su 27 ES šalių mokesčių naštos rodiklio vidurkiu, Lietuvoje mokesčių našta 2005 m. buvo 10,7 proc. punkto mažesnė. Mokesčių naštos duomenys valstybėse narėse gerokai skiriasi. 2005 metais didžiausia mokesčių našta slėgė Švediją (51,3 proc. BVP), Daniją (50,3 proc.), Belgiją (45,5 proc.), Prancūziją (44 proc.) ir Suomiją (43,9 proc.). Už Lietuvą mažesnė mokesčių našta buvo tik Rumunijoje (28 proc.). Taip pat maža mokesčių našta buvo Slovakijoje (29,3 proc.) ir Latvijoje (29,4 proc.). Mokesčių našta mažesnė už ES vidurkį buvo devyniolikoje valstybių. 2005 metais, palyginti su 2004 - aisiais, mokesčių našta išaugo 21 šalyje ir tik 6 šalyse sumažėjo. Labiausiai mokesčių našta išaugo Kipre (2,1 proc. punkto) ir Lenkijoje (1,6 proc. punkto). Daugiausia mokesčių našta sumažėjo Austrijoje (0,8 proc. punkto) ir Čekijoje bei Estijoje (0,5 proc. punkto).

Tuo tarpu lyginant paskutinių dešimties metų mokesčių naštos rodiklio duomenis matyti, kad kai kuriose ES šalyse įvyko ryškių pasikeitimų (žr. 27 pav.). Rekordiškas mokesčių naštos sumažėjimas buvo Slovakijoje, kur mokesčių našta sumažėjo nuo 39,6 proc. 1995 m. iki 29,3 proc. 2005 m. ir Estijoje (nuo 37,9 iki 30,9 proc.). Didžiausias kylimas buvo pastebėtas Kipre (nuo 26,7 proc. iki 3,6 proc.) ir Maltoje (nuo 27,3 proc. iki 35,3 proc.).

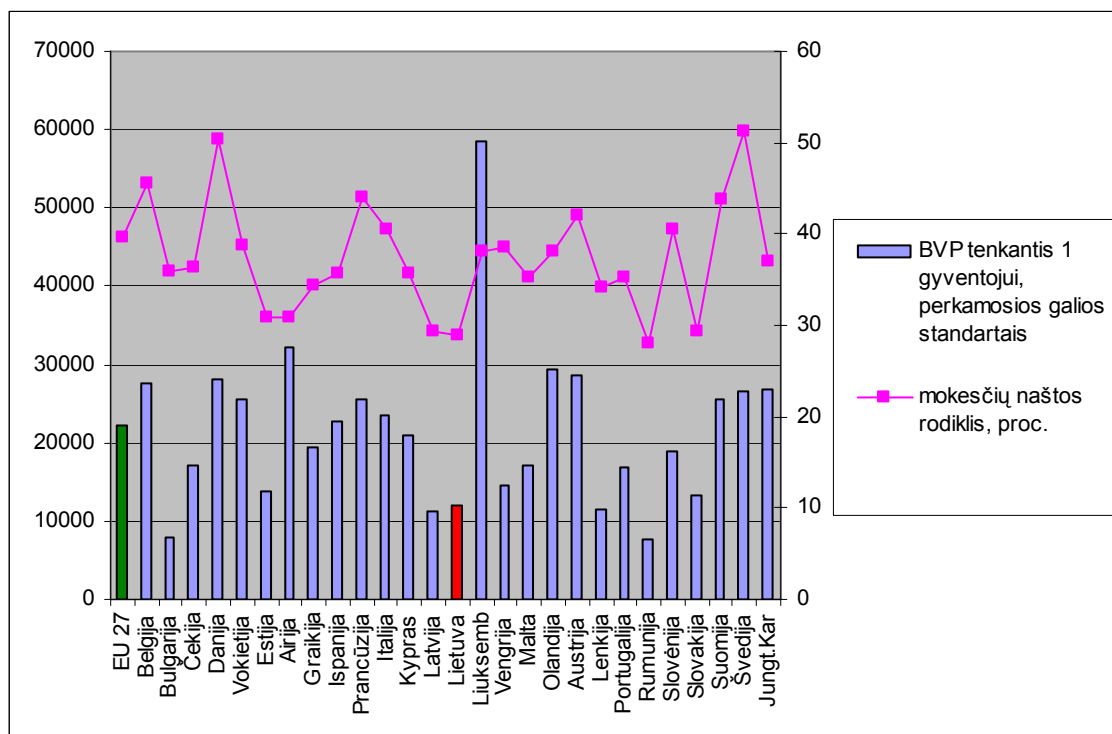

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

27 pav. Mokesčių našta ES šalyse 1995 m. ir 2005 m.

Taigi, atrodytų, kad Lietuva yra mažos mokesčių naštos šalis, nes ji 2005 m. mokesčių pagalba perskirstė 28,9 proc. BVP, o tai buvo 10,7 proc. mažiau nei ES šalių vidurkis. Be to, tik Rumunijoje mokesčių našta buvo mažesnė nei Lietuvoje. Tačiau tai tik pirmasis išpūdis, o BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklio ir mokesčių naštos palyginimas atskleidžia šiek tiek

kitokią situaciją. BVP tenkančio vienam gyventojui ir mokesčių naštos santykis rodo, kad yra tik 5 valstybės turinčios blogesnę padėtį nei Lietuva, iš kurių trys naujosios ES narės (žr. 28 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: EUROSTAT

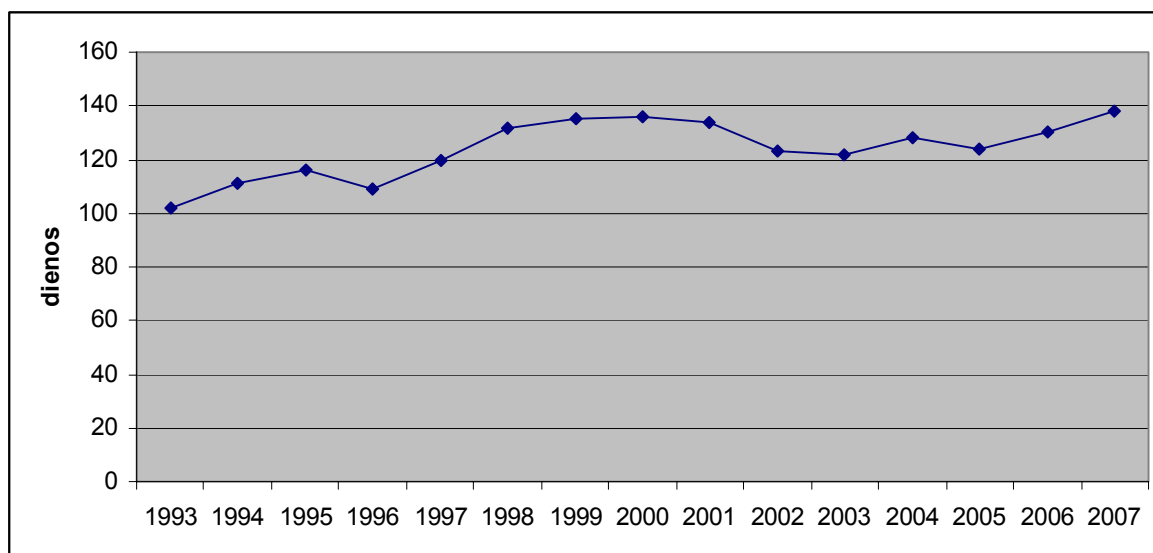
28 pav. Mokesčių naštos rodiklis ir BVP tenkantis 1 gyventojui

Taigi, palyginti mažos mokesčių naštos kaip mokestinių pajamų ir BVP santykio Lietuvoje priežastis gali būti ta, kad taikomi mokesčiai yra paprasti ir jų yra nedaug. Daugelyje Europos šalių, ypač „senosiose“ valstybėse narėse, taikomi įvairūs, tačiau nedideli mokesčiai, kurių bendra apimtis ir našta yra didelė (Baltijos regiono apžvalga 2005, www.hansa.lt).

Dar viena priežastis, kodėl Lietuvoje yra maža bendra mokesčių našta ES kontekste, gali būti tai, kad Lietuva yra ne tiek mažų, kiek nesurenkamų mokesčių šalis. Beje, LLRI ekspertas Šimašius (2006) mano, kad nesurenkami jie ne dėl administravimo. Mokesčių administratoriai, viena vertus, dirba vis geriau, o, kita vertus, verslą yra užgule gerokai daugiau nei kitose valstybėse. Pagal pasaulio banko tyrimus, jie įmonėse praleidžia keturis kartus daugiau laiko nei kitose Centrinėje Europos šalyse. Tad galbūt ištiktųjų mokesčių nesurinkimas pirmiausia susijęs su mokesčių dydžiu ir kitomis problemomis, o ne su mažais mokesčių tarifais.

Taip pat Lietuvos valdžios sektoriaus surenkamos mokestinės pajamos gali būti beveik mažiausios ES dėl per didelių mokestinių lengvatų. R. Kuodis Lietuvos banko ekonomikos departamento direktorius mano, kad „mūsų mokesčių sistemoje gausu išimčių, kurios ne tik mažina ekonomikos efektyvumą, bet ir menkai prisideda prie socialinės nelygybės mažinimo“ (Verbickaitė, 2007).

Dar vienas bendros mokesčių naštos rodiklis gali būti **laisvės nuo mokesčių diena**. LLRI laisvės nuo mokesčių dieną pradėjo skaičiuoti 1993 metais. Nuo tada ji gana sparčiai tolo, o po 1998 metų mokesčių naštos augimo tempas sulėtėjo. Jei 1993 metais laisvės nuo mokesčių diena atėjo balandžio 13 dieną, tai 1995 metais – jau balandžio 27 dieną, 1998 metais – gegužės 13 dieną, 1999 ir 2000 metais – gegužės 16 dieną. Nuo 2001 metų laisvės nuo mokesčių diena ėmė artėti - gegužės 15-oji, 2002 metais – gegužės 4-oji, 2003 metais – gegužės 3-ioji. 2004 metų nutolusi - gegužės 8-oji, 2005 m. ji vėl priartėjo – gegužės 5-oji, 2006 m. – gegužės 11-oji, o šiemet dar labiau nutolusi t.y. gegužės 19-oji (žr. 29 pav.). Kitose šalyse taip pat skaičiuojama laisvės nuo mokesčių diena. Lietuvoje mokesčių našta yra mažesnė negu senosiose Europos Sąjungos valstybėse. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje Laisvės nuo mokesčių diena šiais metais bus birželio 1 d. Kita vertus, Jungtinėse Amerikos Valstijose ši diena bus švenčiama pusę mėnesio anksčiau nei Lietuvoje – ten ji išauš balandžio 30 d.

Šaltinis: parengta pagal: Laisvės nuo mokesčių diena šiemet ateina gegužės 19 d., www.lrinka.lt

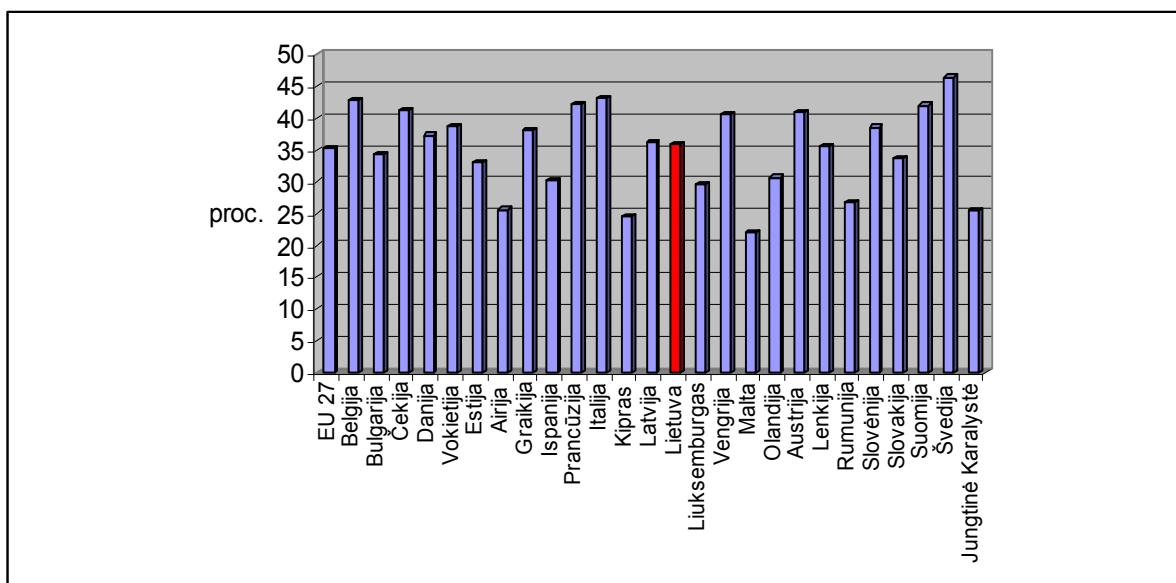
29 pav. Lietuvos laisvės nuo mokesčių datos kitimas

Kyla klausimas, kodėl laisvės nuo mokesčių diena pastaruosius metus pradėjo tolti. Juk pernai sumažėjo gyventojų pajamų mokestis, o šiemet padidėjo neapmokestinamasis minimumas, ir tai lyg turėtų mažinti mokesčių našta. Kad mokestis sumažėjo, be abejo, gerai, tačiau reikia pastebėti keletą dalykų. Pirmiausia mokesčiai ne tik mažėjo. 2005 m. įvestas socialinis mokestis, nekilnojamojo turto mokestis gyventojų komercijai naudojamam turtui, didėjo akcizai. Nors jie santykinai gal ir ne tiek reikšmingi kiek gyventojų pajamų mokesčio mažėjimas, tačiau įtaka yra. Kitas pastebimas dalykas dėl gyventojų pajamų mokesčio – šis sumažėjimas nebuvo toks jau didelis, kaip mėginama pateikti. Darbo pajamos vis dar apmokestinamos labai daug ir tam didžiausią įtaką turi socialinio draudimo įmokos.

Laisvės nuo mokesčių diena gali nutolti ne tik dėl mokesčių tarifo padidėjimo, bet ir dėl to, kad sumažėjo bendrasis nacionalinis produktas, legalizavosi šešėlinė ekonomika (tam įtakos gali turėti net tarifo sumažėjimas) arba įvyko kitų struktūrinių ekonomikos pokyčių. Lietuvoje akivaizdžiai didžiausią įtaką turėjo tai, kad labai išaugo darbo užmokestis, o jis apmokestinamas, kaip minėta, dar labai daug. Kitaip tariant, nors tarifas mažėjo, objektas, nuo kurio jis renkamas, augo (Šimašius, 2007).

Bendra mokesčių našta parodo visai valstybes ekonomikai tenkančią mokesčių našta, tačiau neatskleidžia tikrosios mokesčių naštos tenkančios šalies gyventojams ar įmonėms, todėl EUROSTAT skaičiuoja **numanomą mokesčių normą (NMN)** (žr. 8 priedas). Šiuo atveju vertinamas ne tarifas ir mokesčių bazė, o šalies pajamų iš tam tikros veiklos (darbo, kapitalo ar vartojimo) ir nuo šių pajamų į biudžetą surinktų mokesčių santykis. Bendri NMN Europos sąjungos ir euro zonos šalims yra skaičiuojami kaip aritmetiniai vidurkiai (Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu).

2005 m. visų 27 ES valstybių vidutinė darbo NMN (įtraukiant socialinius įnašus) buvo 35,2 proc. (žr. 30 pav.) Nepaisant vieningos nuomonės dėl darbo mokesčių mažinimo 2005 m. šis rodiklis išaugo 0,1 proc., tačiau jis jau nėra toks didelis koks buvo 2000 m. kai siekė 36,5 proc.

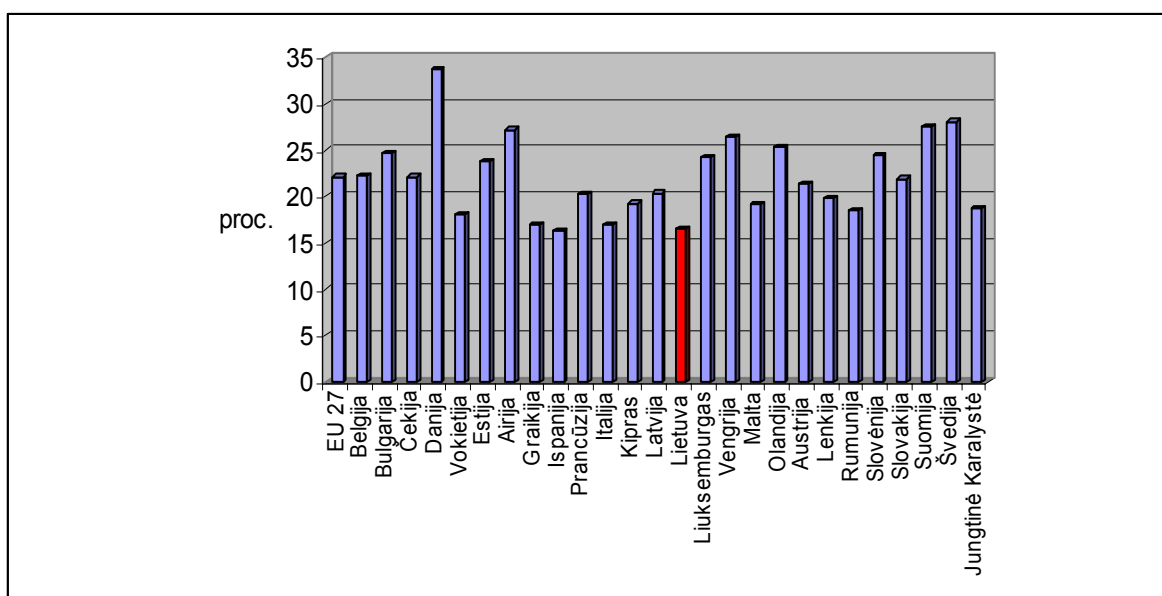
Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

30. pav. Darbo NMN³ 2005 m.

³Darbo NMN yra santykis tarp mokesčių ir socialinių įnašų sumokėtų nuo uždirbtų pajamų ir darbo kainos. Skaitiklis apima tiesioginiais bei netiesioginiais mokesčiais ir darbuotojų bei darbdavių socialiniais įnašais apmokestintą darbo pajamų sumą, tuo tarpu vardiklis yra lygus bendrai darbuotojų atlyginimų sumai kartu su darbo užmokesčio mokesčiais. Šis rodiklis yra skaičiuojamas tik samdomajam darbui (taigi nėra įtraukiama mokesčių našta tenkanti socialiniams transferams, įtraukiant pensijas).

2005 m. tarp ES valstybių narių darbo NMN svyravo nuo 22,1 proc. Maltoje, 24,6 proc. Kipre, 25,5 proc. Jungtinėje Karalystėje ir 25,6 proc. Airijoje iki 46,4 proc. Švedijoje, 43,1 proc. Italijoje, 42,8 proc. Belgijoje ir 42,1 proc. Prancūzijoje. Lietuvoje iki 2002 m. šis rodiklis kilo ir nors nuo 2002 m. darbo NMN Lietuvoje kasmet mažėja, Lietuva pagal šį rodiklį vis dar yra tik per vidurį lyginant su kitomis ES šalimis. Šis rodiklis dar kartą akivaizdžiai patvirtina, kad Lietuvoje gyventojų pajamoms tenka daug didesnė mokesčių našta nei daugelyje kitų ES valstybių.

2001-2005 m. bendras 27 ES valstybių vartojimo NMN kilo nuo 20,5 proc. iki 22,1 proc. (žr. 31 pav.). Vartojimas labiausiai yra apmokestintas Vokietijoje (33,7 proc.), Švedijoje (28,1 proc.) ir Suomijoje (27,6 proc.), tuo tarpu mažiausia NMN yra Ispanijoje (16,3 proc.), Lietuvoje (16,5 proc.) ir Italijoje (16,9 proc.).

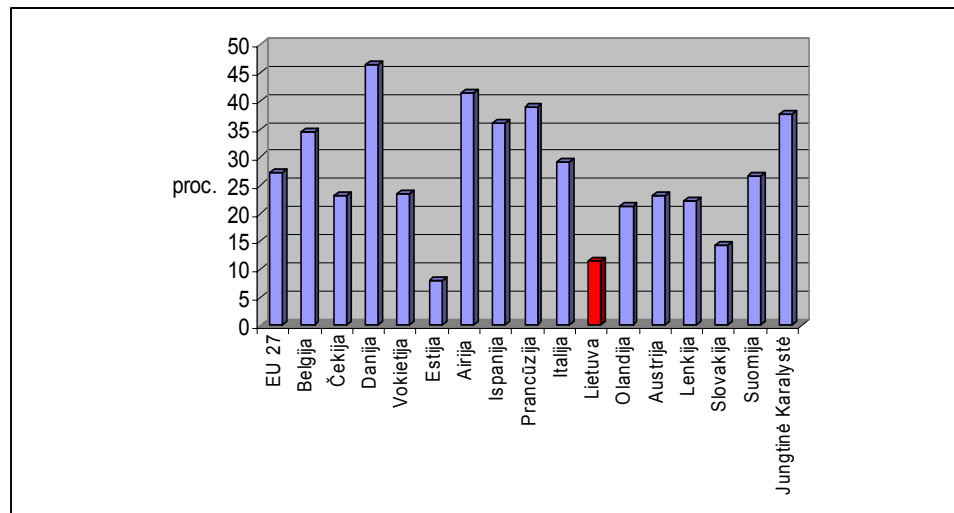

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

31 pav. Vartojimo NMN⁴ 2005 m.

Vidutinė visų 27 ES valstybių kapitalo NMN kilo nuo 25,3 proc. 2004 m. iki 27,3 proc. 2005 m. (žr. 32 pav.) Yra žymus šio rodiklio skirtumas tarp valstybių ES narių, kurių 2005 m. duomenys yra prieinami. 2005 m. rekordiška didelis šis rodiklis buvo Vokietijoje (46,5 proc.), Airijoje (41,4 proc.) ir Prancūzijoje (38,9 proc.), o žemiausias buvo Baltijos šalyse: Estijoje (8,1 proc.) ir Lietuvoje (11,4 proc.), o Latvijoje 7,8 proc. 2004 m.

⁴Vartojimo NMN yra santykis tarp vartojimo mokesčių pajamų ir galutinių namų ūkių vartojimo išlaidų ekonominėje teritorijoje.

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

32 pav. Kapitalo NMN⁵ 2005 m.

Taigi pagal mokesčių naštos rodiklį t.y. mokesčių pajamų ir BVP santykį atrodytu, kad Lietuva yra mažos mokesčių naštos šalis. Tačiau mažas mokesčių naštos rodiklis Lietuvoje ES valstybių atžvilgiu dar nereiškia realiai mažos mokesčių naštos. Ekonomikos apžvalga leido daryti išvadas, kad Lietuva ekonominiu atžvilgiu dar stipriai atsilieka nuo ES valstybių senbuvų, todėl ji mokesčių pagalba ir persikirsto mažesnę BVP dalį. Be to, maža mokesčių našta gali būti dėl neoptimalaus mokesčių sistemos administravimo ar per didelių mokesčių lengvatų. Tiksliesniam mokesčių naštos įvertinimui padeda NMN analizė, kuri leidžia realiau įvertinti mokesčių našta tenkančią darbui, kapitalui ir vartojimui. Pagal NMN matyti, kad Lietuva išsiskiria gana aukštu darbo NMN rodikliu, kuris yra didesnis nei ES šalių vidurkis. Tai reiškia, kad realiai Lietuvoje darbo pajamoms tenka didesnė mokesčių našta nei ES šalyse vidutiniškai. Vartojimo ir kapitalo NMN rodiklių analizė yra optimistiškesnė, o tai reiškia, kad šiomis sritimis Lietuvoje tenka šiek tiek mažesnę mokesčių našta nei ES šalių vidurkis.

3.3.2. Lyginamoji ES šalių mokesčių tarifų ir mokesčių pajamų analizė

Gyventojų pajamų mokestis. Pažymėtina, kad gyventojų pajamų tarifai ES šalyse svyruoja labai žymiai - nuo 16 proc. Rumunijoje iki 59 proc. (viršutinis tarifas) Danijoje. Pagal gyventojų pajamų mokesčio viršutinį tarifą 2006 m. Lietuva buvo šeštoje vietoje nuo galo (žr. 6 lentelė). Tik penkiose valstybėse: Rumunijoje (16 proc.), Slovakijoje (19 proc.), Estijoje (23 proc.), Bulgarijoje (24 proc.) ir Latvijoje (25 proc.) šis tarifas yra mažesnis.

⁵Kapitalo NMN. Skaitiklis apima mokesstinę sumą gautą iš uždirbtų pajamų už namų ūkių ir įmonių santaupų ir investicijų ir mokesčius susijusius su kapitalo ištekliams gaunamais iš ankstesnių periodų santaupų ir investicijų. Kapitalo NMN vardiklis yra šalių narių gyventojų pasaulinio kapitalo ir verslo pajamos apmokestinamos vietiniais mokesčiais.

2006 m., palyginti su 2005 m., gyventojų pajamų mokesčio tarifas sumažėjo devyniose valstybėse ir padidėjo tik vienoje Portugalijoje. Didžiausias viršutinis pajamų mokesčio tarifas yra Danijoje (59 proc.).

6 lentelė. Didžiausias gyventojų pajamų mokesčio tarifas ES šalyse

	2004 m.	2005 m.	2006 m.
Danija	59	59	59
Švedija	60	60	56
Olandija	52	52	52
Suomija	51	51	50,9
Belgija	50	50	50
Austrija	50	50	50
Slovėnija	50	50	50
Ispanija	48	45	45
Vokietija	48,5	47	42
Airija	42	42	42
Portugalija	40	40	42
Prancūzija	49,6	49,6	40
Graikija	40	40	40
Lenkija	40	40	40
Jungtinė Karalystė	40	40	40
Italija	45	45,6	39
Liuksemburgas	38,95	38,95	38,95
Vengrija	40	38	36
Malta	35	35	35
Čekija	32	32	32
Kipras	30	30	30
Lietuva	33	33	27
Latvija	25	25	25
Bulgarija	29	29	24
Estija	26	26	23
Slovakija	38	19	19
Rumunija	40	16	16

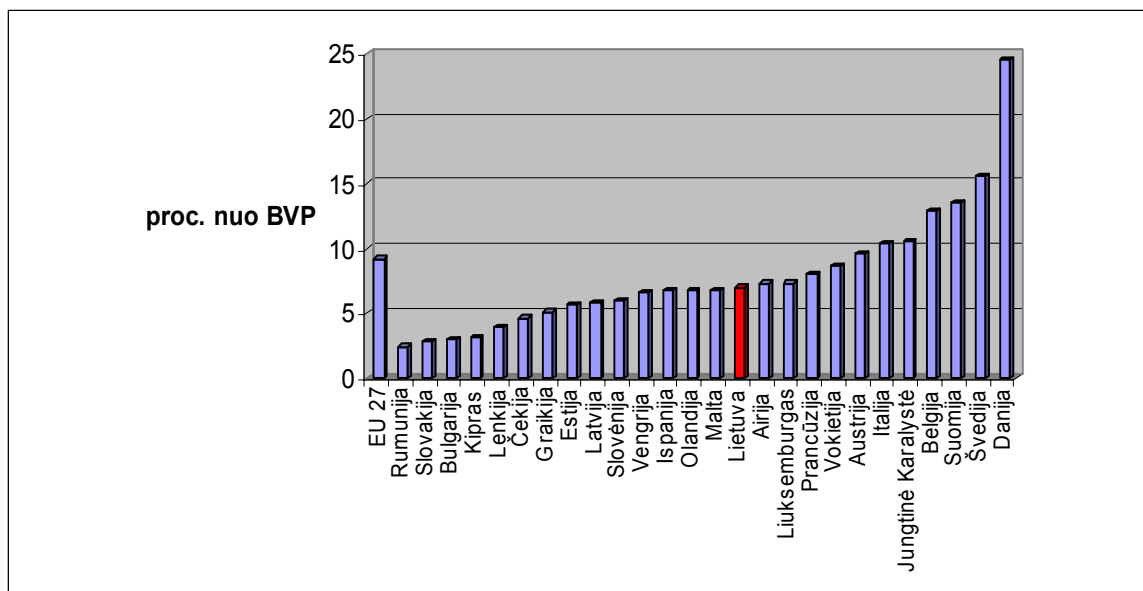
Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

Nustatytus ES šalių gyventojų pajamų mokesčio tarifus iš dalies apsprendžia kiekvienos šalies esamas vidutinis darbo užmokestis bei nustatytas minimalus darbo užmokestis (žr. 9 priedas). Lietuva yra tarp mažiausių minimalią mėnesinę algą turinčių ES šalių. Iš 21 ES šalies pagal minimalų darbo užmokestį Lietuva yra ketvirta nuo galo. Austrijos, Danijos, Suomijos, Vokietijos, Italijos ir Švedijos valstybių duomenų nėra todėl, kad šiose valstybėse minimalus darbo užmokestis yra nustatomas kolektyvinėse darbo sutartyse ir skirtingose ūkio šakose yra skirtingas minimalus darbo užmokestis. Taigi, matyti, kad Lietuva ir pagal minimalų darbo užmokestį yra tik 4 nuo galo. Dėl šios priežasties yra ir atitinkamas gyventojų pajamų mokesčio, kuris visų ES valstybių kontekste atrodo mažas. Tačiau realiai Lietuvoje taikomas gyventojų pajamų mokesčio tarifas sudaro gana didelę mokesčių naštą lyginant su kitomis valstybėmis.

Lyginti Lietuvoje taikomą mokesčių tarifą su kitų Europos valstybių tarifu yra sudėtinga dėl to, kad mokesčių sistemos yra progresinės. Kai kurios vietos savivaldos institucijos apmokestina žmonių pajamas vienokia ar kitokia pajamų mokesčio forma. Be to, euro perkamoji galia skirtingose ES šalyse yra skirtinga. Todėl prasminga lyginti, kokių mokesčio tarifų Europos šalyse apmokestina vidutinį darbo užmokestį, kuris yra Lietuvoje, įvertinus skirtingus kainų lygius. Lietuvoje vidutinis mėnesinis atlyginimas sudaro 1368 litų⁶. Įvertinus, kad Lietuvoje maisto ir nemaisto prekių kainų lygis sudaro apie 60 proc. vidutinio ES šalių lygio, už Lietuvos vidutinį atlyginimą sąlyginai galima įsigyti prekių už ~2280 litų arba 660 eurų. Tokio dydžio pajamos daugelyje Europos šalių patenka į mažiausiais tarifais apmokestinamų pajamų kategoriją ir daugeliu atvejų šie tarifai yra kur kas mažesni nei Lietuvoje taikomas 27 proc. pajamų mokesčio tarifas (žr. 10 priedas). Iš ES šalių tik Vengrija ir Belgija taiko didesnę pajamų mokesčio tarifą. Taigi galiu daryti išvadą, kad Lietuva vidutines darbo pajamas apmokestina vienu didžiausiu pajamų mokesčio tarifu Europoje.

Be to, LLRI ir „Deloitte & Touche“ tyrimai rodo, kad ir mažas, ir didesnes pajamas gaunantis darbuotojas Lietuvoje GMP ir „Sodros“ įmokomis yra apmokestinamas daugiau nei kitose regiono ir daugumoje Europos Sąjungos valstybėse (Verslininkai, profsąjungos ir analitikai ragina valdžią sparčiau mažinti darbo apmokestinimą Lietuvoje, www.lrinka.lt).

Detalesniam gyventojų pajamų mokesčio naštos nustatymui palyginsiu ES valstybių surenkamų pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio santykį su tos šalies BVP (žr. 33 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

33 pav. Gyventojų pajamų mokesčio pajamos proc. nuo BVP 2005 m.

⁶Statistikos departamento 2007 m. II ketvirčio duomenys.

Pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio yra labai nevienodos, nes tiesioginiai mokesčiai ES nėra suderinti. Danijoje pajamų mokesčio našta yra labai didelė, tačiau iš jos kompensuojami socialiniai mokesčiai (jie šioje šalyje yra labai maži) ir padengiamos pensijų bei sveikatos apsaugos išlaidos (Lauri, 2005).

Gana didelė gyventojų pajamų mokesčių našta yra Švedijoje (15,6 proc.), Suomijoje (13,5 proc.) ir Belgijoje (12,9 proc.). Mažiausiai pajamų iš šių mokesčių surinko Rumunija (2,4 proc. nuo BVP), Slovakija (2,8 proc. nuo BVP) ir Bulgarija bei Kipras (3 proc. ir 3,1 proc. nuo BVP). Lietuva pagal gyventojų pajamų mokesčių našta (7 proc. nuo BVP) patenką net šiek tiek aukščiau nei per vidurį ir tai parodo, kad gyventojų pajamų apmokestinimo srityje Lietuvoje yra jaučiama gana didelė mokesčių našta. Lietuvoje gyventojų pajamų mokesčio našta yra didesne ne tik nei Latvijoje ar Estijoje, bet ir didesnė nei tokiose valstybėse kaip Olandija ar Ispanija.

Taigi, pagal gyventojų pajamų mokesčio viršutinį tarifą Lietuva yra šeštoje vietoje nuo galo turinti mažiausią pajamų mokesčio tarifą. Tačiau taip yra todėl, kad Lietuvoje nėra taikomi progresyvūs tarifai priešingai nei daugumoje ES valstybių. Realiai palyginus Lietuvos vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio pajamas matyti, kad tokio dydžio pajamos Lietuvoje yra apmokestinamos beveik didžiausiu tarifu (27 proc.). Iš ES šalių tik Vengrija ir Belgija taiko didesnę pajamų mokesčio tarifą. Pagal pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio tarifo ir BVP santykį Lietuva patenką net šiek tiek aukščiau nei per vidurį lyginant su ES šalimis ir tai parodo, kad gyventojų pajamų apmokestinimo srityje Lietuvoje yra jaučiama gana didelė mokesčių našta.

Socialinio draudimo įmokos. Socialinio draudimo įmokos nėra mokestis „pagal apibrėžimą“, tačiau jų panašumas su pajamų mokesčiu yra tas, kad jos yra privalomos ir skaičiuojamos nuo žmogaus gaunamų darbo pajamų. Kita vertus, šios įmokos nuo pajamų mokesčio skiriasi tuo, kad yra tikslinės, skirtos konkrečiai funkcijai atlikti, o ši funkcija gali būti išvalstybinta ir atiduota vykdyti privačiam sektoriui. Socialinio draudimo sistemos Europos šalyse iš dalies skiriasi savo sąranga, finansavimo šaltiniais, socialinio draudimo įmokų dydžiais ir šių įmokų apskaičiavimo baze. Tačiau daugeliui jų būdingas esminis bruožas yra toks, kad jos funkcionuoja einamųjų įmokų ir išmokų (pay-as-you-go) modelio pagrindu. Dirbantieji moka įmokas į specialų socialinio draudimo fondą, kurios iš karto išmokamos teisę į pensiją įgijusiems asmenims. Pagal tradicinį einamųjų įmokų ir išmokų modelį socialinio draudimo įmokoms ir išmokoms nustatomos vadinamosios „lubos“ (Darbo mokesčių lyginamoji analizė: tarifai, tendencijos, perspektyvos, www.lrinka.lt).

Socialinio draudimo įmokų dydis yra aukštas ir atskirose Europos šalyse svyruoja nuo 12,5 iki 53,78 (žr. 7 lentelė). Tik keliose Europos šalyse – Kipras, Airija, Liuksemburgas, Malta ir Jungtinė Karalystė – bendras darbuotojo ir darbdavio socialinio draudimo įmokos dydis yra

mažesnis nei 30 proc. Didesnį nei 30 proc. ,bet mažesnį nei Lietuvoje socialinio draudimo įmokos dydį taiko Suomija, Graikija, Latvija ir Švedija, šiek tiek didesnį – Belgija, Estija, Portugalija, Slovėnija ir Ispanija. Tuo tarpu didesnę kaip 40 proc. socialinio draudimo įmoką yra nustačiusios beveik pusė Europos šalių.

7 lentelė. Socialinio draudimo įmokos tarifai 2006 m.

	Socialinio draudimo įmokos tarifai		
	Darbuotojo dalis	Darbdavio dalis	Bendras dydis
Airija	4	8.5	12.5
Kipras	6.3	6.3	12.6
Malta	10	10	20
Jungtinė Karalystė	11	12.8	23.8
Liuksemburgas	14.05	13.66	27.71
Švedija	7	23.43	30.43
Suomija	6.7	26.3	33
Latvija	9	24.09	33.09
Graikija	11.55	22.1	33.65
Lietuva	3	30.98	33.98
Portugalija	11	23.75	34.75
Bulgarija	12.425	23.475	35.9
Estija	3	33.5	36.5
Ispanija	6.25	31.58	37.83
Belgija	13.07	24.77	37.84
Slovėnija	22.1	16.1	38.2
Italija	8.89	31.97	40.86
Vokietija	20.55	20.98	41.53
Austrija	17.2	25	42.2
Slovakija	13.4	30.2	43.6
Prancūzija	9.9	35.14	45.04
Vengrija	13.5	32	45.5
Lenkija	27.21	19.68	46.89
Čekija	12.5	37	47.5
Rumunija	17.5	33.25	50.75
Olandija	37.45	16.33	53.78
Danija	f	f	f

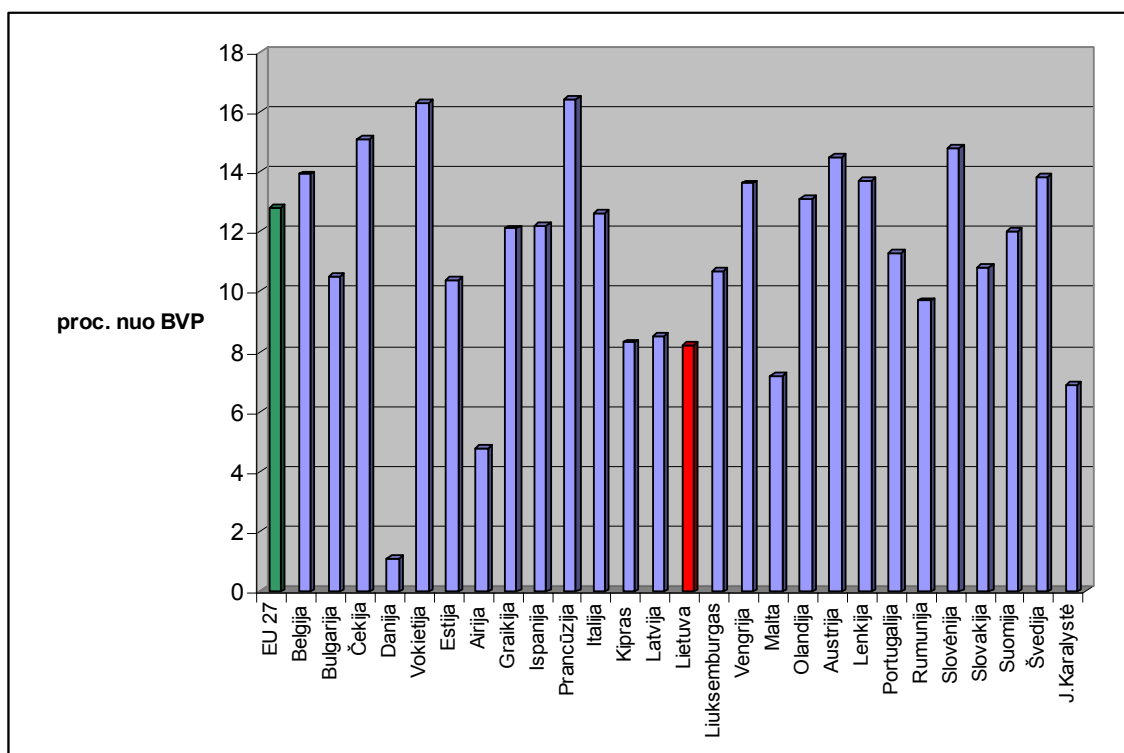
Bendro socialinio draudimo įmokos tarifo didėjimo tvarka

f- nustatytos sumos dalis vyresnio amžiaus gyventojams, neįgaliesiems. Centrinės ir vietinės valdžios ir kitų tipų įnašai pagal kitas programas.

Šaltinis: parengta pagal: Social Security Programs Throughout the World: Europe, www.ssa.gov

Daugelyje Europos šalių yra nustatytos „lubos“ įmokų dydžiui. Tai reiškia, kad nustatoma darbo pajamų riba, nuo kurios socialinio draudimo įmokos nėra mokamos. Kartu yra nustatyti apribojimai išmokoms. Kai kuriose šalyse, įskaitant ir Lietuvą, darbo užmokesčio riba nustatoma tik išmokoms gauti, o įmokos skaičiuojamos nepriklausomai nuo darbo užmokesčio dydžio.

Socialinio draudimo įmokos tarifas turi įtakos surenkamų įmokų dydžiui. Tačiau didesnis įmokos dydis ir plati įmokos apskaičiavimo bazė negarantuoja didesnių pajamų į biudžetą (žr. 11 priedas). Lietuva, turėdama 33,98 proc. įmokos tarifą, kuris taikomas visoms žmogaus uždirbamoms pajamoms, tarsi turėtų surinkti didesnes pajamas, nei panašų tarifą turinčios Europos šalys, kurios taiko „lubas“ įmokoms. Pavyzdžiui, Bulgarija, Suomija kurios yra nustačiusios „lubas“ įmokoms, surenka gerokai daugiau socialinio draudimo įmokų nei Lietuva (žr. 34 pav.).

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the European Union, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

34 pav. Pajamos iš socialinių įnašų proc. nuo BVP

Taigi, Lietuvos socialinio draudimo įmokos nėra labai mažos lyginant su ES valstybėmis. Devynios valstybės taiko mažesnę socialinio draudimo įmokų tarifą nei Lietuvoje taikomas 33,98 proc., be to Lietuvoje nėra taikomos „lubos“ įmokų dydžiui priešingai nei daugelyje ES valstybių. Tačiau nei ne pats mažiausias Socialinio draudimo įmokos tarifas nei nenustatytos tarifo „lubos“ Lietuvai neleidžia surinkti labai daug socialinio draudimo įmokų ir tokios šalys kaip Bulgarija, Suomija turinčios panašų tarifą ir nustačiusios „lubas“ įmokoms, surenka gerokai daugiau socialinio draudimo įmokų nei Lietuva.

Įmonių pajamų mokestis. Per pastaruosius kelerius metus Lietuva šiek tiek pablogino investavimo poziciją Vakarų Europoje lyginant pelno mokesčio tarifo dydį ir apmokestinamojo pelno apskaičiavimo taisykles, tačiau iš lyderių grupės nepasitraukė. 2002 m. Lietuvoje pelno mokesčio tarifas buvo sumažintas iki 15 proc.. Tuo metu tai buvo mažiausias pelno mokesčio

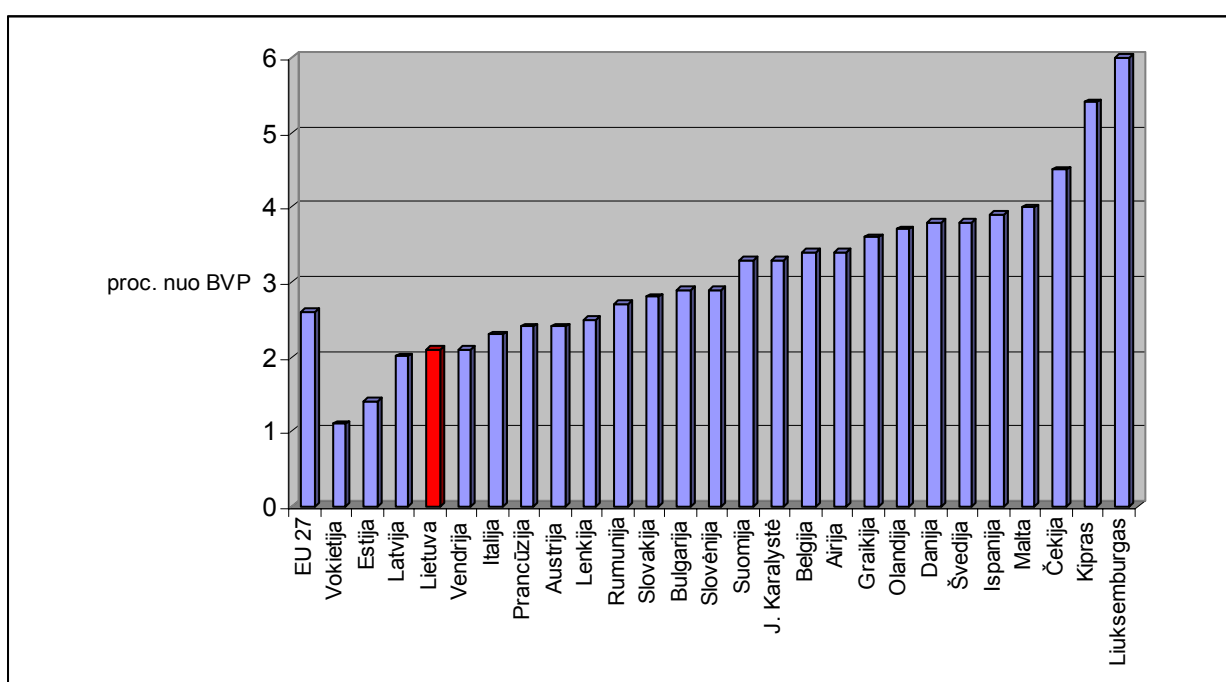
tarifas Vakarų Europoje. Dar po poros metų tokį patį tarifą pasirinko Kipras, o Airija jį sumažino iki 12,5 proc. Lyginant pelno mokesčio našta, kai atsižvelgiama ne tik į tarifą, bet ir į apmokestinamojo pelno apskaičiavimo taisykles, po naujų narių stojimo į Europos Sąjungą bangos 2004 m. Lietuva vis dar pirmavo pagal patraukliausią investavimui mokesstinę aplinką. Šiuo metu, nors ir Lietuvą galime priskirti prie šalių turinčių mažą įmonių pajamų mokesčio tarifą, tačiau dabar yra trys Vakarų Europos šalys turinčios gerokai mažesnį pelno mokesčio tarifą nei Lietuva: Kipre ir Bulgarijoje jis siekia 10 proc., o Airijoje – 12,5 proc. (žr. 8 lentelė). 2006 m. šalia pelno mokesčio buvo įvestas socialinis mokestis, kuris 2006 m. įmonių pajamų mokestį padidino iki 19 proc., o 2007 iki 18 proc. Tačiau šis mokestis yra tik laikinas ir 2008 m. bus panaikintas. Taigi 2007 m. šiek tiek mažesnį tarifą turi Latvija (15 proc.) ir Rumunija (16 proc.), o Estijoje nepaskirstytam pelnui pelno mokesčiui yra taikomas nulinis tarifas. Akivaizdu, kad ES šalyse senbuvėse šie tarifai gerokai didesni. Vokietijoje ir Italijoje įmonių pajamų mokesčio tarifai yra didžiausi – atitinkamai 38,6 proc. ir 37,3 proc.

8 lentelė. Didžiausias įmonių pajamų mokesčio tarifas ES šalyse

	2005	2006	2007
Vokietija	38	38,6	38,7
Italija	37,3	37,3	37,3
Malta	35	35	35
Prancūzija	34,3	34,3	34,4
Belgija	34	34	34
Ispanija	35	35	32,5
Jungtinė Karalystė	30	30	30
Liuksemburgas	29,6	29,6	29,6
Danija	30	30	28
Švedija	28	28	28
Portugalija	27,5	27,5	26,5
Suomija	29	26	26
Olandija	34,5	29	25,5
Graikija	35	29	25
Austrija	25	25	25
Čekija	28	24	24
Slovėnija	25	25	23
Estija	24	24	22
Lenkija	19	19	19
Slovakija	19	19	19
Vengrija	17,5	17,5	18,6
Lietuva	15	19 (15+4)	18 (15+3)
Rumunija	16	16	16
Latvija	15	15	15
Airija	12,5	12,5	12,5
Bulgarija	19,5	19,5	10
Kipras	15	10	10

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

2005 m. bendros pajamos iš juridinių asmenų pajamų mokesčio visose 27 EU valstybėse siekė 2,6 proc. nuo BVP (žr. 35 pav.). Lietuvoje šios pajamos buvo šiek tiek mažesnės (2,1 proc. BVP), bet nedaug nutolusios nuo ES vidurkio. Lyginant tik įmonių pajamų mokestį, jis Lietuvoje yra nedidelis, tačiau vertinant visus įmonėms tenkančius mokesčius situacija yra šiek tiek kitokia. Bendrovės „PricewaterhouseCoopers“ atliktas tyrimas, kuriame buvo įvertinti 178 pasaulio valstybių mokesčiai, parodė, kad Lietuvos įmonėms tenkanti mokesčių našta yra žymiai didesnė nei Airijoje, Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje (Dubauskas, 2007). Mūsų šalyje įmonės valstybei turi sumokėti 48,3 proc. savo veiklos pelno, tuo tarpu, pvz. Lenkijoje bendrovės sumoka tik 38,4 proc., o Latvijoje ir Airijoje dar mažiau.

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

35 pav. Pajamos iš įmonių pajamų mokesčio proc. nuo BVP

Taigi, priešingai nei gyventojų pajamų mokestis įmonių pajamų mokestis bei pelno mokesčio ir BVP santykis Lietuvoje nėra didelis lyginant su ES valstybėmis. Šiuo metu yra tik 3 valstybės turinčios žymiai mažesnę pelno mokestį. Dėl laikino socialinio mokesčio 2006-2007 m. įmonių pajamų mokestis padidėjo iki 19-18 proc. ir šiuo laikotarpiu Latvija bei Rumunija gali pasigirti šiek tiek mažesniu įmonių pajamų apmokestinimu. Tačiau vertinant visus įmonėms tenkančius mokesčius tiek Estija ir ypač Latvija bei Lenkija turi žymiai mažesnę mokesčių našta.

Pridėtinės vertės mokestis. Dėl vykdomo PVM harmonizavimo ES taikomi PVM tarifai labai ryškiai savo dydžiu nesiskiria visose valstybėse, tačiau šis harmonizavimas dar tikrai nėra baigtas. Standartinis PVM tarifas ES valstybėse svyruoja nuo 15 iki 25 proc. (žr. 9 lentelė).

Visos valstybės išskyrus Daniją, kurios PVM tarifas yra 25 proc., turi lengvatinius PVM tarifus. Mažesnę nei Lietuvoje PVM tarifą turi Ispanija, Kipras, Liuksemburgas ir Jungtinė Karalystė. Tokį patį kaip Lietuvoje t.y. 18 proc. PVM tarifą taiko Latvija, Estija, taip pat Malta.

2005 m. ES vidutinės pajamos iš PVM sudarė 6,9 proc. nuo BVP (žr. 36 pav.). Tuo tarpu, Lietuvoje PVM našta pralenkė ES vidutinę našta ir siekė 7,2 proc. Latvijoje ir Estijoje pajamos iš PVM buvo dar didesnės ir jos siekė, atitinkamai 7,9 ir 8,8 proc. nuo BVP. Nors Lietuvos, Latvijos ir Estijos PVM tarifai galima sakyti yra vienodi, gana didelę PVM mokesčių našta Estijoje lėmė geras mokesčių surinkimas, retai taikomas atleidimas nuo mokesčių ir palyginti maža šešėlinės ekonomikos dalis bendroje ekonominėje veikloje.

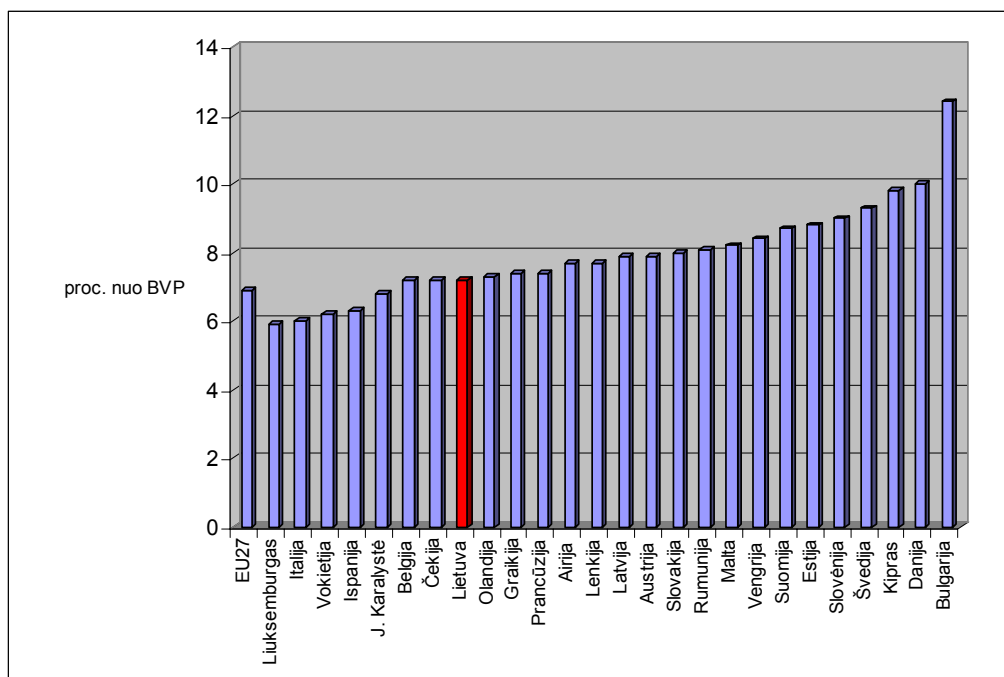
9 lentelė. PVM tarifai ES šalyse 2007 m gegužės mėn.

	Ypač lengvatinis tarifas	Lengvatinis tarifas	Standartinis tarifas	„parking“ tarifas
Belgija	-	6	21	12
Bulgarija	-	7	20	-
Čekija	-	5	19	-
Danija	-	-	25	-
Estija	-	5	18	-
Vokietija	-	7	19	-
Graikija	4,5	9	19	-
Ispanija	4	7	16	-
Prancūzija	2,1	5,5	19,6	-
Airija	4,8	13,5	21	13,5
Italija	4	10	20	-
Kipras	-	5/8	15	-
Latvija	-	5	18	-
Lietuva	-	5/9	18	-
Liuksemburgas	3	6	15	12
Vengrija	-	5	20	-
Malta	-	5	18	-
Olandija	-	6	19	-
Austrija	-	10	20	12
Lenkija	3	7	22	-
Portugalija	-	5/12	21	12
Rumunija	-	9	19	-
Slovėnija	-	8,5	20	-
Slovakija	-	10	19	-
Suomija	-	8/17	22	-
Švedija	-	6/12	25	-
Jungtinė Karalystė	-	5	17,5	-

Šaltinis: parengta pagal: VAT Rates Applied in the Member States of the European Community, www.ec.europa.eu

Įdomu paminėti tai, kad kelioms didelėms valstybėms labai sunkiai sekasi surinkti PVM – mažiausias pajamas gauna Liuksemburgas (5,9 proc. nuo BVP), Italija (6 proc. nuo BVP), Vokietija (6,2 proc. nuo BVP) ir Ispanija (6,3 proc. nuo BVP).

Taigi, PVM tarifas Lietuvoje nėra pats didžiausias tarp ES. Tačiau yra net 4 šalys turinčios mažesnę ir 4 šalys turinčios tokį patį PVM tarifą. Nors Lietuva, Latvija ir Estija turi vienodą PVM tarifą, tačiau Lietuva stipriai atsilieka pagal PVM pajamų surinkimą dėl taikomų daugybės lengvatų.

Šaltinis: parengta pagal: Taxation trends in the European Union, epp.eurostat.ec.europa.eu

36 pav. Pajamos iš PVM proc. nuo BVP 2005 m.

Mokesčių tarifų ir atskirų mokestinių pajamų analizė leido pamatyti, kad Lietuvoje didžiausias apmokestinimas jaučiamas gyventojų pajamų srityje. Lyginant didžiausią gyventojų pajamų mokesčio tarifą pats tarifas neatrodo didelis tačiau tik dėl to, kad Lietuvoje nėra taikomi progresyvūs tarifai priešingai nei daugumoje ES valstybių, o vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio pajamos Lietuvoje yra apmokestinamos beveik didžiausiu tarifu (27 proc.). Iš ES šalių tik Vengrija ir Belgija taiko didesnę pajamų mokesčio tarifą. Pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio tarifo ir BVP santykis Lietuvoje taip pat lenkia net 14 ES valstybių ir yra pakankamai aukštas. Be to, net devynios valstybės taiko mažesnę socialinio draudimo įmokų tarifą nei Lietuvoje taikomas 33,98 proc. ir Lietuvoje nėra taikomos „lubos“ įmokų dydžiui priešingai nei daugelyje ES valstybių. Tačiau nei ne pats mažiausias Socialinio draudimo įmokos tarifas nei nenustatytos tarifo „lubos“ Lietuvai neleidžia surinkti labai daug socialinio draudimo įmokų ir

tokios šalys kaip Bulgarija, Suomija turinčios panašų tarifą ir nustačiusios „lubas“ įmokoms, surenka gerokai daugiau socialinio draudimo įmokų nei Lietuva. Tai rodo tam tikras mokesčių administravimo problemas. Priešingai nei gyventojų pajamų mokestis įmonių pajamų mokestis Lietuvoje nėra didelis ir šiuo metu yra tik 3 valstybės turinčios žymiai mažesnę pelno mokestį. Be to, dėl laikino socialinio mokesčio 2006-2007 m. Latvija ir Rumunija taip pat gali pasigirti šiek tiek mažesniu įmonių pajamų apmokestinimu. PVM tarifas Lietuvoje taip pat nėra pats didžiausias tarp ES. Tačiau yra net 4 šalys turinčios mažesnę ir 4 šalys turinčios tokį patį PVM tarifą. Nors Lietuva, Latvija ir Estija turi vienodą PVM tarifą, tačiau Lietuva stipriai atsilieka pagal PVM pajamų surinkimą, o to pagrindinė priežastis yra daugybė taikomų lengvatų.

3.3.3. Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo skirtingų mokestinių pajamų ir tarifų analizė ir prognozė

Koreliacinė-regresinė analizė bus atlikta remiantis sudaryta skaičiavimo metodika (žr. 12 priedas).

Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo surenkamų skirtingų mokestinių pajamų koreliacinė analizė. Šios analizės tikslas nustatyti, ar egzistuoja stochastinis ryšys tarp nagrinėjamų veiksnių: mokesčių naštos rodiklio (Y), netiesioginių mokesčių pajamų (X_1), tiesioginių mokesčių pajamų (X_2), socialinių įnašų pajamų (X_3) (žr. 10 lentelė).

10 lentelė. Mokesčių naštos rodiklis ir mokestinės pajamos

Eil. Nr.	Bendra mokesčių našta (proc. nuo BVP)	Netiesioginių mokesčių pajamos (proc. nuo BVP)	Tiesioginių mokesčių pajamos (proc. nuo BVP)	Socialinių įnašų pajamos (proc. Nuo BVP)
	Y	X ₁	X ₂	X ₃
1	45.5	13.9	17.8	13.9
2	35.9	19	6.4	10.5
3	36.3	11.9	9.3	15.1
4	50.3	17.9	31.4	1.1
5	38.8	12.1	10.3	16.3
6	30.9	13.5	7.1	10.4
7	30.8	13.6	12.4	4.8
8	34.4	12.9	9.5	12.1
9	35.6	12.5	11.4	12.2
10	44	15.8	11.9	16.4
11	40.6	14.5	13.5	12.6
12	35.6	17.1	10.2	8.3
13	29.4	12.9	8	8.5
14	28.9	11.5	9.1	8.2
15	38.2	13.4	14.1	10.7
16	38.5	15.8	9.1	13.6
17	35.3	16	12.1	7.2
18	38.2	13.1	11.9	13.1
19	42	14.7	12.9	14.5
20	34.2	13.9	7	13.7
21	35.3	15.3	8,6	11.3
22	28	13	5.3	9.7
23	40.5	16.4	9.3	14.8
24	29.3	13	6.1	10.8
25	43.9	14.1	17.9	12
26	51.3	17.3	20.1	13.8
27	37	13.3	16.8	6.9

Naudodamasi sudaryta analizės metodika apskaičiuoju koreliacijos koeficientą r , t_{st} , ir t^{kr} (žr. 11 lentelė).

11 lentelė. Koreliacinės analizės rodikliai (veiksniai-mokestinės pajamos)

	X ₁	X ₂	X ₃
Koreliacijos koeficientas r (apskaičiuota su funkcija CORREL)	0.521057	0.790978	0.211753
t_{st}	3.052391	6.463877	1.083334
t^{kr} (apskaičiuota su funkcija TINV)	2.059539		

Visi paskaičiuoti koreliacijos koeficientai yra teigiami, o tai reiškia, kad dažniausiai didėjant atskirų mokestinių pajamų ir BVP santykiui didėja ir bendra mokesčių našta. Kuo koreliacijos koeficientas arčiau 1 ar -1 tuo ryšys stipresnis. Taigi šiuo atveju stipriausia priklausomybė yra tarp mokesčių naštos ir tiesioginių mokesčių pajamų santykio su BVP.

Palyginusi $|t_{st}|$ su t^{kr} , matau, kad socialinių įnašų pajamos (proc. nuo BVP) yra nereikšmingas veiksnys, nes $1,083334 < 2,059539$. Dabar galiu daryti išvadą, kad mano nagrinėjamu atveju ryšys egzistuoja tarp Y ir X_1 bei Y ir X_2 . Taigi mokesčių našta ES mastu labiausiai priklauso nuo tiesioginių ir netiesioginių mokesčių pajamų (proc. nuo BVP). Šie 2 veiksniai ir naudojami regresinei analizei atlikti.

Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo surenkamų skirtingų mokesčių pajamų porinė regresinė analizė. Porinės regresinės analizės tikslas yra nustatyti ryšio formą ir analitinę išraišką surandant kreivę ir geriausiai aprašančią statistinę taškų visumą ir vertinant tos kreivės adekvatumą realiai padėčiai.

Visų pirma apskaičiuojama regresijos lygties koeficientai a_1 ir a_0 (žr. 12 lentelė).

12 lentelė. Regresijos lygties koeficientai

	X_1	X_2
a_0 (INTERCEPT)	1.636389	0.88684263
a_1 (SLOPE)	13.8195	26.8649548

Suradus regresijos lygties koeficientus a_1 ir a_0 galime užrašyti regresijos tiesių lygtis:

$$Y_1 = 1.64 + 13,82 * X_1$$

$$Y_2 = 0,89 + 26,87 * X_2$$

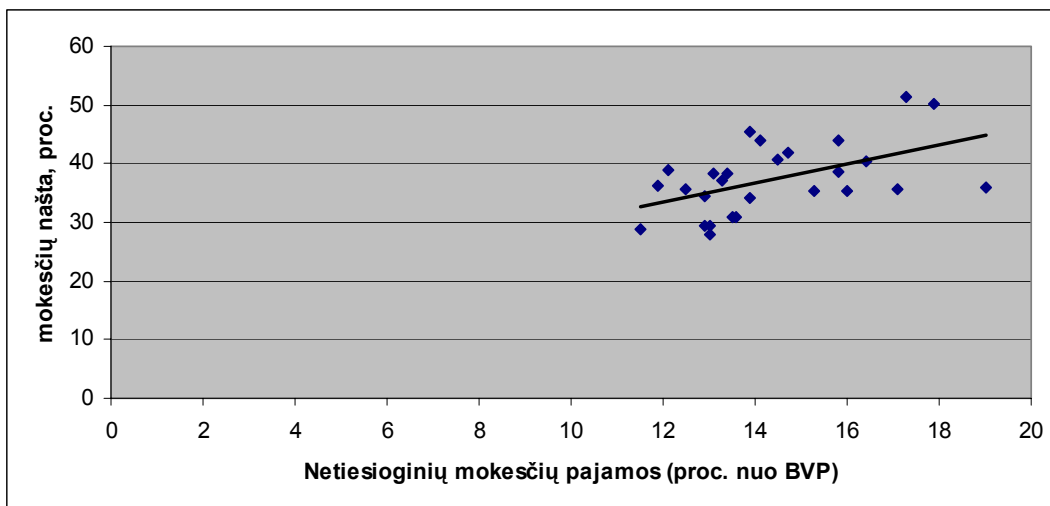
Toliau apskaičiuoju F ir $F^{krit.}$ (žr 13 lentelė).

13 lentelė. Fišerio kriterijaus palyginimas

		X_1	X_2
F		25.09034	25.336681
$F^{krit.}$ (FINV)	4.241699		

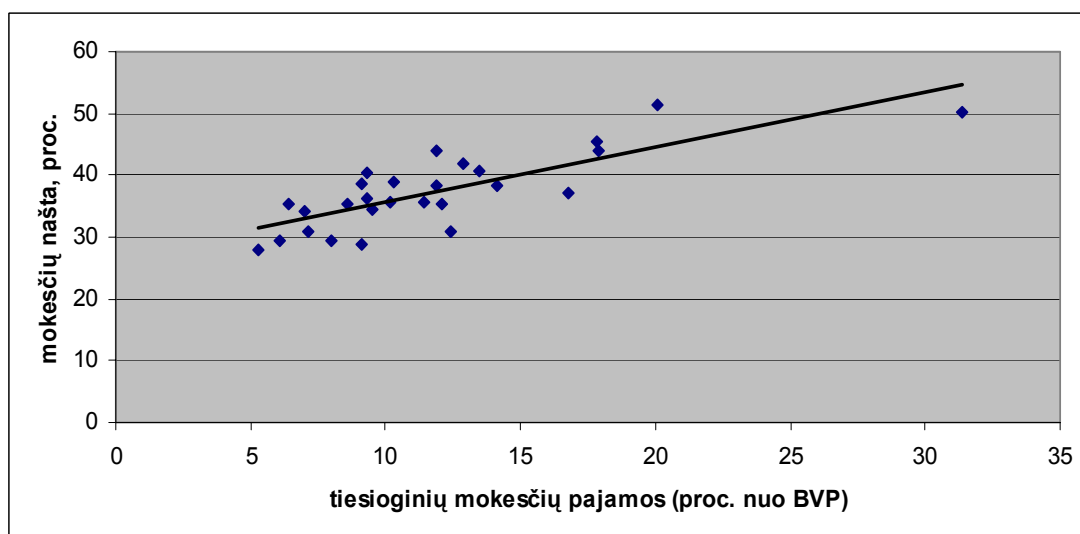
Palyginusi F su $F^{krit.}$ matau, kad $F > F^{krit.}$. Tuo remdamasi darau išvadą, kad šių kintamųjų regresijos tiesės atitinka adekvačią realią situaciją, o tai reiškia, jog toliau galime jas taikyti planavime ir prognozavime.

Nubraižau Y ir X_1 , Y ir X_2 priklausomybes. Taip pat pasinaudojus skaičiuoklės „MS Excel“ funkcija „add tredline“ nubraižau regresijos tieses, kurios yra naudojamos prognozėms ir planavimui (žr 37, 38 pav.).

37 pav. Mokesčių naštos priklausomybė nuo netiesioginių mokesčių pajamų (proc. nuo BVP)

Aiškiai matosi, kad būtent šios tiesės geriausiai atspindi netiesioginių ir tiesioginių mokesčių išsibarstymą aplink mokesčių našta, nes visi taškai nuo tiesės yra nutolę mažiausiu atstumu.

38 pav. Mokesčių naštos priklausomybė nuo tiesioginių mokesčių pajamų (proc. nuo BVP)

Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo surenkamų skirtingų mokestinių pajamų daugianarė koreliacinė regresinė analizė. Šios analizės metu nustatysiu bendro ryšio tarp Y ir visų reikšmingų veiksnių X_1 , X_2 egzistavimą ir jo analitinę išraišką. T.y. bus nustatyta, kaip mokesčių našta lemia abu reikšmingi veiksniai kartu.

Tiesinė regresijos lygtis bus tokia: $Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2$

Ekspontinė regresijos lygtis bus tokia: $Y = b_0 \times b_1^{x_1} \times b_2^{x_2}$

Norint rasti a_0, a_1, a_2 ir b_0, b_1, b_2 kreivių koeficientus naudojamos „MS Excel“ funkcijos LINEST (tiesinei regresijos lygčiai) ir LOGEST (eksponentinei regresijos lygčiai) (žr. 14 pav.).

14 lentelė. LINEST ir LOGEST funkcijomis apskaičiuoti duomenys

LINEST			LOGEST		
0.778894978	0.91701663	14.95088	1.01982212	1.024919673	20.5252623
0.132416382	0.37090368	5.084943	0.00372343	0.010429478	0.14298402
0.701637512	3.47373546	#N/A	0.6602179	0.097678315	#N/A
28.2195332	24	#N/A	23.3167518	24	#N/A
681.0410726	289.604113	#N/A	0.44493274	0.228985276	#N/A

Pirmoje eilutėje yra regresijos lygties koeficientai (iš dešinės į kairę) a_0, a_1, a_2 , ir b_0, b_1, b_2 . Pirmo stulpelio trečioje eilutėje yra determinacijos koeficientas D. Pirmo stulpelio ketvirtoje eilutėje – dispersijos santykis F. Paskutinėje eilutėje pateikiamos kvadratų sumos, kurių reikia skaičiuojant regresijos bei likutinės dispersijas (pirmame stulpelyje yra regresijos dispersijos kvadratų suma, o antrame likutinės dispersijos kvadratų suma). Virš likutinės dispersijos kvadratų sumos (2st., 4eil.) yra šios dispersijos laisvės laipsnis.

Tiesinė regresijos lygtis: $y=14,95+0,92X_1+0,78X_2$

Eksponentinė regresijos lygtis: $y = 20,53 \times 1,03^{x_1} \times 1,02^{x_2}$

Norint įvertinti gautos analitinės išraiškos adekvatumą realiai padėčiai, reikia palyginti lentelinį Fišerio santykį ($F^{krit}_{0,05,2,24} = 3,4028261$) su paskaičiuotu.

Kadangi tiek vienu, tiek kitu atveju $F^{krit} < F(19.59689806, 7.729038726)$, galime teigti, kad abi regresijos lygtys yra adekvačios realiai padėčiai.

Determinacijos koeficientai yra: $D_{tiesinė} = 0,948971516$;

$$D_{eksponentinė} = 0,870617804$$

Taigi, tiesinė daugianarė regresijos lygtis paaiškina beveik 95% Y išsibarstymą apie vidurkį, o eksponentinė regresijos lygtis – 87%. Tai leidžia daryti išvadą, kad tiesinė daugianarės regresijos lygtis geriau paaiškina Y išsibarstymą apie vidurkį. Determinacijos koeficientas parodė, kad mokesčių našta priklauso nuo paimtų regresinei analizei veiksmų, kai regresija tiesinė – beveik 95% nuo tiesioginių ir netiesioginių mokesčių pajamų, o kai regresija eksponentinė – 87%.

Taigi, koreliacinė-regresinė analizė leidžia daryti išvadą, kad nors ir socialiai įnašai sudaro didelę kiekvienos valstybės mokesčių pajamų dalį, tačiau socialinių įnašų ir BVP santykis didesnės įtakos mokesčių naštos rodikliui nesudaro. Didžiausia priklausomybė yra tarp mokesčių naštos ir tiesioginių mokesčių pajamų (proc. nuo BVP). Šiek tiek mažesnė, tačiau priklausomybė

yra ir tarp mokesčių naštos bei netiesioginių mokesčių pajamų (proc. nuo BVP). Tai reiškia, kad šių abiejų veiksnių pokyčiai turi nemažą įtaką mokesčių naštos pokyčiams. Tuo tarpu Lietuvos mokesčių naštos ir skirtingų mokestinių pajamų koreliacinė analizė (žr. 13 priedas) parodė, kad Lietuvoje mokesčių naštai didžiausią įtaką daro gyventojų pajamų mokesčio ir PVM pajamų dydis (proc. nuo BVP).

Mokesčių naštos pokyčių prognozavimas. Remiantis tyrimo rezultatais galime atlikti mokesčių naštos pokyčių prognozę ir pamatyti kaip pasikeistų Y(mokesčių našta), jei pakeisčiau labiausiai ją įtakojančius veiksnius. Prognozavimo funkcijų TREND ir GROWTH pagalba nustačiau, kaip pasikeistų mokesčių našta, sumažinus tiesioginių mokesčių pajamų reikšmes 3 proc. (žr. 14 priedas). Gauti rezultatai leidžia daryti išvadą, kad pakitęs mokestinių pajamų dydis (proc. nuo BVP), ne vienodai veikia visų valstybių mokesčių naštos rodiklį. Taip yra todėl, kad valstybės turi skirtingas mokesčių sistemas ir mokestinių pajamų sumažėjimas atitinkamu dydžiu vienų valstybių mokesčių našta didina kitų mažina.

Toliau koreliacinės-regresinės analizės metodu nustatysiu kokią įtaką mokesčių naštai daro pagrindinių mokesčių tarifai.

Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo pagrindinių mokesčių tarifų koreliacinė analizė. Šios analizės tikslas nustatyti, ar egzistuoja ryšys tarp nagrinėjamų veiksnių: mokesčių naštos rodiklis (Y) ir gyventojų pajamų mokesčio tarifo (X_1), socialinių įnašų tarifo (X_2), įmonių pajamų mokesčio tarifo (X_3), PVM tarifo (X_4) (žr 15 lentelė).

15 lentelė. Mokesčių naštos rodiklis ir mokesčių tarifai

Eil. Nr.	Bendra mokesčių našta (proc. nuo BVP)	Gyventojų pajamų mokesčio tarifas	Įmonių pajamų mokesčio tarifas	PVM tarifas	Socialinių įnašų tarifas
	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
1	51.3	60	28	25	30.43
2	50.3	59	30	25	
3	45.5	50	34	21	37.84
4	44	49.6	34.3	19.6	45.04
5	43.9	51	29	22	33
6	42	50	25	20	42.2
7	40.6	45.6	37.3	20	40.86
8	40.5	50	25	20	38.2
9	38.8	47	38	19	41.53
10	38.5	38	17.5	20	45.5
11	38.2	38.95	29.6	15	27.71
12	38.2	52	34.5	19	53.78
13	37	40	30	17.5	23.8
14	36.3	32	28	19	47.5
15	35.9	29	19.5	20	35.9
16	35.6	45	35	16	37.83
17	35.6	30	15	15	12.6
18	35.3	40	27.5	21	34.75
19	35.3	35	35	18	20
20	34.4	40	35	19	33.65
21	34.2	40	19	22	46.89
22	30.9	26	24	18	36.5
23	30.8	42	12.5	21	12.5
24	29.4	25	15	18	33.09
25	29.3	19	19	19	43.6
26	28.9	33	15	18	33.98
27	28	16	16	19	50.75

Naudodamasi sudaryta analizės metodika apskaičiuoju koreliacijos koeficientą r , t_{st} , ir t^{kr} (žr. 16 lentelė).

16 lentelė. Koreliacinės analizės rodikliai (veiksniai-mokesčių tarifai)

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
Koreliacijos koeficientas r (apskaičiuota su funkcija CORREL)	0.861221	0.539069	0.578877	0.059363
t_{st}	8.4727217	3.2001319	3.5495859	0.2973386
t^{kr} (apskaičiuota su funkcija TINV)	2.059539			

Visi paskaičiuoti koreliacijos koeficientai yra teigiami, o tai reiškia, kad dažniausiai didėjant mokesčių tarifams didėja ir bendra mokesčių našta. Kuo koreliacijos koeficientas arčiau 1 ar -1 tuo ryšys stipresnis. Taigi šiuo atveju stipriausia priklausomybė yra tarp mokesčių naštos ir gyventojų pajamų mokesčio tarifo.

Palyginusi $|t_{st}|$ su t^{kr} , matau, kad socialinių įnašų tarifas yra nereikšmingas veiksnys, nes $0,297338 < 2,059539$. Dabar galiu daryti išvadą, kad mano nagrinėjamu atveju stochastinis ryšys egzistuoja tarp Y ir X_1 , Y ir X_2 , Y ir X_3 . Taigi mokesčių našta labiausiai priklauso nuo gyventojų pajamų mokesčio, įmonių pajamų mokesčio ir PVM tarifų.

Šie trys veiksniai bus toliau naudojami regresinei analizei atlikti.

Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo pagrindinių mokesčių tarifų porinė regresinė analizė. Porinės regresinės analizės tikslas yra nustatyti ryšio formą ir analitinę išraišką. Tai padarysi, surandant kreivę ir geriausiai aprašančią statistinę taškų visumą ir vertinant tos kreivės adekvatumą realiai padėčiai.

Visų pirma apskaičiuojama regresijos lygties koeficientai a_1 ir a_0 (žr. 17 lentelė)

17 lentelė. Regresijos lygties koeficientai

	X_1	X_2	X_3
a_1 (SLOPE)	18.70423	26.5107987	8.497833299
a_0 (INTERCEPT)	0.465019	0.41388785	1.481198443

Suradus regresijos lygties koeficientus a_1 ir a_0 galime užrašyti regresijos tiesių lygtis:

$$Y_1 = 18,7 + 0,47 * X_1$$

$$Y_2 = 26,51 + 0,41 * X_2$$

$$Y_3 = 8,5 + 1,48 * X_3$$

Toliau apskaičiuoju F ir F^{krit} (žr. 18 lentelė).

18 lentelė. Fišerio kriterijaus palyginimas

		X_1	X_2	X_3
F		25.09141	25.068627	25.04232094
F^{krit} (FINV)	4.241699			

Palyginusi F su F^{krit} matau, kad $F > F^{krit}$. Tuo remdamasi darau išvadą, kad šių kintamųjų regresijos tiesės atitinka adekvačią realią situaciją, o tai reiškia, jog toliau galime jas taikyti planavime ir prognozavime.

Nubraižau Y ir X_1 , Y ir X_2 , Y ir X_3 priklausomybes. Taip pat pasinaudojus skaičiuoklės „MS Excel“ funkcija „add trendline“ nubraižau regresijos tieses, kurios yra naudojamos prognozėms ir planavimui (žr. 15 priedas).

Mokesčių naštos rodiklio priklausomybės nuo pagrindinių mokesčių tarifų daugianarė koreliacinė regresinė analizė. Šios analizės metu nustatysiu bendro ryšio tarp Y ir visų

reikšmingų veiksnių X_1 , X_2 , X_3 egzistavimą ir jo analitinę išraišką. T.y. bus nustatyta, kaip mokesčių našta lemia visi trys reikšmingi veiksniai kartu.

Tiesinė regresijos lygtis bus tokia: $Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3$

Ekspontinė regresijos lygtis bus tokia: $Y = b_0 \times b_1^{x_1} \times b_2^{x_2} \times b_3^{x_3}$

Norint rasti a_0 , a_1 , a_2 , a_3 ir b_0 , b_1 , b_2 , b_3 kreivių koeficientus naudojamos „MS Excel“ funkcijos LINEST (tiesinei regresijos lygčiai) ir LOGEST (eksponentinei regresijos lygčiai) (žr. 19 lentelė).

19 lentelė. LINEST ir LOGEST funkcijomis apskaičiuoti duomenys

LINEST				LOGEST			
0.556947	0.1154498	0.3551028	9.235445	1.0106891	1.00348752	1.00978419	18.5223317
0.325397	0.1005818	0.0838203	5.768592	0.0085062	0.00262931	0.00219114	0.15079654
0.963385	3.0921010	#N/A	#N/A	0.9371037	0.08083049	#N/A	#N/A
26.17345	23	#N/A	#N/A	26.715669	23	#N/A	#N/A
750.7401	219.90504	#N/A	#N/A	0.5236459	0.15027207	#N/A	#N/A

Pirmoje eilutėje yra regresijos lygties koeficientai (iš dešinės į kairę) a_0 , a_1 , a_2 , a_3 ir b_0 , b_1 , b_2 , b_3 . Pirmo stulpelio trečioje eilutėje yra determinacijos koeficientas D. Pirmo stulpelio ketvirtoje eilutėje – dispersijos santykis F. Paskutinėje eilutėje pateikiamos kvadratų sumos, kurių reikia skaičiuojant regresijos bei likutinės dispersijas (pirmame stulpelyje yra regresijos dispersijos kvadratų suma, o antrame likutinės dispersijos kvadratų suma). Virš likutinės dispersijos kvadratų sumos (2st., 4eil.) yra šios dispersijos laisvės laipsnis.

Tiesinė regresijos lygtis: $y = 9,24 + 0,36X_1 + 0,12X_2 + 0,56X_3$

Ekspontinė regresijos lygtis: $y = 18,52 \times 1,01^{x_1} \times 1,003^{x_2} \times 1,01^{x_3}$

Norint įvertinti gautos analitinės išraiškos adekvatumą realiai padėčiai, reikia palyginti lentelinį Fišerio santykį ($F^{krit}_{0,05,3,23} = 3,027998384$) su paskaičiuotu.

Kadangi visais trim atvejais $F^{krit} < F$, galime teigti, kad visos regresijos lygtys yra adekvačios realiai padėčiai.

Determinacijos koeficientai yra: $D_{tiesinė} = 0,963385293$;
 $D_{eksponentinė} = 0,937103735$

Taigi, tiesinė daugianarė regresijos lygtis paaiškina 96% Y išsibarstymą apie vidurkį, o ekspontinė regresijos lygtis - beveik 94%. Tai leidžia daryti išvadą, kad tiesinė daugianarės regresijos lygtis geriau paaiškina Y išsibarstymą apie vidurkį. Determinacijos koeficientas parodė, kad mokesčių našta priklauso nuo paaimtų regresinei analizei veiksnių, kai regresija tiesinė – 96% nuo didžiausio gyventojų pajamų mokesčio, įmonių pajamų mokesčio ir PVM mokesčio tarifų, o kai regresija ekspontinė – beveik 94%.

Mokesčių naštos priklausomybės nuo tarifų analizė parodė, kad didžiausią įtaką turi gyventojų pajamų mokesčio, įmonių pajamų mokesčio ir PVM tarifai. Čia ir vėl socialinio įnašo tarifas nebuvo reikšmingas veiksnys.

Taigi, visa analizė leido pamatyti, kad mokesčių naštai didžiausią įtaką daro tiesioginiai mokesčiai, o ypač gyventojų pajamų mokestis, taip pat svarbus mokesčių naštos atžvilgiu yra PVM.

Mokesčių naštos pokyčių prognozavimas. Remiantis tyrimo rezultatais galime prognozuoti, kaip pasikeistų Y(mokesčių našta), jei pakeisčiau labiausiai ją įtakojančius veiksnius. Prognozavimo funkcijų TREND ir GROWTH pagalba nustačiau, kaip pasikeistų mokesčių našta, sumažinus pagrindinių tiesioginių mokesčių tarifus t.y. didžiausius gyventojų pajamų mokesčio tarifus vidutiniškai 6 procentiniais punktais ir įmonių pajamų mokesčio tarifus 3 procentiniais punktais (žr. 16 priedas). Gauti rezultatai leidžia daryti išvadą, kad tiesioginių mokesčių tarifų sumažinimas leidžia sumažinti ir bendrą mokesčių našta, tačiau tik tada kai gyventojų pajamų mokestis mažinamas ne mažiau kaip 6 procentiniais punktais.

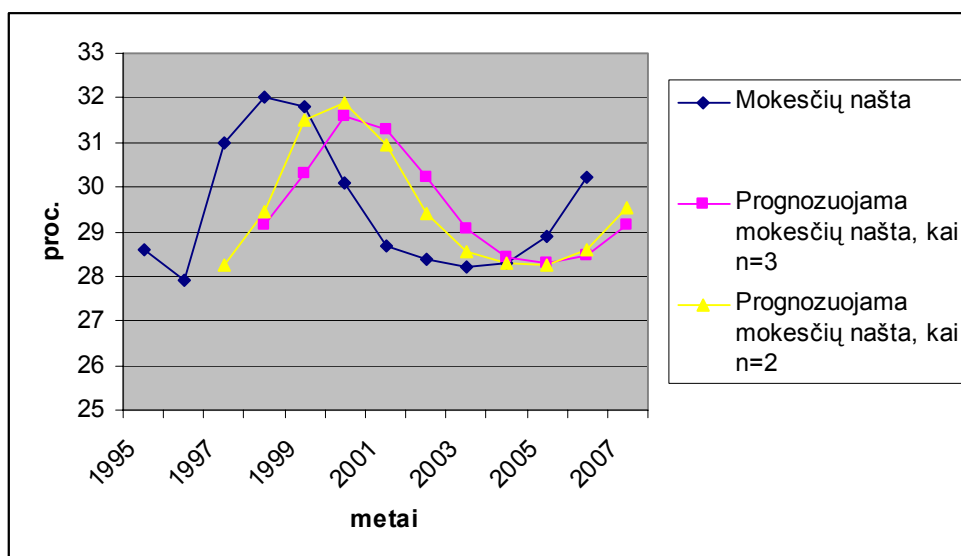
Lietuvos mokesčių naštos rodiklio prognozė. Šiame darbe prognozę atliksiu dviem metodais: slenkančio vidurkio ir eksponentinio išlyginimo metodu

Lietuvos mokesčių naštos rodiklio prognozė. Atliksiu Lietuvos mokesčių naštos prognozę *slenkančio vidurkio metodu*, naudojant paskutinių 12 metų duomenis (žr. 20 lentelė).

20 lentelė. Lietuvos mokesčių naštos prognozė slenkančio vidurkio metodu

Metai	Mokesčių našta (proc.)	n=3			n=2		
		Prognozė (n=3)	Paklaida (Mokesčių našta-Prognozė)	Paklaidos kvadratas	Prognozė (n=2)	Paklaida (Mokesčių našta-Prognozė)	Paklaidos kvadratas
1995	28.6						
1996	27.9						
1997	31				28.25	2.75	7.5625
1998	32	29.16667	2.833333	8.027778	29.45	2.55	6.5025
1999	31.8	30.3	1.5	2.25	31.5	0.3	0.09
2000	30.1	31.6	-1.5	2.25	31.9	-1.8	3.24
2001	28.7	31.3	-2.6	6.76	30.95	-2.25	5.0625
2002	28.4	30.2	-1.8	3.24	29.4	-1	1
2003	28.2	29.06667	-0.86667	0.751111	28.55	-0.35	0.1225
2004	28.3	28.43333	-0.13333	0.017778	28.3	0	0
2005	28.9	28.3	0.6	0.36	28.25	0.65	0.4225
2006	30.2	28.46667	1.733333	3.004444	28.6	1.6	2.56
2007		29.13333	Suma: -0.23333	26.66111	29.55	Suma: 0.85	26.5625
			MSE=26.66111/12=2.22			MSE=26.5625/12=2.21	

Atlikus prognozę šiuo metodu, nesunku pastebėti, kad prognozės tikslumas priklauso nuo n parinkimo. Man pasirinkus n=2 ir n=3, prognozė tikslesnė, kai n=2 (žr. 39 pav.).

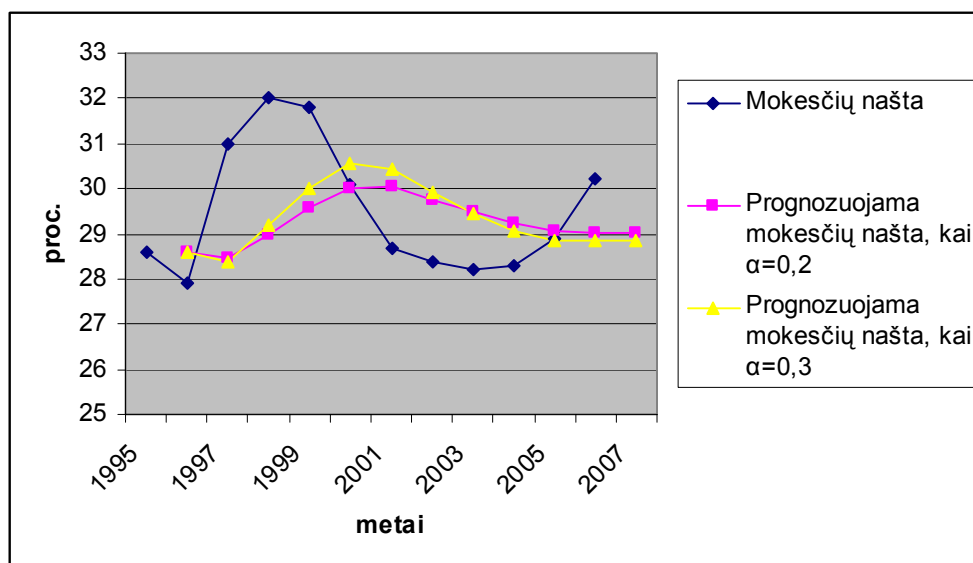
39 pav. Lietuvos mokesčių naštos ir jos prognozės slenkančio vidurkio metodu dinamika

Toliau Lietuvos mokesčių našta prognozuosiu eksponentinio išlyginimo metodu (žr. 21 lentelė).

21 lentelė. Lietuvos mokesčių naštos prognozė eksponentinio išlyginimo metodu

Metai	Mokesčių našta (proc.)	$\alpha=0,2$			$\alpha=0,3$		
		Prognozė (n=3)	Paklaida (Mokesčių našta-Prognozė)	Paklaidos kvadratas	Prognozė (n=2)	Paklaida (Mokesčių našta-Prognozė)	Paklaidos kvadratas
1995	28.6						
1996	27.9	28.6	-0.7	0.49	28.6	-0.7	0.49
1997	31	28.46	2.54	6.4516	28.39	2.61	6.8121
1998	32	28.968	3.032	9.193024	29.173	2.827	7.991929
1999	31.8	29.5744	2.2256	4.953295	30.0211	1.7789	3.164485
2000	30.1	30.01952	0.08048	0.006477	30.55477	-0.45477	0.206816
2001	28.7	30.03562	-1.33562	1.78387	30.41834	-1.71834	2.952689
2002	28.4	29.76849	-1.36849	1.872773	29.90284	-1.50284	2.25852
2003	28.2	29.49479	-1.29479	1.676492	29.45199	-1.25199	1.567469
2004	28.3	29.23584	-0.93584	0.875788	29.07639	-0.77639	0.602782
2005	28.9	29.04867	-0.14867	0.022102	28.84347	0.056527	0.003195
2006	30.2	29.01893	1.181065	1.394915	28.86043	1.339569	1.794444
2007		29.01893	Suma: 3.275739	28.72034	28.86043	Suma: 2.207673	27.84443
			MSE=28.72/12=2.39			MSE=27.84/12=2.32	

Atliekant prognozę eksponentinio išlyginimo metodu, prognozės tikslumas priklauso nuo išlyginimo konstantos (α) pasirinkimo. Šiuo atveju kai konstanta $\alpha=0,3$ prognozė yra tikslesnė, negu kai $\alpha=0,2$ (žr.40 pav.).

40 pav. Lietuvos mokesčių naštos ir jos prognozės eksponentinio išlyginimo metodu dinamika

Atlikus prognozę slenkančio vidurkio ir eksponentinio išlyginimo metodais, matome, kad tiksliausia prognozė, suskaičiavus vidutines kvadratinės paklaidas, gavosi slenkančio vidurkio metodu, kai $n=2$. Taigi 2007 metų Lietuvos mokesčių našta, remiantis tiksliausia prognoze, būtų 29,55 proc. Kadangi skaičiuojant susidaro tam tikra paklaida, tai mano manymu mokesčių našta turėtų būti šiek tiek didesnė. Žiūrint į mokesčių naštos ilgalaikę tendenciją, manau, kad ji 2007 m. viršys 31 proc.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Mokesčių svarba pasireiškia jų funkcijomis. Pirmiausia, iš mokesčių valstybė formuoja savo pajamas, o tuo pačiu, netiesiogiai t.y. keičiant mokesčių tarifus, taikant lengvatas skatina ekonomiką, nes tai yra daug veiksmingesnis būdas nei tiesioginis kišimasis į ūkinę veiklą.

2. „Gera“ mokesčių sistema, turėtų būti teisinga visų atžvilgiu, paprastai administruojama ir turėtų padėti siekti ekonominių tikslų. Ne visada didesni tarifai padeda surinkti daugiau mokestinių pajamų, nes egzistuoja mokesčių tarifų riba, kurią peržengus sparčiai mažėja ir gaunamos mokestinės pajamos. Paprastai visi mokesčiai iš kurių surenkamos pajamos yra skirstomi į tris pagrindines grupes: tiesioginiai, netiesioginiai mokesčiai ir socialiniai įnašai, kurių įtaka gyventojams, verslui ir net pačiai valstybei yra vertinama mokesčių naštos pagrindu.

3. Terminas „mokesčių našta“ dažniausiai vertinamas kaip mokestinių pajamų ir BVP santykis. Šis rodiklis puikiai atskleidžia bendrą mokesčių našta tenkančią valstybės ekonomikai, taip pat įvertina mokesčių įtaką ekonomikos efektyvumui, o norint įvertinti atskiriems ūkio subjektams tenkančią mokesčių našta reikėtų palyginti atskirų lygių: darbo jėgos pajamų, vartojimo, kapitalo ir kt. apmokestinimą. Tai galima padaryti vertinant atskirų mokesčių tarifų dydžius, iš jų surenkamų pajamų su BVP santykį ir EUROSTAT skaičiuojamus numanomus/realius mokesčių tarifus.

5. Lietuva pasižymi vienu sparčiausiu BVP augimu Europos Sąjungoje, kuris yra apie 2,5 karto spartesnis nei ES šalių vidurkis, tačiau tai yra tik sparčiai besivystančios šalies rodiklis, nes BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklis, aiškiai parodo, kad Lietuva dar stipriai atsilieka nuo daugelio ES šalių ir pagal šį rodiklį ji yra tik 5 vietoje nuo galo. Lietuvos Infliacijos dydis taip pat nėra geroje pozicijoje ES šalių kontekste, būtent šis per didelis rodiklis neleido 2007 m. Lietuvoje įvesti euro. Pastaraisiais metais dėl vis didėjančių kainų Lietuva pasižymi augančia infliacija, pagal kurią šiuo metu ji patenka į ES šalių penketuką turintį didžiausią infliaciją. Artimiausių metų prognozės leidžia manyti, kad Lietuvoje ekonominis augimas turėtų pradėti mažėti 2008 metais, tačiau infliacijos mažėjimas neprognozuojamas, todėl Lietuvoje mokesčių našta turėtų būti mažesnė nei daugelio ES šalių.

6. Mokestinės pajamos yra pagrindinis visų valstybių pajamų šaltinis. Jos sudaro apie 60 proc., o įskaitant socialinius įnašus net apie 90 proc. kiekvienos valstybės pajamų. Lietuvoje didžiausia mokestinių pajamų dalis gaunama iš netiesioginių mokesčių t.y. PVM mokesčio ir akcizų, taip pat iš socialinių įnašų ir gyventojų pajamų mokesčio. Kadangi pajamos iš šių mokesčių yra didžiausios, jų įtaka ir reikšmė mokesčiu naštai laikoma svarbiausia.

7. Mokesčių našta kaip mokestinių pajamų ir BVP santykis Lietuvoje yra palyginti nedidelė – 28,9 proc. ir tai yra 10,7 proc. mažiau ES vidurkio, tačiau tendencija rodo jos

didėjimą. Tačiau tai tik pirmasis išpūdis, nes BVP tenkančio vienam gyventojui rodiklio ir mokesčių naštos palyginimas atskleidžia tikrąją situaciją. BVP tenkančio vienam gyventojui ir mokesčių naštos santykis rodo, kad yra tik 5 valstybės turinčios blogesnę padėtį nei Lietuva, iš kurių trys naujosios ES narės. Šalyse, kur pajamos mažos (Lietuva vis dar tokia ir yra), net ir sumokėjus santykinai mažą mokesčių našta, iš likusių pinigų dauguma gyventojų sunkiai verčiasi, tuo tarpu, net ir didesnę mokesčių našta sumokėjus kitose šalyse, žmonėms lieka solidesnė suma pragyvenimui. Taigi, esant kainų konvergencijai (vienodėjimui) dėl sparčiau kylančios infliacijos naujose ES narėse, bet dideliems pajamų skirtumams mažas mokestinių pajamų ir BVP santykis dar nereiškia mažos mokesčių naštos.

8. Lietuvoje per mokestines pajamas yra perskirstoma maža dalis BVP pirmiausia, dėl to, kad taikomi mokesčiai yra paprasti ir jų yra nedaug, o daugelyje Europos šalių, ypač „senosiose“ valstybėse narėse, taikomi įvairūs, tačiau nedideli mokesčiai, kurių bendra apimtis ir našta yra didelė. Be to, gali būti, kad Lietuva yra ne tiek mažų, kiek nesurenkamų mokesčių šalis, o pagrindinė nesurinkimo priežastis yra per dideli mokesčių tarifai ir dėl to atsiradęs mokesčių slėpimas. Taip pat mažas mokestinių pajamų surinkimas gali pasireikšti dėl per daug ir visai socialiai nereikšmingų taikomų PVM lengvatų.

9. Lietuvoje didžiausia mokesčių našta jaučiama gyventojų pajamų srityje. Lyginant didžiausių gyventojų pajamų mokesčio tarifą pats tarifas neatrodo didelis tačiau tik dėl to, kad Lietuvoje nėra taikomi progresyvūs tarifai priešingai nei daugumoje ES valstybių. Tuo tarpu vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio pajamos Lietuvoje yra apmokestinamos beveik didžiausiu tarifu (27 proc.), nes tik Vengrija ir Belgija taiko didesnę tarifą. Be to, net devynios valstybės taiko mažesnę socialinio draudimo įmokų tarifą nei Lietuvoje taikomas 33,98 proc. ir Lietuvoje nėra taikomos „lubos“ įmokų dydžiui priešingai nei daugelyje ES valstybių. Tokios šalys kaip Bulgarija, Suomija turinčios panašų tarifą ir nustačiusios „lubas“ įmokoms, surenka daugiau socialinio draudimo įmokų nei Lietuva. Tai rodo mokesčių nesurinkimo problemos egzistavimą.

10. Įmonių pajamų mokestis Lietuvoje nėra didelis (15 proc.) ir šiuo metu yra tik 3 valstybės turinčios žymiai mažesnę pelno mokestį. Tačiau vertinant bendrą įmonėms tenkančią mokesčių našta, Estija ir ypač Latvija ir Lenkija su panašiu įmonių pajamų mokesčio tarifu, turi žymiai mažesnę mokesčių našta.

11. PVM tarifas Lietuvoje nėra labai didelis lyginant su ES valstybėmis. Tačiau yra net 4 šalys turinčios mažesnę ir 4 šalys turinčios tokį patį 18 proc. PVM tarifą. Nors Lietuva, Latvija ir Estija turi vienodą PVM tarifą, tačiau Lietuva stipriai atsilieka pagal PVM pajamų surinkimą, o to pagrindinė priežastis yra daugybė taikomų lengvatų, kurios ne visada yra socialiai naudingos.

12. Koreliacinė-regresinė analizė parodė, kad nors ir socialiai įnašai sudaro didelę kiekvienos valstybės mokestinių pajamų dalį, tačiau socialinių įnašų ir BVP santykis ir socialinių

įnašų tarifai didesnės įtakos mokesčių naštos rodikliui nesudaro. Didžiausia priklausomybė yra tarp mokesčių naštos rodiklio ir tiesioginių mokesčių pajamų. Šiek tiek mažesnė, tačiau priklausomybė yra ir tarp mokesčių naštos bei netiesioginių mokesčių pajamų. Tai reiškia, kad tiesioginių ir netiesioginių mokesčių tarifų ir pajamų pokyčiai turi nemažą įtaką mokesčių naštos rodiklio pokyčiams. Tuo tarpu Lietuvos mokesčių naštos rodikliui didžiausią įtaką daro gyventojų pajamų mokesčio ir PVM pajamų dydis (proc. nuo BVP).

13. Atskirų mokestinių pajamų ir BVP santykio dydžio kitimas ne vienodai veikia mokesčių naštos rodiklį. Dėl skirtingos mokesčių svarbos valstybėje tam tikrų mokestinių pajamų sumažėjimas nebūtinai reiškia mokesčių naštos mažėjimą. Tuo tarpu tik ryškus tiesioginių mokesčių sumažinimas, mažinant net 6 proc. punktais gyventojų pajamų mokestį, leidžia sumažinti ir mokesčių naštos rodiklį.

Pasiūlymai

15. Dėl didėjančio konkurencinio spaudimo Europos ir pasaulio rinkose, mažėjančių Lietuvos įmonių konkurencinių pranašumų, kitose Europos šalyse vykdomų mokesčių mažinimo reformų, didelių galimybių Lietuvos žmonėms išvykti dirbti į kitas šalis ir ekonominės plėtros Lietuvoje lėtėjimo tendencijų, akivaizdu, kad norint padidinti Lietuvos ekonomikos konkurencingumą ir padidinti gyventojų gerovę mokesčius mažinti būtina.

16. Pirmiausia reiktų mažinti gyventojų pajamų mokestį iki 20 proc. Gyventojų pajamų apmokestinimo sumažinimas padidintų realiąsias gyventojų pajamas ir būtų itin naudingas atsižvelgiant į atsiradusį darbo jėgos trūkumą, reikšmingą ekonominę emigraciją ir poreikį didinti Lietuvos konkurencingumą. Net ir sumažinus GPM iki 24 proc., kaip dabar planuojama, gyventojų apmokestinimas išliktų didesnis nei Rumunijoje (16 proc.), Slovakijoje (19 proc.) ar Estijoje (23 proc.). GPM sumažinimas iki 20 proc. padarytų Lietuvos mokesčių sistemą skaidresne ir teisingesne. GPM sumažinimas neturėtų sukelti labai didelių mokestinių pajamų praradimo ir tai patvirtino tarifo sumažinimas 6 proc. punktais (nuo 33 iki 27 proc.) 2006 m. liepą. 2006 m. II pusmetį (su sumažintu tarifu) GPM pajamos buvo 13 proc. didesnės nei pirmą pusmetį (prieš sumažinimą) ir tai atitiko ilgametę tendenciją, kai II pusmečio pajamos maždaug tokia pat proporcija viršija I pusmečio pajamas (2004 – 10 proc., 2005 – 11 proc. ir 2006 m. – 16 proc.). Be to, ilguoju laikotarpiu, mokestinių pajamų praradimą kompensuotų aktyvesnė ir efektyvesnė ekonominė veikla, šešėlinių pajamų legalizavimasis (o per tai – ir netiesioginių mokesčių legalizavimasis). Trumpuoju laikotarpiu GPM mažinimas galėtų ir turėtų būti siejamas su PVM lengvatų panaikinimu.

17. Antrasis pasiūlymas būtų atsisakyti kaip galima daugiau pridėtinės vertės mokesčio lengvatų. PVM lengvatos iškreipia konkurenciją, suteikdamos daliai gamintojų išskirtines sąlygas ir iškraipo vartojimą. Be to, jos ne tik mažina ekonomikos efektyvumą, bet ir menkai

prisideda prie socialinės nelygybės mažinimo, o dėl jų valstybė negauna daug pajamų. 2006 m. vien dėl PVM lengvatų nebuvo gauta apie 252 mln. Pačios reikšmingiausios PVM lengvatos buvo šviežiai atšaldytai mėšai (76 mln.), vaistams (70 mln.), keleivių vežimui (32 mln.), šviežiai atšaldytai paukščių mėšai (26 mln.), viešbučių tipo paslaugoms (10 mln.) ir meno, kultūros ir sporto renginiams (2 mln.).

18. Ir GPM tarifo mažinimas ir PVM lengvatų atsisakymas turėtų būti vykdomi vienu metu, nes jie finansine prasme atsvers vienas kitą ir neturės neigiamo efekto biudžeto pajamoms ir deficitui.

LITERATŪRA

1. LR mokesčių administravimo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302142&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2007-03-20.
2. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. Vilnius: Ensiklopedija, 2005. 268 p.
3. Buškevičiūtė E. Viešieji finansai. Kaunas: Technologija, 2006. 441 p.
4. Čekanavičius V., Murauskas G. Statistika II ir jos taikymai. Vilnius: TEV, 2002. 269 p.
5. Dubauskas M. Lietuva niekaip negali pasigirti mokesčių rojaus vardu // Lietuvos rytas. 2007 m. lapkričio 22 d., Nr. 268.
6. Eichler M., Elschner Ch., Overesch M. Effective tax burden of companies and on highly qualified manpower. BAK Basel Economics, 2005.
7. Gineitienė Z. Verslo kūrimas ir valdymas. Vilnius: Rosma, 2005. 327 p.
8. Gudanavičiūtė - Bartasevičienė V. Ekonominė statistika. Kaunas: Technologija, 1997. 184 p.
9. Hardy A., Bryman A. Handbook of data analysis. London: SAGE Publications, 2007. 704 p.
10. Hsing, Yu. Estimating the Laffer curve and policy implications // Journal of Socio-Economics, 10535357, 1996, Vol. 25, Issue 3.
11. Leverich J. Minimizing your tax burden. Enterprise. Salt Lake City, 2007-02-26, Vol. 36 Issue 34, p 9.
12. Levišauskaitė K., Rūškys G. Valstybės finansai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2003. 179 p.
13. Lukaševičius. K. Verslas ir mokesčiai. Kaunas: Technologija, 1999. 156 p.
14. Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A. Valstybės finansai. Kaunas: Technologija, 2003. 72 p.
15. Navikas P. Mokesčių politika palanki tik stambiams turto savininkams // Mokesčių žinios, 1999, Nr.26.
16. Pajuodienė G. Mokesčių sistemos formavimas išsivysčiusiose šalyse. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1993. 36 p.
17. Reed W. R., Cynthia L. Rogers. Tax burden and mismeasurement of state tax policy. University of Oklahoma, 2005.
18. Rimas J. Vietiniai mokesčiai. Kaunas: Technologija, 2000. 164 p.
19. Savickienė J. Mokesčiai. Kaunas: Technologija, 2005. 73 p.
20. Stačiokas R., Rimas J. Mokesčiai: istorinė raida ir dabartis. Kaunas: Technologija, 2003. 118 p.

21. Stačiokas R., Rimas J. Mokesčiai: teorija ir praktika. Kaunas: Technologija, 2004. 196 p.
22. Stiglitz J. E. Economic of the public sector. New York/London: W.W.Norton & company, 2000.
23. Šimašius R. Apie laisvės nuo mokesčių dieną ir valstybės paslaugas // Mokesčių žinios. 2007 birželio 26d. NR 26 (538).
24. Šinkūnienė, Kristina. Taxation Principles in Tax Culture: Theoretical and Practical Aspects // Management of Organizations: Systematic Research. 2005, Issue 35, p177-192.
25. Vainienė R. Visa tiesa apie progresyvinius mokesčius // Laisvoji rinka. 2002, Nr.1.
26. Vainienė R., Per mokesčius su liniuote // Laisvoji rinka. 2003, Nr. 3.
27. Vernickaitė A. Tobulas išvaymas iš privilegijų rojaus // Verslo žinios. 2007 spalio 16 d. Nr. 196 (2601).
28. Wolff G. B. Measuring tax burdens in Europe. Working paper B 09, 2005, Center of European Integration Studies.
29. Žvinklys J., Vabalas E. Valstybės konkurencingumas ir jo priežastys // Mokesčių žinios. 2006, Nr. 36 (498).
30. Baltijos šalių ekonomikos augimo galimybės geros, tačiau ekonomika turi būti labiau subalansuota, teigia „Hansabanko“ analitikai. 2007-02-01 // http://www.hansa.lt/naujienos386_546.html; prisijungimo laikas: 2007-10-05.
31. Bernardi L. Tax systems and reforms in new EU members. 2005. p.3-4 // <http://www.ueapme.com/business-support/Training%20tools/Lithuania/LT-SMECA%20Taxation%20and%20European%20union.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
32. Darbo mokesčių lyginamoji analizė: tarifai, tendencijos, perspektyvos. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. 2004 m. // www.lrinka.lt/uploads/files/dir1/4_0.php; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
33. Govenment finance statistics. Sumary tables. Data 1996-2006. 2007 edition // http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EK-07-001/EN/KS-EK-07-001-EN.PDF; prisijungimo laikas: 2007-09-10.
34. Informacija apie sumokėtus mokesčius Lietuvoje 2006 metų ketvirtą ketvirtį ir 2006 metus // <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1287>; prisijungimo laikas: 2007-08-05.
35. Kaplow Louis. Taxation. Working Paper 12061. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. February 2006//<http://www.nber.org/papers/w12061>; prisijungimo laikas: 2007-04-15.

36. Laisvės nuo mokesčių diena šiemet ateina gegužės 19 d. // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/pranesimai_spaudai/laisves_nuo_mokesciu_diena_siemet_ateina_geguzes_19_d/4210; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
37. Laisvės nuo mokesčių diena šiemet gerokai nutolo. 2006-05-09. // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/pranesimai_spaudai/laisves_nuo_mokesciu_diena_siemet_gerokai_nutolo/3346; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
38. Lauri M. Mokesčių našta Baltijos šalyse ir ES. Baltijos regiono apžvalga. 2005 // www.hansa.lt/files/apzvalgos/br2005.05.pdf; prisijungimo laikas: 2007-03-15.
39. Lietuvos banko makroekonominės prognozės 2007-2008 m., 2007, gegužės 4 d.// http://www.lb.lt/lt/ekonomika/makroekonomines_prognozes/Prognozes_0704_santr_lt.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-10.
40. Lietuvos banko makroekonominės prognozės 2007-2008 m., 2007, spalio 25 d. <http://www.lb.lt/news/pg.dll?f=1&did=1728&lng=LT>; prisijungimo laikas: 2007-11-01
41. LR vyriausybės ekonominės analizės departamentas. BVP ir mokesčių našta. Ekonominių sektorių mokestinės naštos analizė. 2006 // <http://www.lrv.lt/main.php?cat=306>; prisijungimo laikas: 2007-03-20.
42. Mokestinė našta Europos sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, 2007 liepos 24 // http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/BVP%20ir%20mokesciu%20nasta.pdf; prisijungimo laikas: 2007-10-05.
43. Noord P. and Heady Ch. SURVEILLANCE OF TAX POLICIES: A SYNTHESIS OF FINDINGS IN ECONOMIC SURVEYS. ECONOMICS DEPARTMENT WORKING PAPERS No. 303. Paris, 2001 // <http://www.oecd.org/dataoecd/30/18/2399416.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-03-15.
44. Pasaulio ekonomikos apžvalga. 2007, birželio mėn. // <http://www.hansa.lt/files/apzvalgos/w2007.06.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-10-05.
45. Second estimates for the second quarter of 2007. Eurostat indicators. 136/2007 – 11 October 2007 // http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007_MONTH_10/2-11102007-EN-AP.PDF; prisijungimo laikas: 2007-11-05.
46. Social security programs throughout the world: Europe, 2006 // <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2006-2007/europe/guide.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-09-10.

47. Šimašius R. Ar Lietuva tikrai mažų mokesčių ir mažos valdžios šalis? 2005.10.28 // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/ar_lietuva_tikrai_mazu_mokesciu_ir_mazos_valdzios_salis/955; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
48. Šimašius R. Mažės mokesčiai. Ar didės atlyginimai? 2006.05.25 // http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/mazes_mokesciai_ar_dides_atlyginimai/3370; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
49. Taxation trends in the EU. Eurostat news release. 89/2007 - 26 June 2007 // http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2007_MONTH_06/2-26062007-EN-AP.PDF; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
50. Taxation trends in the European Union. Eurostat statistical books. 2007 edition // http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DU-07-001/EN/KS-DU-07-001-EN.PDF; prisijungimo laikas: 2007-09-05.
51. Tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai (Europos Sąjunga) // http://ec.europa.eu/youreurope/nav/lt/business/management/taxation/direct-indirect-tax/index_lt.html; prisijungimo laikas: 2007-08-10.
52. VAT Rates Applied in the Member States of the European Community. DOC/2137/2007 - EN. 2007 May // http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf; prisijungimo laikas: 2007-09-05
53. Verslininkai, profsąjungos ir analitikai ragina valdžią sparčiau mažinti darbo apmokestinimą Lietuvoje // http://www.freema.org/index.php/meniu/leidinys_laisvoji_rinka/2006_nr2/straipsniai/naujienos_2006_balandis_birzelis/3442; prisijungimo laikas: 2007-08-10.
54. Žeimantas V. Lietuva nebe lyderė, tačiau vis dar patraukli // <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/67351>; prisijungimo laikas: 2007-11-05.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo pavadinimas. Mokesčių našta Lietuvoje ir Europos Sąjungos valstybėse.

Raktiniai žodžiai: mokesčių našta, mokesčių sistema, mokesčių naštos rodiklis, mokesčių tarifas, gyventojų pajamų mokestis, pridėtinės vertės mokestis, mokestinės pajamos.

Santraukos turinys. Magistro baigiamajame darbe mokesčių sistema tiriama mokesčių naštos aspektu. Mokesčių našta vertinama Lietuvoje ir ES valstybėse. Analizuojant ir lyginant mokesčių naštos rodiklį, mokesčių tarifus, mokestines pajamas ir su tuo susijusias mokesčių naštos vertinimo problemas, nustatomos labiausiai apmokestintos sritys ir numatomos mokesčių naštos tendencijos bei mažinimo galimybės Lietuvoje.

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama mokesčių našta ir jos vertinimo problemos. Mokesčių našta pateikiama kaip pagrindinė mokesčių sistemos įvertinimo priemonė, pasireiškianti per mokesčių sistemos formavimo principus. Teoriškai analizuojant mokesčių našta pateikiami pagrindiniai jos vertinimo metodai, šių metodų privalumai ir trūkumai. Pateikiama mokesčių naštos įvertinimui reikalinga Lietuvos ir ES valstybių ekonominės padėties analizė, atskleidžia, kad Lietuva nors ir sparčiai besivystanti, tačiau nėra aukštos ir stabilios ekonominės padėties šalis. Lietuvos ir ES valstybių pajamų struktūros vertinimas, pabrėžia, kad mokesčiai yra pagrindinis kiekvienos valstybės pajamų šaltinis. Mokesčių naštos vertinimas magistro baigiamajame darbe atskleidžiamas, lyginant ir analizuojant mokesčių naštos rodiklį kaip mokestinių pajamų ir BVP santykį, mokesčių tarifus ir mokestines pajamas bei jų kitimo tendencijas, priežastis Lietuvoje ir ES valstybėse. Magistro baigiamajame darbe akcentuojama, kad mokesčių naštos rodiklis įvertina visos valstybės mokesčių našta, o atskirų tarifų ir mokestinių pajamų palyginimas leidžia nustatyti atskirų sričių apmokestinimo didį. Vertinant atlikto tyrimo rezultatus, nagrinėjamas mokesčių naštos dydis, problematiškiausios sritys ir mokesčių naštos mažinimo galimybės Lietuvoje. Išnagrinėjus teorinius mokesčių naštos aspektus ir praktinę mokesčių naštos situaciją Lietuvoje ir ES valstybėse, siūloma atsižvelgiant į per didelę Lietuvos mokesčių našta, mažinti gyventojų pajamų mokesčio tarifą ir atsisakyti PVM lengvatų.

SUMMARY

Final graduate work title. Tax burden in Lithuania and Europe Union states.

Key words: tax burden, tax system, tax rate, personal income tax, value added tax, tax revenue.

Content of the summary. The final graduate work researches tax system in the aspect of tax burden. Tax burden is assessing in Lithuania and Europe Union. There are settle the most taxed fields and forecast tax burden tendency and possibilities of decreasing by analyzing and comparing tax burden rate, tax rates, tax revenue and related problems.

This final graduate work analyses tax burden and its assessment problems. Tax burden is laid as the main cure for tax system evaluation, which is the evidence of tax system model principles. The theoretical tax burden analysis let to present the key tax burden evaluation methods, their advantages and disadvantages. Analysis of Lithuania and EU economic conditions reveals that despite of Lithuania is rapid developing country it isn't high and stable economic conditions one. Valuating of Lithuania and EU states revenue structure points out that taxes are the main source of states revenue. This final graduate work focuses on tax burden evaluation by comparing and analyzing tax burden rate, tax rates, tax revenues, their change tendencies and causes in Lithuania and EU. It was found out that tax burden rate takes all over county tax burden measure, meanwhile comparing of different tax rates and tax revenue takes separate fields tax burden measure. Applying carried out research results, there are analyzing tax burden proportion, the most polemical fields and tax burden decrease opportunities in Lithuania. Analysis of theoretical tax burden aspects and practical tax burden situation in Lithuania and EU states carried out that tax burden in Lithuania is too high so it is suggests to reduce personal income tax rate and to reject value added tax reduced tariffs.

PRIEDAI

BVP augimas (procentais, lyginant su praeitais metais)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU (27 valstybės)	2.7	2.9	3	3.9	2	1.2	1.3	2.5	1.8	3	2.9 ^(f)	2.7 ^(f)
EU (25 valstybės)	2.7	3	3.1	3.9	2	1.2	1.3	2.4	1.8	3	2.8 ^(f)	2.6 ^(f)
EU (15 valstybių)	2.6	2.9	3	3.8	1.9	1.1	1.2	2.3	1.6	2.8	2.7 ^(f)	2.5 ^(f)
Eurozona	2.5	2.8	3	3.8	1.9	0.9	0.8	2	1.5	2.7	2.6 ^(f)	2.5 ^(f)
Eurozona(13 valstybių)	2.6	2.8	3	3.8	1.9	0.9	0.8	2	1.5	2.8	2.6 ^(f)	2.5 ^(f)
Eurozona(12 valstybių)	2.6	2.8	3	3.8	1.9	0.9	0.8	2	1.5	2.7	2.6 ^(f)	2.4 ^(f)
Belgija	3.5	1.7	3.4	3.7	0.8	1.5	1	3	1.1	3.2	2.3 ^(f)	2.2 ^(f)
Bulgarija	-5.6	4	2.3	5.4	4.1	4.5	5	6.6	6.2	6.1	6.1 ^(f)	6.2 ^(f)
Čekija	-0.7	-0.8	1.3	3.6	2.5	1.9	3.6	4.6	6.5	6.1 ^(f)	4.9 ^(f)	4.9 ^(f)
Danija	3.2	2.2	2.6	3.5	0.7	0.5	0.4	2.1	3.1	3.5	2.3 ^(f)	2.0 ^(f)
Vokietija	1.8	2	2	3.2	1.2	0	-0.2	1.2	0.9	2.8	2.5 ^(f)	2.4 ^(f)
Estija	11.1	4.4	0.3	10.8	7.7	8	7.1	8.1	10.5	11.4	8.7 ^(f)	8.2 ^(f)
Airija	11.7	8.5	10.7	9.4	5.8	6	4.3	4.3	5.5	6.0 ^(f)	5.0 ^(f)	4.0 ^(f)
Graikija	3.6	3.4	3.4	4.5	5.1	3.8	4.8	4.7	3.7	4.3	3.7 ^(f)	3.7 ^(f)
Ispanija	3.9	4.5	4.7	5	3.6	2.7	3	3.2	3.5	3.9	3.7 ^(f)	3.4 ^(f)
Prancūzija	2.2	3.5	3.3	3.9	1.9	1	1.1	2.5	1.7	2	2.4 ^(f)	2.3 ^(f)
Italija	1.9	1.4	1.9	3.6	1.8	0.3	0	1.2	0.1	1.9	1.9 ^(f)	1.7 ^(f)
Kipras	2.3	5	4.8	5	4	2	1.8	4.2	3.9	3.8	3.8 ^(f)	3.9 ^(f)
Latvija	8.4	4.7	3.3	6.9	8	6.5	7.2	8.7	10.6	11.9	9.6 ^(f)	7.9 ^(f)
Lietuva	8.5	7.5	-1.5	4.1	6.6	6.9	10.3	7.3	7.6	7.5	7.3 ^(f)	6.3 ^(f)
Luksemburgas	5.9	6.5	8.4	8.4	2.5	3.8	1.3	3.6	4	6.2	5.0 ^(f)	4.7 ^(f)
Vengrija	4.6	4.9	4.2	5.2	4.1	4.4	4.2	4.8	4.1	3.9	2.4 ^(f)	2.6 ^(f)
Malta	:	:	:	:	-1.6	2.6	-0.3	0.1	3.3	3.3	3.0 ^(f)	2.8 ^(f)
Olandija	4.3	3.9	4.7	3.9	1.9	0.1	0.3	2	1.5	2.9	2.8 ^(f)	2.6 ^(f)
Austrija	1.8	3.6	3.3	3.4	0.8	0.9	1.2	2.3	2	3.3	2.9 ^(f)	2.5 ^(f)
Lenkija	7.1	5	4.5	4.3	1.2	1.4	3.9	5.3	3.6	6.1	6.1 ^(f)	5.5 ^(f)
Portugalija	4.2	4.8	3.9	3.9	2	0.8	-0.7	1.3	0.5	1.3	1.8 ^(f)	2.0 ^(f)
Rumunija	:	:	-1.2	2.1	5.7	5.1	5.2	8.5	4.1	7.7	6.7 ^(f)	6.3 ^(f)
Slovėnija	4.8	3.9	5.4	4.1	2.7	3.5	2.7	4.4	4	5.2	4.3 ^(f)	4.0 ^(f)
Slovakija	5.7	3.7	0.3	0.7	3.2	4.1	4.2	5.4	6	8.3	8.5 ^(f)	6.5 ^(f)
Suomija	6.1	5.2	3.9	5	2.6	1.6	1.8	3.7	2.9	5.5	3.1 ^(f)	2.7 ^(f)
Švedija	2.3	3.7	4.5	4.3	1.1	2	1.7	4.1	2.9	4.2	3.8 ^(f)	3.3 ^(f)
Jungtinė Karalystė	3.1	3.4	3	3.8	2.4	2.1	2.8	3.3	1.8	2.8	2.8 ^(f)	2.5 ^(f)

(f)-prognozė

Šaltinis: EUROSTATAS

BVP pokyčiai ES šalyse palyginti su tuo pačiu ketvirčiu ankstesniais metais

	2006 m.		2007 m.	
	3 ketvirtis	4 ketvirtis	1 ketvirtis	2 ketvirtis
Euro zona (13)	2.8	3.3	3.1	2.5
EU27	3.1	3.5	3.3	2.8
Belgija	3.3	3	2.9	2.9
Bulgarija	6.7	5.7	6.2	-
Čekija	6.4	6.1	6.2	-
Danija	2.9	3.7	2.3	-
Vokietija	3.2	3.9	3.6	2.5
Estija	11	11.2	9.8	-
Airija	8.1	4.8	7.2	-
Graikija	4.5	4.4	4.6	4.2
Ispanija	3.8	4	4.1	4
Prancūzija	2.1	2.1	1.9	1.3
Italija	1.6	2.8	2.3	1.8
Kipras	3.6	3.7	4	3.7
Latvija	11.9	11.7	11.2	11.3
Lietuva	6.9	7	8	7.7
Liuksemburgas	6	6.1	6.2	-
Vengrija	3.9	3.3	2.9	-
Malta	3.4	3.3	4.5	-
Olandija	2.8	2.7	2.5	2.4
Austrija	3.1	3.2	3.5	3.7
Lenkija	6.2	6.9	6.8	-
Portugalija	1.5	1.6	2	1.6
Rumunija	8.3	7.7	6	-
Slovėnija	5.9	6	7.5	-
Slovakija	9.8	9.6	9	9.2
Suomija	4	6.8	5.4	-
Švedija	4.2	4.3	3.4	3.3
Jungtinė Karalystė	3	3.1	3	3

Šaltinis: EUROSTAT

BVP tenkantis 1 gyv. (perkamosios galios standartais)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
EU (27 valstybės)	16100	16900	17700	19000	19700	20400	20600	21500	22300	23400	24600 ^(f)	25700 ^(f)
EU (25 valstybės)	17200	17900	18800	20100	20900	21600	21800	22700	23500	24600	25800	27000
EU (15 valstybių)	18700	19500	20500	21800	22600	23300	23400	24400	25200	26200	26900 ^(f)	27400 ^(f)
Euro zona	18800	19600	20600	21900	22400	23000	23100	23900	24800	25800	26400 ^(f)	26900 ^(f)
Euro zona (13 valstybių)	18500	19400	20300	21600	22400	23000	23100	23900	24800	25800	26400 ^(f)	26900 ^(f)
Euro zona (12 valstybių)	18500	19400	20300	21700	22400	23000	23100	23900	24800	25800	26400 ^(f)	27000 ^(f)
Belgija	20400	20800	21900	24000	24400	25600	25500	26800	27500	28700	30300 ^(f)	31400 ^(f)
Bulgarija	4300 ^(e)	4600 ^(e)	4800	5300	5800	6300	6700	7200	7900	8700	9400 ^(f)	10200 ^(f)
Čekija	11800 ^(e)	12000 ^(e)	12400	13000	13900	14400	15200	16400	17200	18600 ^(f)	20200 ^(f)	21500 ^(f)
Danija	21600	22400	23300	25100	25300	26300	25700	26800	28200	29700	31400 ^(f)	32600 ^(f)
Vokietija	20200	20800	21800	22600	23100	23600	24100	25000	25600	26500	28400 ^(f)	29700 ^(f)
Estija	6700 ^(e)	7100 ^(e)	7400	8500	9100	10200	11000	12000	13900	15700	17800 ^(f)	19700 ^(f)
Airija	18600	20600	22500	24900	26200	28200	29000	30500	32100	33700 ^(f)	36100 ^(f)	37600 ^(f)
Graikija	12300	12600	13200	14600	15600	16900	17300	18300	19400	20800 ^(f)	22100 ^(f)	23300 ^(f)
Ispanija	15100	16200	17200	18500	19400	20600	20900	21700	22800	23900	25200 ^(f)	26400 ^(f)
Prancūzija	18600	19500	20400	22000	22900	23700	23200	24200	25500	26500	27500 ^(f)	28500 ^(f)
Italija	19300	20300	20900	22300	23300	22900	22900	23200	23600	24300	25400 ^(f)	26300 ^(f)
Kipras	13900 ^(e)	14700 ^(e)	15600	16900	18000	18200	18400	19700	20900	21900	22600 ^(f)	23500 ^(f)
Latvija	5600 ^(e)	6000 ^(e)	6400	7000	7700	8400	9000	9800	11200	13100	14800 ^(f)	16300 ^(f)
Lietuva	6200 ^(e)	6800 ^(e)	6900	7500	8200	9000	10100	11000	12000	13600	14800 ^(f)	16100 ^(f)
Liuksemburgas	34800	36900	42300	46400	46300	49400	51100	54200	58500	65300	67200 ^(f)	71000 ^(f)
Vengrija	8300 ^(e)	8900 ^(e)	9500	10700	11600	12600	13100	13800	14500	15300	16500 ^(f)	17300 ^(f)

3 PRIEDO TĘSINYS

Malta	13100 ^(e)	13700	14400	15900	15400	16300	16200	16400	17100	18000	19100 ^(f)	19800 ^(f)
Olandija	20600	21800	23300	25600	26400	27300	26800	28000	29300	30600	32400 ^(f)	33800 ^(f)
Austrija	21500	22500	23600	25400	25100	26100	26600	27800	28700	30200	31800 ^(f)	33100 ^(f)
Lenkija	7600 ^(e)	8100 ^(e)	8600	9200	9400	9900	10100	11000	11400	12400	13800 ^(f)	14800 ^(f)
Portugalija	12300	13000	13900	14900	15300	15800	15900 ^(b)	16200	16900	17500 ^(f)	18000 ^(f)	18600 ^(f)
Rumunija	:	:	4600	4900	5400	6000	6500	7200	7700	8800 ^(f)	9700 ^(f)	10500 ^(f)
Slovėnija	12300 ^(e)	13000 ^(e)	14000	14700	15300	16300	16700	18000	18900	20400	21900 ^(f)	23100 ^(f)
Slovakija	8400 ^(e)	8900 ^(e)	9100	9600	10400	11100	11400	12200	13400	14700	16400 ^(f)	17800 ^(f)
Suomija	18000	19400	20500	22300	22900	23600	23400	25000	25600	27300	29100 ^(f)	30400 ^(f)
Švedija	19800	20500	22000	23800	23600	24300	24900	26000	26600	28200	30100 ^(f)	31600 ^(f)
Jungtinė Karalystė	18800	19700	20600	22300	23300	24200	24800	26300	26700	27900	30400 ^(f)	31600 ^(f)

(f)-progozė

Šaltinis: EUROSTAT

ES šalių infliacija 1997-2006 m.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ES	1.7	1.3	1.2	1.9	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2
Euro zona	1.6	1.1	1.1	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2	2.2
Belgija	1.5	0.9	1.1	2.7	2.4	1.6	1.5	1.9	2.5	2.3
Bulgarija	:	18.7	2.6	10.3	7.4	5.8	2.3	6.1	6	7.4
Čekija	8	9.7	1.8	3.9	4.5	1.4	-0.1	2.6	1.6	2.1
Danija	2	1.3	2.1	2.7	2.3	2.4	2	0.9	1.7	1.9
Vokietija	1.5	0.6	0.6	1.4	1.9	1.4	1	1.8	1.9	1.8
Estija	9.3	8.8	3.1	3.9	5.6	3.6	1.4	3	4.1	4.4
Airija	1.3	2.1	2.5	5.3	4	4.7	4	2.3	2.2	2.7
Graikija	5.4	4.5	2.1	2.9	3.7	3.9	3.4	3	3.5	3.3
Ispanija	1.9	1.8	2.2	3.5	2.8	3.6	3.1	3.1	3.4	3.6
Prancūzija	1.3	0.7	0.6	1.8	1.8	1.9	2.2	2.3	1.9	1.9
Italija	1.9	2	1.7	2.6	2.3	2.6	2.8	2.3	2.2	2.2
Kipras	3.3	2.3	1.1	4.9	2	2.8	4	1.9	2	2.2
Latvija	8.1	4.3	2.1	2.6	2.5	2	2.9	6.2	6.9	6.6
Lietuva	10.3	5.4	1.5	1.1	1.6	0.3	-1.1	1.2	2.7	3.8
Liuksemburgas	1.4	1	1	3.8	2.4	2.1	2.5	3.2	3.8	3
Vengrija	18.5	14.2	10.0	10.0	9.1	5.2	4.7	6.8	3.5	4
Malta	3.9	3.7	2.3	3	2.5	2.6	1.9	2.7	2.5	2.6
Olandija	1.9	1.8	2	2.3	5.1	3.9	2.2	1.4	1.5	1.7
Austrija	1.2	0.8	0.5	2	2.3	1.7	1.3	2	2.1	1.7
Lenkija	15.0	11.8	7.2	10.1	5.3	1.9	0.7	3.6	2.2	1.3
Portugalija	1.9	2.2	2.2	2.8	4.4	3.7	3.3	2.5	2.1	3
Rumunija	154.8	59.1	45.8	45.7	34.5	22.5	15.3	11.9	9.1	6.6
Slovėnija	8.3	7.9	6.1	8.9	8.6	7.5	5.7	3.7	2.5	2.5
Slovakija	6	6.7	10.4	12.2	7.2	3.5	8.4	7.5	2.8	4.3
Suomija	1.2	1.3	1.3	2.9	2.7	2	1.3	0.1	0.8	1.3
Švedija	1.8	1	0.5	1.3	2.7	1.9	2.3	1	0.8	1.5
Jungtinė Karalystė	1.8	1.6	1.3	0.8	1.2	1.3	1.4	1.3	2.1	2.3

Šaltinis: EUROSTAT

Lietuvos mokesčiai administruojami pagal LR mokesčių administravimo įstatymą

- 1) pridėtinės vertės mokestis;
- 2) akcizas;
- 3) gyventojų pajamų mokestis;
- 4) nekilnojamojo turto mokestis (iki 2006 m. sausio 1 d. buvo vadinamas įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis);
- 5) žemės mokestis;
- 6) mokestis už valstybinius gamtos išteklius;
- 7) naftos ir dujų išteklių mokestis;
- 8) mokestis už aplinkos teršimą;
- 9) konsulinis mokestis;
- 10) žyminis mokestis;
- 11) atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą (panaikintas nuo 2005 m. liepos 1 d.);
- 12) paveldimo turto mokestis;
- 13) privalomojo sveikatos draudimo įmokos;
- 14) įmokos į Garantinį fondą;
- 15) valstybės rinkliava;
- 16) loterijų ir azartinių lošimų mokestis;
- 17) mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą;
- 18) pelno mokestis;
- 19) valstybinio socialinio draudimo įmokos;
- 20) baltojo cukraus virškvočio mokestis;
- 21) kvotinio cukraus gamybos mokestis;
- 22) papildomas cukraus gamybos mokestis;
- 23) muitai;
- 24) atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą;
- 25) mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise;
- 26) socialinis mokestis (įsigalioja nuo 2006 m. sausio 1 d.).

Lietuvos nacionalinio biudžeto pajamos gautos iš sumokėtų mokesčių

Mokesčiai	2006	2005
Mokesčiai, iš viso	17197635.7	14309960.9
Pajamų ir pelno mokesčiai, iš viso	7914475.2	6461068.6
Gyventojų pajamų mokestis	5624464.8	4953364.4
Pelno mokestis	1924521.3	1507704.2
Socialinis mokestis	365489.1	-
Darbo jėgos ir atlyginimo mokesčiai, iš viso	32051.0	25401.5
Įmokos į Garantinį fondą	32051.0	25401.5
Turto mokesčiai, iš viso:	273579.7	249048.7
Žemės mokestis	39852.3	36193.2
Paveldimo turto mokestis	4174.4	2323.8
Nekilnojamo turto mokestis	229553.0	210531.7
Prekių ir paslaugų mokesčiai, iš viso	8794585.6	7416046.6
Pridėtinės vertės mokestis	6152215.2	4841725.6
Atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą	17065.1	16554.7
Atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą	-	296568.5
Prekių apyvartos mokestis	-	5.7
Akcizai	2374429.2	2040088.1
Cukraus mokestis	2193.3	5676.7
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis	21634.7	24580.1
Transporto priemonių mokesčiai	78460.7	48597.2
Mokestis už aplinkos teršimą	58101.9	59361.7
Rinkliavos	90485.5	82888.3
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai	182944.2	158395.5
Kitos mokestinės pajamos, iš viso:	195803.1	209512.6
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise	17970.4	16043.1
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinius vidaus vandenių telkinius	82377.9	77785.9
Mokestis už valstybinius gamtos išteklius	17078.5	18792.4
Naftos ir dujų išteklių mokestis	30798.8	35016.3
Konsulinis mokestis	34438.4	47771.1
Žyminis mokestis	13139.1	14103.8

Šaltinis: Informacija apie sumokėtus mokesčius Lietuvoje 2006 metų ketvirtą ketvirtį ir 2006 metus,

www.stat.gov.lt

Mokesčių našta ES 1995-2005 m.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-27*	39.7	40.4	40.7	40.5	41	40.7	40	39.3	39.3	39.2	39.6
EU-27**	37.7	37.7	37.9	38	38.2	37.7	36.8	36.7	36.7	36.8	37.4
Belgija	43.8	44.4	44.9	45.5	45.5	45.2	45.2	45.3	44.9	45	45.5
Bulgarija	-	-	-	-	-	33.1	32.1	31	33.6	35.3	35.9
Čekija	36.2	34.7	35	33.3	34	33.8	34	34.8	35.7	36.8	36.3
Danija	48.8	49.2	48.9	49.3	50.1	49.4	48.4	47.8	48	49.3	50.3
Vokietija	39.8	40.7	40.7	40.9	41.7	41.9	40	39.5	39.7	38.8	38.8
Estija	37.9	35.6	35.9	34.9	34.6	31.3	30.2	31.1	31.5	31.4	30.9
Airija	33.1	33.1	32.4	31.7	31.8	31.7	29.8	28.5	29.1	30.5	30.8
Graikija	32.6	33	34.3	36.3	37.3	37.9	36.6	36.7	35.5	34.3	34.4
Ispanija	32.7	33.1	33.2	33	33.6	33.9	33.5	33.9	33.9	34.5	35.6
Prancūzija	42.7	43.9	44.1	44	44.9	44.1	43.8	43.1	42.8	43.1	44
Italija	40.1	41.8	43.7	42.5	42.5	41.8	41.5	40.9	41.3	40.7	40.6
Kipras	26.7	26.4	25.8	27.7	28	30	30.9	31.2	33.1	33.5	35.6
Latvija	33.2	30.8	32.1	33.7	32	29.5	28.5	28.2	28.5	28.5	29.4
Lietuva	28.6	27.9	31	32	31.8	30.1	28.7	28.4	28.2	28.3	28.9
Liuksemburgas	37.1	37.6	39.3	39.4	38.3	39.1	39.8	39.1	38.5	37.9	38.2
Vengrija	41.6	40.6	39	39	39.1	38.5	38.9	38.5	38.4	38.6	38.5
Malta	27.3	25.8	27.5	25.3	27.1	28.2	30.4	31.9	31.8	34.2	35.3
Olandija	40.2	40.2	39.7	39.4	40.4	39.9	38.3	37.7	37.4	37.7	38.2
Austrija	41.3	42.6	44	44	43.7	42.8	44.7	43.7	43.1	42.8	42
Lenkija	37.1	37.2	36.5	35.4	35.3	34	33.6	34.3	33.4	32.6	34.2
Portugalija	31.9	32.8	32.9	33.1	34.1	34.3	33.9	34.7	35.1	34.2	35.3
Rumunija	-	-	-	-	-	-	27.8	28.2	27.6	27.3	28
Slovėnija	40.2	39.1	38	38.8	39.2	38.6	38.9	39.3	39.5	39.6	40.5
Slovakija	39.6	38	35	35.6	34.2	32.9	31.6	31.9	30.9	29.7	29.3
Suomija	45.7	47	46.3	46.1	45.8	47.2	44.6	44.6	44	43.4	43.9
Švedija	49	51.5	52	52.7	53.3	53.4	51.4	49.7	50.2	50.5	51.3
Jungtinė Karalystė	35.6	35.1	35.7	36.7	37.1	37.6	37.3	35.8	35.6	35.9	37

* Svertinis vidurkis

** Aritmetinis vidurkis

Šaltinis: EUROSTAT

Numanomos mokesčių normos (NMN) pagal ekonomines veiklas

	Vartojimas			Darbas			Kapitalas		
	1995	2004	2005	1995	2004	2005	1995	2004	2005
EU 27	21,5	21,6	22,1	35,8	35,1	35,2	24,2	25,3	27,3
Belgija	20,6	22,0	22,2	43,8	43,0	42,8	25,3	33,9	34,5
Bulgarija	-	23,7	24,6	-	36,3	34,2	-	-	-
Čekija	22,1	22,0	22,1	40,5	41,7	41,3	26,4	25,4	23,2
Danija	30,5	33,3	33,7	40,1	37,4	37,3	30,0	46,2	46,5
Vokietija	18,8	18,2	18,1	39,4	39,1	38,7	22,4	21,9	23,3
Estija	20,6	20,5	23,8	39,2	35,2	33,1	24,7	8,9	8,1
Airija	24,9	26,5	27,2	29,7	26,1	25,6	25,9	39,1	41,4
Graikija	17,6	17,6	17,0	34,1	37,9	38,0	11,8	15,4	-
Ispanija	14,6	16,1	16,3	28,9	29,3	30,1	20,3	33,5	36,0
Prancūzija	21,5	20,2	20,2	41,2	41,4	42,1	31,2	36,9	38,9
Italija	17,4	16,9	16,9	37,8	43,1	43,1	25,9	29,5	29,0
Kipras	12,1	19,4	19,3	23,1	22,8	24,6	-	-	-
Latvija	19,3	18,5	20,4	39,2	36,7	36,2	-	7,8	-
Lietuva	17,7	16,0	16,5	34,5	36,0	35,9	15,1	10,8	11,4
Liuksemburgas	21,1	24,7	24,3	29,3	29,0	29,5	-	-	-
Vengrija	30,9	27,7	26,5	42,6	39,9	40,5	-	-	-
Malta	15,4	17,4	19,2	19,0	21,4	22,1	-	-	-
Olandija	23,2	24,9	25,4	34,4	30,6	30,7	21,2	22,1	21,2
Austrija	20,3	21,5	21,3	38,7	40,9	40,9	25,6	25,5	23,1
Lenkija	21,3	18,7	19,8	35,9	34,7	35,5	21,5	20,7	22,2
Portugalija	19,1	20,0	-	28,1	29,5	-	18,8	-	-
Rumunija	-	16,8	18,5	-	28,1	26,7	-	-	-
Slovėnija	25,1	24,8	24,5	38,9	38,1	38,5	-	-	-
Slovakija	27,1	21,5	21,9	39,5	35,7	33,7	33,5	16,0	14,4
Suomija	27,6	27,7	27,6	44,3	42,0	42,0	28,5	26,1	26,7
Švedija	27,9	27,6	28,1	48,4	46,4	46,4	17,5	-	-
Jungtinė Karalystė	20,1	19,1	18,7	25,8	24,9	25,5	33,3	35,3	37,6

Šaltinis: Taxation trends in the ES, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

Minimalus darbo užmokestis ES šalyse

Valstybė	Eurai	Data
Liuksemburgas	1570,28	01.01.2007
Airija	1499,33	01.07.2007
Jungtinė Karalystė	1380,54	01.10.2006
Olandija	1300,8	01.01.2007
Belgija	1258,91	01.10.2006
Prancūzija	1254,28	01.07.2006
Kipras	701,8	01.04.2007
Graikija	625,97	01.09.2006
Malta	602,95	01.01.2007
Ispanija	570	01.01.2007
Slovėnija	521,83	01.08.2006
Portugalija	403	01.01.2007
Čekija	284,38	01.07.2006
Vengrija	240,14	01.01.2007
Lenkija	233,01	01.01.2006
Estija	230,08	01.01.2007
Slovakija	205,22	01.10.2006
Lietuva	202,55	01.07.2007
Latvija	170,75	01.01.2007
Rumunija	115,06	01.01.2007
Bulgarija	92,3	01.01.2007

Šaltinis: Mokestinė našta Europos sąjungos valstybėse ir Lietuvoje, www.lrinka.lt

Gyventojų pajamų mokesčio tarifai ES šalyse

Valstybė	Pajamų ribos, EUR	Gyventojų pajamų mokesčio tarifas, proc.
Airija	Iki 3400	20
	Virš 3400	41
Austrija	Iki 10000	0
	10001-25000	38,33
	25001-51000	43,6
	Virš 51000	50
Belgija	Iki 7420	25
	7421-10510	30
	10511-17610	40
	17611-32270	45
	Virš 32270	50
Bulgarija	Iki 1100	0
	1101-1550	20
	1551-3650	22
	Virš 3650	24
Čekija	Iki 4294	12
	4295-7738	19
	7739-11734	25
	Virš 11734	32
Estija	-	23
Graikija	Iki 9500	5
	9501-13000	15
	13001-23000	30
	Virš 23000	40
Ispanija	Iki 17360	24
	17361-32360	28
	32361-52360	37
	Virš 52360	43
Italija	Iki 26000	23
	26001-33500	33
	33501-75000	39
	Virš 75000	43
Jungtinė Karalystė	Iki 3270	10
	3271-50700	22
	Virš 50700	40
Kipras	Iki 17415	0
	17416-26122	20
	26123-34829	25
	Virš 34829	30
Latvija		25
Lenkija	Iki 11400	19
	11401-22500	30
	Virš 22500	40
Lietuva	-	27

10 PRIEDO TĘSINYS

Liuksemburgas	Iki 9750 9751-11400 11401-34500 Virš 34500	0 8 Kinta kas 2 proc. (nuo 10 iki 34) 36
Malta	Iki 7600 7601-15100 Virš 15100	0 15, 25 35
Olandija	Iki 17319 17320-31122 31123-53064 Virš 53064	2,5 10,25 42 52
Prancūzija	Iki 5614 5615-11198 11199-24872 24873-66679 Virš 66679	0 5,5 14 30 40
Portugalija Virš 61260	10,5 42
Rumunija	-	16
Slovėnija	-	16 27 41
Slovakija	-	19
Suomija	Iki 12400 Keturiuos ribos	0 9-32
Švedija	Iki 33440 33441-50330 Virš 50330	0 20 25
Vengrija	Iki 6800 Virš 6800	18 36
Vokietija	Iki 7664 7665-12739 12740-52151 52152-250000 Virš 250000	0 15-23,97 23,97-42 42 45

Socialinio draudimo įmokos proc. nuo BVP

	1995	2004	2005	Skirtumas nuo 1995 m.
EU 27	13.9	12.8	12.8	-1.1
Belgija	14.3	14.0	13.9	-0.5
Bulgarija	-	10.7	10.5	-
Čekija	14.3	15.0	15.1	0.7
Danija	1.1	1.2	1.1	0.0
Vokietija	16.8	16.6	16.3	-0.5
Estija	13.1	10.7	10.4	-2.7
Airija	4.9	4.7	4.8	-0.2
Graikija	10.5	12.3	12.1	1.6
Ispanija	11.8	12.2	12.2	0.4
Prancūzija	18.6	16.2	16.4	-2.2
Italija	12.6	12.4	12.6	0.0
Kipras	6.5	7.7	8.3	1.8
Latvija	12.0	8.7	8.5	-3.5
Lietuva	7.4	8.4	8.2	0.8
Liuksemburgas	9.8	10.9	10.7	0.9
Vengrija	14.9	13.3	13.6	-1.3
Malta	6.2	6.8	7.2	0.9
Olandija	15.9	14.0	13.1	-2.7
Austrija	14.8	14.5	14.5	-0.4
Lenkija	11.3	13.5	13.7	2.3
Portugalija	9.5	11.1	11.3	1.8
Rumunija	-	9.2	9.7	-
Slovėnija	17.3	14.7	14.8	-2.5
Slovakija	14.1	11.9	10.8	-3.3
Suomija	14.1	11.7	12.0	-2.1
Švedija	12.9	13.8	13.8	0.9
Jungtinė Karalystė	6.2	6.7	6.9	0.8

Šaltinis: Taxation trends in the European Union, www.ssa.gov

Koreliacinės-regresinės analizės metodika

Koreliacinės analizės y su kiekvienu x_1, \dots, x_n metodika. Koreliacinės analizės tikslas - nustatyti ar egzistuoja stochastinis ryšys tarp Y ir atsitiktinių veiksnių X_n (n = atsitiktinių veiksnių skaičius). Tam tikslui skaičiuojami koreliacijos koeficientai ir vertinamas jų reikšmingumas pagal Stjudento dėsnį.

Koreliacijos koeficientas r skaičiuojamas pagal formulę :

$$r = \frac{n \sum X_i Y_i - \sum X_i \cdot \sum Y_i}{\sqrt{n \sum X_i^2 - (\sum X_i)^2} \cdot \sqrt{n \sum Y_i^2 - (\sum Y_i)^2}}$$

Aš koreliacijos koeficientą skaičiuosiu su skaičiuoklės „MS Excel“ funkcija CORREL.

Koreliacijos koeficientas r parodo ryšio stiprumą. Jo kitimo ribos $-1 \leq r \leq 1$. Kuo koreliacijos koeficientas arčiau 1 ar -1 tuo ryšys stipresnis. Jei $r > 0$, tai egzistuoja teigiamas koreliacinis ryšys, o tai reiškia, kad didėjant X, didėja ir Y; jei $r < 0$, tai egzistuoja neigiamas koreliacinis ryšys ir X didėjant, Y mažėja.. Kai $|r| = 1$, egzistuoja tiesinė funkcinė priklausomybė ir visų stebėjimų reikšmės sutampa su tiesės linija. Jeigu $r = 0$, tai priklausomybės tarp X ir Y nėra ir ryšys nėra stiprus.

Koreliacijos koeficiento reikšmingumas tikrinamas naudojant Stjudento kriterijų. Norint įvertinti koreliacijos koeficiento reikšmingumą, reikia apskaičiuoti t_{st} ir palyginti jį su lenteliniu reikšme $t_{\alpha, k}^{kr.}$ (α – reikšmingumo lygmuo; k – laisvės laipsniai, $k = n - 2$); $t_{\alpha, k}^{kr.} \in$ Stjudento dėsnis.

$t_{\alpha, k}^{kr.}$ skaičiuosime funkcijos TINV pagalba, $\alpha = 0,05$.

Statistinė reikšmė t_{st} apskaičiuojama pagal formulę: $t = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}$

Jei $|t_{st}| \geq t^{kr}$, tai koreliacijos koeficientas r reikšmingas ir stochastinis ryšys (stochastinis ryšys pasireiškia kaip priklausomybė tarp atsitiktinių dydžių taip, jog vieno dydžio pokytis veikia kito dydžio pasiskirstymą) egzistuoja. Jei $|t_{st}| \leq t^{kr}$, tai išvados apie stochastinio ryšio egzistavimą padaryti negalima (Čekanavičius ir Murauskas, 2002).

Porinės regresinės analizės metodika. Porinės regresinės analizės tikslas yra nustatyti stochastinio ryšio formą ir analitinę išraišką:

1. Surandant kreivę ir geriausiai aprašančią statistinę taškų visumą;
2. Vertinant tos kreivės adekvatumą realiai padėčiai.

Norint rasti kreivę, kuri geriausiai aprašo statistinių taškų visumą, visų pirma reikia rasti regresijos lygties koeficientus a_1 ir a_0 . Šiam tikslui atlikti naudojamas mažiausių kvadratų metodas ir juos skaičiuojame pagal šias formules:

$$a_0 = \frac{\sum y}{n} - a_1 \frac{\sum x}{n} \qquad a_1 = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{n \sum x^2 - (\sum x)^2}$$

Aš apskaičiuosiu naudojantis „MS Excel“ funkcijomis SLOPE – a_1 ir INTERCEPT – a_0 .

Porinės regresijos tiesės koeficientas a_1 parodo Y pokytį, X pakitus vienu vienetu.

Suradus regresijos lygties koeficientus a_1 ir a_0 galime užrašyti regresijos tiesių lygtis, kurių bendras pavidalas yra $Y_i = a_0 + a_1 X_i$.

Norint įvertinti gautų analitinių išraiškų adekvatumą realiai padėčiai, reikia $F_{\alpha, \nu_1, \nu_2}^{krit.}$ (Fišerio kriterijus, kur $\nu_1 = k$, $\nu_2 = n - k - 2$) palyginti su apskaičiuotais kiekvienam paimtam veiksniai F_{st} , kuris paskaičiuojamas pagal formulę:

$$F = \frac{S_{\hat{y}}^2}{S_{lik}^2}$$

Taigi, norint apskaičiuoti Fišerio kriterijų, visų pirma reikia apskaičiuoti dispersijas $S_{\hat{y}}^2$ (regresijos) ir $S_{likutinė}^2$ (likutinę), kurios randamos pagal šias formules:

$$S_{\hat{y}}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - \bar{y}_i)^2}{k} \quad (k=1, k - \text{veiksmių skaičius}); \quad S_{lik}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - y_i)^2}{n-k-1}$$

Skaičiuojant dispersijas reikalingas regresijos lygties reikšmė \hat{y} , kuri apskaičiuojama remiantis formule: $\hat{y} = a_0 + a_1 X_i$.

Apskaičiuotoji reikšmė F lyginama su kritine reikšme. Jei $F > F^{krit.}$, tai darome išvadą, kad regresijos tiesė adekvati realiai padėčiai ir ją galime taikyti planavime. Fišerio kriterijus - $F_{\alpha, \nu_1, \nu_2}^{krit.}$, kur $\nu_1 = k$, $\nu_2 = n - k - 2$, gali būti apskaičiuojamas skaičiuoklės „MS Excel“ funkcijos FINV (dispersijos santykių kritinė reikšmė) pagalba.

Daugianarės koreliacinės regresinės analizė y su (x_1, \dots, x_m) . Praktikoje dažnai tenka tirti rezultato priklausomybę nuo keleto faktinių rezultatų. Tuo atveju statistinis modelis gali būti išreikštas regresijos palyginimu su keliomis kintamomis reikšmėmis. Tokia regresija vadinama

daugianare. Šios analizės metu nustatomas bendras ryšys tarp Y ir visų pasirinktų veiksnių X_1 , X_2 , X_n egzistavimas ir jo analitinė išraiška.

Tiesinė regresijos lygtis su m nepriklausomųjų turi tokį pavidalą:

$$Y_i = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + \dots + a_mx_m$$

Eksponentinė regresijos lygtis su m nepriklausomųjų turi tokį pavidalą:

$$Y = b_0 \times b_1^{x_1} \times b_2^{x_2} \times \dots \times b_n^{x_n}$$

Norint rasti a_0 , a_1 , a_2 , a_3 , a_5 ir b_0, b_1, b_2, b_3, b_5 kreivių koeficientus naudojamos „MS Excel“ funkcijos LINEST (tiesinei regresijos lygčiai) ir LOGEST (eksponentinei regresijos lygčiai).

Norint įvertinti gautos analitinės išraiškos adekvatumą realiai padėčiai, reikia palyginti lentelinį Fišerio santykį su paskaičiuotu. Jei paskaičiuotas santykis bus didesnis už lentelinį, tai regresijos lygtis adekvati realiai padėčiai.

Fišerio santykis:
$$F = \frac{S_y^2}{S_{lik}^2}$$

Norint jį apskaičiuoti reikia apskaičiuoti regresijos ir likutinę dispersijas kiekvienu atveju (tiesinė regresija ir eksponentinė regresija). Apskaičiuoju dispersijas šių formulių pagalba:

$$S_y^2 = \sum (y - \bar{y})^2 / k ;$$

$$S_{lik}^2 = \sum (y - \hat{y})^2 / n-2$$

Lentelinę Fišerio reikšmę F^{krit} surandama funkcijos FINV pagalba:

Tada lyginama F su F^{krit} . Kai $F^{krit} < F$, galime teigti, kad regresijos lygtis adekvati realiai padėčiai.

Toliau paskaičiuojame daugianarės koreliacijos koeficientą R, kuris parodo stochastinio ryšio stiprumą tarp Y ir visų veiksnių X_1, X_2, X_n visumoje. Jis skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$R = \sqrt{\frac{S_y^2 - S_{lik}^2}{S_y^2}}$$

Suskaičiavę R, randame determinacijos koeficientus pagal formulę: $D=R^2$.

Determinacijos koeficientas parodo, kaip gerai pasirinktas modelis aprašo duomenis. Determinacijos koeficientas gali įgyti tokias reikšmes: $0 \leq D \leq 1$. Kuo R^2 yra arčiau 1, tuo pasirinktas modelis geriau aprašo duomenis t.y. tuo ryšys stipresnis (Hardy ir Bryman, 2007).

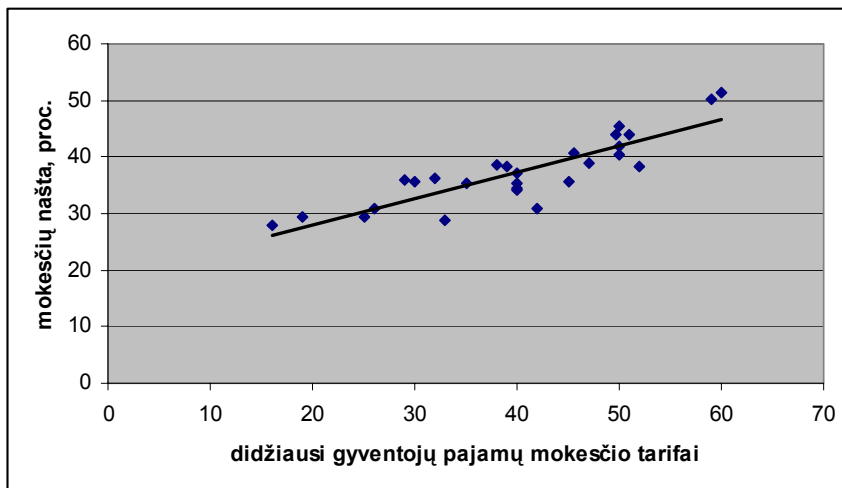
Lietuvos mokesčių naštos ir mokestinių pajamų koreliacinė analizė

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	r	tst
Moks.našta	28.6	27.9	31	32	31.8	30.1	28.7	28.4	28.2	28.3	28.9		
PVM	7.7	7	8.4	8.1	7.9	7.6	7.3	7.4	6.8	6.5	7.2	0.81291	4.18741
Akcizo mokestisi ir kt. vartojimo mok.	2.4	2.6	2.9	3.6	3.8	3.2	3.3	3.2	3.3	3	3	0.60717	2.29247
Gyv.pajamų mok.	6.5	6.3	7.2	7.7	8.3	7.7	7.3	6.9	6.6	6.8	7	0.85324	4.90823
įmonių pajamų mok.	2.1	1.8	1.6	1.3	0.8	0.7	0.5	0.6	1.4	1.9	2.1	-0.2688	-0.8372
soc.įnašai	7.4	7.9	8.5	9	9.2	9.4	8.9	8.6	8.5	8.4	8.2	0.59851	2.24126

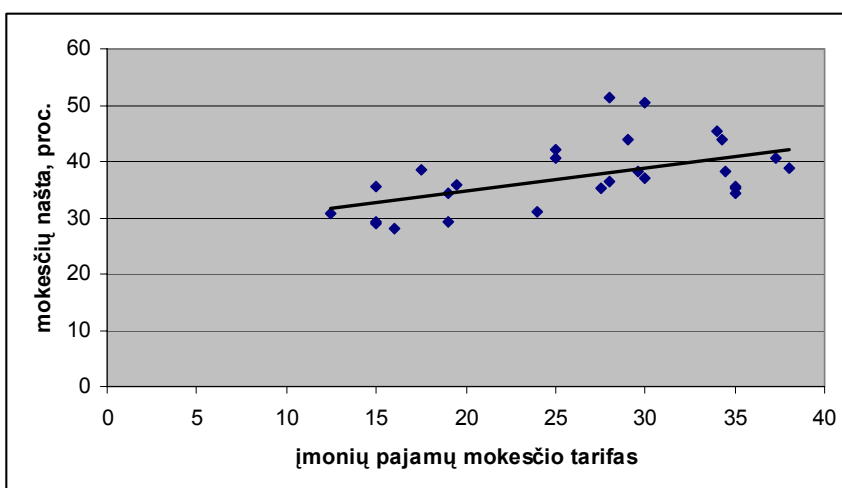
t(TINV)=2.262157

Mokesčių naštos pokyčių prognozė (veiksniai - mokestinės pajamos)

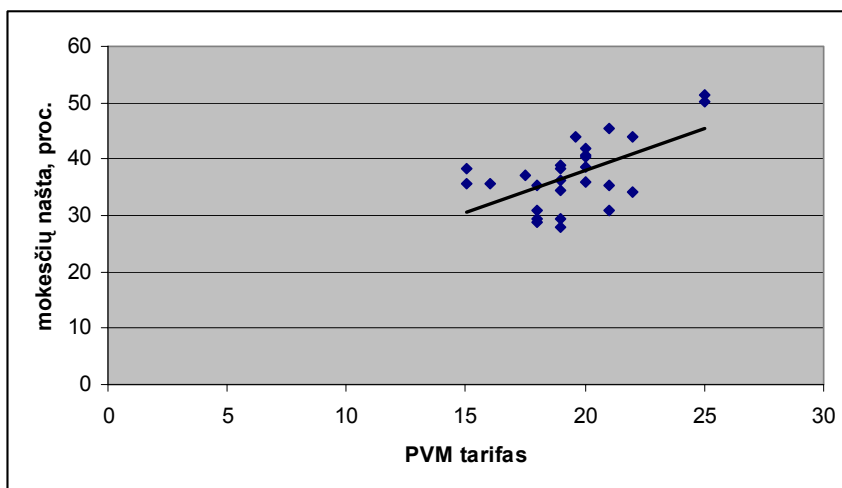
Bendra mokesčių našta (proc. nuo BVP)	Senos reikšmės		Naujos reikšmės		Bendros mokesčių naštos pokyčio reikšmės	
	Netiesioginių mokesčių pajamos (proc. nuo BVP)	Tiesioginių mokesčių pajamos (proc. nuo BVP)	Netiesioginių mokesčių pajamos (proc. nuo BVP)	Tiesioginių mokesčių pajamos (proc. nuo BVP)	TEND	GROWTH
45.5	13.9	17.8	13.9	15.8	40.0039	39.40609
35.9	19	6.4	19	4.4	35.8013	35.7193
36.3	11.9	9.3	11.9	7.3	31.5493	31.74871
50.3	17.9	31.4	17.9	29.4	54.2649	56.78778
38.8	12.1	10.3	12.1	8.3	32.5116	32.53782
30.9	13.5	7.1	13.5	5.1	31.3029	31.62831
30.8	13.6	12.4	13.6	10.4	35.5228	35.18232
34.4	12.9	9.5	12.9	7.5	32.6221	32.66786
35.6	12.5	11.4	12.5	9.4	33.7352	33.57695
44	15.8	11.9	15.8	9.9	37.1508	36.7773
40.6	14.5	13.5	14.5	11.5	37.2049	36.75549
35.6	17.1	10.2	17.1	8.2	37.0188	36.72697
29.4	12.9	8	12.9	6	31.4537	31.72007
28.9	11.5	9.1	11.5	7.1	31.0267	31.31448
38.2	13.4	14.1	13.4	12.1	36.6635	36.19745
38.5	15.8	9.1	15.8	7.1	34.9699	34.8106
35.3	16	12.1	16	10.1	37.4899	37.10417
38.2	13.1	11.9	13.1	9.9	34.6748	34.41259
42	14.7	12.9	14.7	10.9	36.9209	36.50442
34.2	13.9	7	13.9	5	31.5918	31.87862
35.3	15.3	0	15.3	6.6	34.1219	34.049
28	13	5.3	13	3.3	29.4424	30.15693
40.5	16.4	9.3	16.4	7.3	35.6758	35.46747
29.3	13	6.1	13	4.1	30.0655	30.63421
43.9	14.1	17.9	14.1	15.9	40.2652	39.67836
51.3	17.3	20.1	17.3	18.1	44.9132	44.82445
37	13.3	16.8	13.3	14.8	38.6748	38.07369

15.1 pav. Mokesčių naštos priklausomybė nuo didžiausių gyventojų pajamų mokesčio tarifų

15.2 pav. Mokesčių naštos priklausomybė nuo įmonių pajamų mokesčio tarifo

15.3 pav. Mokesčių naštos priklausomybė nuo PVM tarifo

Mokesčių naštos pokyčių prognozė (veiksniai – mokesčių tarifai)

Bendra mokesčių našta (proc. nuo BVP)	Senos reikšmės			Naujos reikšmės			Bendros mokesčių naštos pokyčio reikšmės	
	Didžiausias gyventojų pajamų mokesčio tarifas	Įmonių pajamų mokesčio tarifas	PVM standartinis tarifas	Didžiausias gyventojų pajamų mokesčio tarifas	Įmonių pajamų mokesčio tarifas	PVM standartinis tarifas	TREND	GROWTH
51.3	60	28	25	55	25	25	45.576007	45.03035
50.3	59	30	25	54	27	25	45.451804	44.90562
45.5	50	34	21	45	31	21	40.489892	39.97802
44	49.6	34.3	19.6	44.6	31.3	19.6	39.60276	39.27524
43.9	51	29	22	46	26	22	40.824692	40.09659
42	50	25	20	45	22	20	38.893897	38.33504
40.6	45.6	37.3	20	40.6	34.3	20	38.751477	38.3343
40.5	50	25	20	45	22	20	38.893897	38.33504
38.8	47	38	19	42	35	19	38.772489	38.54325
38.5	38	17.5	20	33	14.5	20	33.76679	33.22869
38.2	38.95	29.6	15	33.95	26.6	15	32.716347	33.16939
38.2	52	34.5	19	41	31.5	19	38.013312	37.70751
37	40	30	17.5	35	27	17.5	34.527752	34.46087
36.3	32	28	19	27	25	19	32.29145	32.16622
35.9	29	19.5	20	24	16.5	20	30.801765	30.6535
35.6	45	35	16	38	32	16	35.334889	35.53411
35.6	30	15	15	25	12	15	27.852611	28.89462
35.3	40	27.5	21	32	24.5	21	35.123132	34.43674
35.3	35	35	18	30	32	18	33.60796	33.57779
34.4	40	35	19	30	32	19	34.164906	33.9367
34.2	40	19	22	30	16	22	33.988549	33.13833
30.9	26	24	18	21	21	18	29.142087	29.60487
30.8	42	12.5	21	24	9.5	21	30.550563	30.23527
29.4	25	15	18	20	12	18	27.747936	28.41364
29.3	19	19	19	14	16	19	26.636065	27.46761
28.9	33	15	18	23	12	18	28.813245	29.25584
28	16	16	19	11	13	19	25.224407	26.39972